

عبداللہ قادیری.

توتکھن کونلہر

اوپچی بولم

بوتہ کوز نہ شریباتی - کھرہچی، 1961 نچی یل

OTKEN KUNLER

A Library Novel in the UNDER LANGUAGE.

ئوتكەن كۈنلەر

(ئوزبېكلەر تورمىشىدەن تەئرىخى رومان)

عەبدوللا قادىرى

بولم (III)

اۋچونچى باسامسى

ANUMAN PRESS - KARACHI - Printed at:

LORE QARI (Hore Box)

بوتنە كۈزۈنە شىرىياتى

Yavuzlar, mh Kasi Yake

كەرەچى، 1961

OTKEN KUNLER

A Literary Novel in the UZBEK Language.

Written by:

ABDULLA QADIRI (JULQUNBAY)

Printed at:

ANJUMAN PRESS — KARACHI.

Published by:

JORE QARI (Bote Koz)

C/o

Seyhan Bakkaliyesi

Pektas Arkasi

Yavuzler. mh Karsi Yake

Adana (Turkey)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

موسلمانقول استبدادىگە خاتىمە .

موسلمانقول نىڭ ئەھالى اوستىگە بولغان جەبرو زولمى ھەددەن تاشقارى كىتدى . اونىڭ استبدادى اوز گە شەھەر لەر گە اونچە سىزلمەسە ھەم ئەمما مەركەز - قوقان آدەملارنى جودە تويدردى . اونىڭ اوز كەيفىچە آيدا ايمەس ھەفتەدە سالب تورغان سالقلارى فوقارانىڭ تىرىسىنى شلسە - ئەرزىمە گەن سەبەبلەر بىلەن قارا چاپان بىكلەرىنى آسدىرب ، كىسدىرب تورىشى خەواسنى ھەم ئىسەنكىرەتدى . آتىغاغىنا خان بولب اولتورغوجى خودايار ھەم آسدىرش ، كىسدىرش وە يارلاقاش اوز اختىيارىدە بولغان - موسلمان قول مەيداندەن آلنماغان فورسەتدە اوزىنىڭ قوغرچاق سىفەت يورە بىرىشىنى توشندى ، كوبدەن بىرى اونگە يورە گىدە كىك ساقلاب كىلب ئەمما نى تەرىقە دە نەجاتكە چىقىشىنىڭ بلمەدى . چونكى اول سويانادرغان قوقان بىكلەرىنى ، مەنە ،، دىگەنلەرى موسلمانقول وە كىشىلەرى (قېچاقلار) تامانىدان آسىلب ، كىسلگەنلەر ، قالغانلار تاوش چىقارشغا مەجالسز ايدىلەر . ئەتراف شەھەر وە قشلاق بىكلەرى ھەم ئەكسەر قېچاقلاردان يەنى موسلمانقول نىڭ اوز آدەم لارىدان ، اولەردەن بىر اش كوتش يەنە مومكىن ايمەس .

شەھەر خەلقى نىڭ ھەر بىر تەبەقەسى دىيەرلىك موسلمانقول دەككىسىنى يىب كىلگەن مەگەر عولاما خەلقى اوندەن جودە رازى زىراكى موسلمانقول نىڭ بىرنچى استىناد گاهى اوزىنىڭ قېچاقلارى بولسا ئككنچسى عولالار ايدى . اول ، عولاما ئارقاق اوز زولمىنى مەشروع بىر توسكە قويغان ، اوزى اوچون زەرەرلىك عونسىرلەرنى يوقاتشدا شو عولاملاردان ،، اولولئەمر گە باغىلىق ،، دىگەن فەتوانى آلشنى اونتماغان ايدى . عولامانىڭ بويانگىغ استبدادنى ،، باغىلىق ،، رەنگى بىلەن بوياب بىرىشى موکافاتى اوچون قوقان وە ئەندىجان كەبى شەھەر

لەرگە مەعلوم مەدرەسەلەرنى بىناقلانغان ۋە بو مەدرەسەلەرگە خىزمەتى بىلەن تانلانغان عولامادان مودەرىسلەر تەئىيىنلانغان ايدى . ئەمما موسلمانقولغا ياقنلاشا آلماغان يەنى اونىڭ خىزمەت ۋە مەرحەمەتىدەن چىتدە قالغان ” نەمچە “ عولاملار ھەم يوق ايمەس ايدىلەر .

ئەز تەھىدل موسلمانقولنىڭ آتالىغىدان قوتىلىشنى ۋە پوستەقل رەۋشەدە حوكمران بولشنى آرزو ئىتكەن خودايار نىھايەت قاين آتاسى بىلەن كورەشەدە اوزىگە برنچى استىناد گاه قىلب شو كىيىنگى سىنف عولامانى آلدى . موسلمان قول بەلاسىدەن قوتلانغان سوڭ خودايار نىڭ اولەرگە قىلادىغان انعام ۋە احسانلارى ، بىرەدرگەن مەنسەبلەرىنىڭ نەقدىك ۋەعدەسى بەرەكەسىدە بوكىيىنگى تەبەقە قوقان موللارلىرى ھەرەكەتكە كىلدىلەر .

موسلمانقول تەرەقدارى عولاملار اونىڭ سىياسەتىنى شەرىئەتكە قانچا موتايىق كورسەتب كىلگەن بولسالار بوكىيىنگىلەر ھەم اوشەنچە خىلافى شەرىئەت ايكەنلىكىنى اسباتكە كىرشىدىلەر .

باشدا بو ھەرەكەت ئەلبەتتە ،، يىڭ ئىچىدە ،، بولدى ۋە بو ھەرەكەتنىڭ باشىدا خودايار نىڭ اوزى توردى . برنچى گەلدە ياشىرن رەۋشەدە تاشكەند ئەندىجان ، مەرغىلان ۋە اوزگە شەھەرلەر نىڭ اشانچىلك عولاما ۋە بىكلەرىگە موسلمانقول استىدادىدەن قوتىلىشدا كومەك بىرش اوچون موراجەئەتنامەلەر يوللاندى . بو موراجەئەتنامەلەر دە موسلمانقول نىڭ نامەشروع اشلەرى قوقان آدەملارىغا قلغان جەبرو زولملەرى سانالغان ، كىيىنگى واقتلاردا خان نىڭ اوزى ھەم بو زولملەر قارشىسىدا چىدەب تورا آلماسلىق حالگە كىلگەنلىكى سوزلانغان ، ئەگەر دە باشقا شەھەر عولاما ۋە ئەشرافىدەن كومەك بولغان تەقدىر دە بلفىعل موسلمانقولغا قارشى كوتەرىلىشكە حازر تورلغانلىغى ئەيتلگەن ايدى . ئىككىنچى گەلدە قوقان سىپاھلەرىنىڭ قىچاقدان باشقا قىسمىغا ياشىرن رەۋشەدە عومومەن ئاناويلارغا قارشى تەشويقات يورگىزىلب باشلانغان ايدى .

ئەندىجان ، مەرغىلان ، نامانگان كەبى شەھەرلەردەن ،، خان بو اشنى مەسلەھەت كورسەلەر بىر ياردەمگە حازرمز ،، دىگەن قورق ۋەعدەلەر كىلب

ئەمما تاشكەند دەگى - يوسىف بىك حاجى تودە سىدەن غەمەلى چارەلەرىنى ھەم كورسەتەتەن يازغان جاواب مەكتوبى آلغان ايدى .

مەكتوبدە ئەيتىلەر ايدى: سز خوقەند غولامايى كىراملەرىنىڭ موسلمان قولى خونخارلىغىدىن فەرياد گە كىلەن ۋە شەرىئەتى موستەفانى آراغا واسىتە قىلەن يازغان مەخفى خەتلەرىنى آلدق . بىز تاشكەند غولاما ۋە ئەشرافىدىن داملاسالىح بىك آخوند ، موللا يوسىف بىك حاجى ، سەركەردەلەردىن قاسم ۋە نىياز قوشبىگىلەر ، كەرىمقول ۋە موھەممەد رەجەب قورباشى ، ھەم قەمبەر شەرىئەت دارلار بىر آراغا اولتورىشپ واقىئەن موسلمانقولى نىڭ زولم ۋە تەغەددىسى خوقەند فوقاراسى ۋە غەينى زەماندە بولەك شەھەر ۋە قشلاق كىنت ئەھالىسى اوستىگە ھەم بىغايەت آشب بارغانلىغىنى موزاكەرە ۋە موكالەمە قىلشدىق . بىز فەقىرلەرى ھەم موسلمانقولى خەرىكەتى بىھودەسىنى شەرىئەتكە خىلاف يورت ۋە ايل اوچون موزر - خەلايق نىڭ آسايش ۋە غومر گوزەرانلىغى ۋە جەھىگە خەلەلدار دىب بىلك . بول مەغنىگە اول تاجدار ئەمىرەلموئىمىن مووافەقەت كورسەتسەلەر اول بى پەرىز غاسىبى تەختو سەلتەنەتنىڭ ھايدالماغى بىھراقدىر . ۋە يەنە بىز تاشكەند مەردوملەرى بول توغرىدا خەقىقەت تاماندا سابت قەدەم بولماققا تل بىرىشورمز . بەشەرتى سىز كىراملەر اول بى پەرىز زالىمنىڭ مۇكباشلىق ۋە زىفەسىدىن تەرد ايتشكە ئەز دىلو جان بىل باغلاغان بولسا لارىز بىز فەقىرلەر نىڭ غەقلى قاسىرىمىزغا بىر ئەندىشە كىلە در . ئەندىغىكى تاشكەند ، خوقەند حوكومەتىدىن يوز او گر گەن بولب خود نەفسىگە موستەقل لك اعلان قىلسن . بو تەقدىر دە ايتاغەتدىن باش تولغاغان تاشكەند اوستىگە ئەلبەتتە موسلمانقولى زالىم قوشن تارتار . اوشبو قوشن آراسىغا سىز كىراملەر اوز آدەملارنى كوبراق كىر گوزشكە كوشش قىلەن ۋە يەنە جەنابى تاجدار ھەم بىر گە كىلسنلەر . قوشن تاشكەند گە يىتكەن بەغدىدە بىز لەر تاشقارىدىن ۋە سىز لەر ئچكەرىدىن بولب موسلمانقولىنى آرادىن كوتەر گەيمىز . بول مەسلەھەت فەقىر لەر نىڭ غەقلى قاسرلارىمىزغا كوب تەفەككور لەر بەغدىدە كىلەن يەنە رەئىسى سەواب اوزلەرىدە بولغاي . ئەمما بول تەقدىر دە قان توكلماسدىن موددەغا حوسولگە كىلورمۇ؟ دىب اويلايمىز .

موسلمانقول ئلغارى چرچق بويغا كىلب يىتكەندە قوشىيىكى باشلوق
 تاشكەند يىگىتلەرى ھەم سونىڭ يىرىكى يوزىدە ياقوت تورغان ايدىلەر.
 توش چاغىدا ئىككى ياقوتلار لىرىگە قارشى كىلىشدىلەر. قوقانلىقلارغا دەم بىرمەيىنا
 تاشكەند قوشونى ملتقلارغا اوت بىردى. موسلمانقول كوتىمە گەن جايدا قوشونى
 دان بىر دوركومى اوز اوستىگە ھوجوم باشلاب ۋە بىر فرەقىسى تاشكەند يىگىتلەرى
 تامانىغا قاچىپ اوتدى. موسلمانقول نىڭ اوز يىگىتلەرى (قېچاقلار) سەراسىمە لىكە
 قالب موسلمانقول نىڭ مودافەئەسىنى — دە ۋە قاچىنى — دە بىلمەي قالدىلار.
 اوز اوستىگە چوغرىچقىدىك ياپىرىلب كىلمەكەندە بولغان قوقانلىق ۋە تاشكەند لىك
 لەرگە قارشى اوزىدە كوچ يوقلىغىنى بىلگەن موسلمانقول بىر آت ۋە بىر قامچى
 ئەرەڭ قوشوندىن چىقىپ قاچدى ۋە بىر قانچا يولغاچقا قوولاندى. باشلوق
 آرقاسىدان قاچماقچى بولغان قېچاق يىگىتلەرگە موندى نىدا قىلدى: *بىر قانچە*
 — قېچاق آغايىنلار! بىز نىڭ ھەممە ئەداۋەتىمىز موسلمانقولغا ايدى! سىز
 آغايىنلار ئىلگەرى خان ياندا قانداغ خىزمەتدە بولغان بولسا لارنىڭ ايدى ھەم
 اوشە ۋە زىفە دە قالا بىرە سىزلەر! ۋە لىكىن موسلمانقولغا تەرەقدارلەرگىز بولسا
 تىنچلىكچە قوشوندىن چىقىپ كىتىسىن! *بىر قانچە*
 قېچاق يىگىتلەرى ھەم بىر بىرگە اويوشىپ اوز تەرەقدارلەردىن موندى
 قويدىلار: *بىر قانچە*
 — بىز موسلمانقولنى تانىمايمىز! بىز نىڭ باشلوقىمىز خودايارخاندەر! *بىر قانچە*
 شوندىن سوڭ قېچاق ۋە اوز بىك بىرگە آرا لىش كىتدى. گويى ھەممە
 ئەداۋەت موسلمانقول بىلەن بىرگە كىتكەندىك بولب ئىككى خەلق بىر بىرى بىلەن
 كورشىدى. اون مىڭلەب خەلق يەنگىدەن خودايارغا ايتاەت ازھار ايتىپ چىن
 خانلىق بىلەن اونى موبارەكباد قىلىشدىلار. تاشكەند خەلقى عززەت، اكرام آستىدا
 خاننى ۋە قوقان سىپاھىنى شەھەرگە توشورب اوردە دە اوچكون زىيافەت
 بىردىلەر. زىيافەت ئەسناسىدە ائىفاقنىڭ فايدەلارى، تارقاولق نىڭ زەرەلەرى
 سوزلاندى. قوشىيىكى ۋە يوسف بىك حاجىلەر نىڭ تەكلىفى بىلەن موسلمانقول
 اورنىگە اوتەبباي قوشىيىكى (مەرغىلان حاكىمى) مىڭباشى بىلگولەن بىر تورتنچى
 كون خودايار خان قوشونى بىلەن قوقانغا قايتدى. *بىر قانچە*

قش چىقار آلدى، موسلمانقول واقىعە سىدەن يىگرەمە كۈنلەر چاماسى
 كىين ايدى. موخەممەد رەجەب قورباشىنىڭ اويدەن ئىككى، اوچ قايتالاب
 كىشى كىلە بىر گەندەن كىين يوسف بىك حاجى عىلاجسىز قالب بارشغا
 مەجبور بولدى.

يىغندە موخەممەد نىياز قوشىيىكى، قاسم مگباشى، قەمبەر شەربەتدار،
 كەرىقول پانسەد لەردەن تارتىپ تاشكەند نىڭ ئىتوكلك ئەشراف وە ئەعيانىدەن
 اون بېشلەب آدم بار ايدى. مەمانلەر اوچون ميوە - چيوە، قويق - سويق
 تارتلدى. زىيافەت توكون ايدى. يىمەك ئەسناسىدە نىياز قوشىيىكى سوزلاب
 يىغن نىڭ مەقسەدى بىلەن ئەھلى مەجلىسنى تاشدىرا باردى:

— آغلار، اينىلەر! بىلندىكى آغايىلار بىرتەن بىر جان بولسالار قېچاق
 كەسافەتدەن قوتىلىش اونچە قىين توشماس ايكەن. موندەن بىر آي ئلگەرى
 بىز قانداي حالدە ايدىك؟ — موسلمانقولنىڭ آمانسىز قىلىچى آغايىنى نىڭ بوغزىدا
 ايدى. خودا حاجى ئەكەم نىڭ عومرىنى اوزون قىلىپ، بالا - چاقاسىنىڭ
 ئىگىلىكىنى كورسەتسكى ئەو وەلا اونىڭ عەقلىك تەدبىرى اوندەن كىين آغايىنى
 نىڭ بىر ياقادان باش چىقارېشى ساىە سىدە موسلمانقول بەلاسىدەن يىگل گىنە
 قوتلدى. ئەمما بو قوتىلىشنى چىن قوتىلىش دىب بولمايدىر. نىگە، دىسەلەرگىز آق
 ئىت بولماسا قارا ئىت تاواق، قاشققا تىگمەكەدە.. ھەلى بىز سەحرابى قېچاق
 ايلدەن اوزل كىسل قوتلغانىمىز يوق. ئاناوى موسلمانقول بولماسا باشقا عەلىمقول
 نىڭ باش كوتەرىشى آتق! — دىدى قوشىيىكى وە دەستور خاندان چوقىنب
 دەوام ايتدى، — نار موخەممەد نىڭ رەعىنى دىب ھەممە اختيار اوز قولمىزدا
 بولغانى حالدە اوتەبباينى مگباشى بەگولەب يوباردىق.. بو ھەم اوزىمىز نىڭ ايك
 كەتتە خەتالەرىمىز دەن! مېن اوشە كۈندەن بىرى اوز - اوزمىدەن بوغىلىپ
 يورىمەن: موسلمانقولنىڭ ئىتى بولماسا اوزىمىز دەن مگباشى بولارلق آدم
 قورب قالوودىمى؟ دىمەن. يوق آغلار، تىمىر نىڭ قىزىغىدا سوقب قالش
 كىرەك! قاچانغاچا بىز شو سەحرابى ئىتلەر بىلەن سەنو - مەنگە بارىش بىر اوزامىز؟
 ياخشىسى شولكى بو باش آغرىغىلارنى بىر وەرەكەي آرادان كوتەرب
 تىنچىشەيلىك. بىز شو يىردە گى آغايىلار بىلەن كىگەش بىر گەپكە توختاب

قويدق. ئەمما بومەسلەھەتنىڭ حاجى ئەكەمىزگە ھەم مەعقول توشماغىدا شوبەھە قىلمايمىز بۇ ئايمىزگە خان ھەم بىر نەرسە دېمەسە كىرەك. قوقان، مەرغىلان، ئەندىجان، ئوش ۋە باشقا يەرلەرنىڭ آغايىنلىرى ھەم بۇگەپدەن باش تولغاماس لار! نېگە، دېسەڭىز قېچاق دېگەن افلاس بارچانى ھەم جانىدان توپىردى! - دېدى ۋە ناس قاۋاغىنى قاقا- قاقا بىر آتېمىنى تېلىنىڭ تەگىگە تاشلادى.

يوسف بىك حاجى ھەلىكى گەپ سوزلانغاندا قولداغى پىيالەسىنى چايقاپ آغىر بىر ھالەت كىچىرگەن ۋە چوقىرى بىر سوكونىگە كىتكەن ئىدى. باشقالار بولسا نىياز قوشىيىگىنىڭ سوزىدەن كىيىن بىر كوزدەن دىيەرلىك حاجىنىڭ يوزىگە تىكلەنگەن ئىدىلەر. حاجى مىق ايتىمەي اولتۇرە بىر گەچ قەمبەر شەربەتدار اوزىنىڭ خېچە تاۋشى بىلەن قوشىيىگىنىڭ گەپىنى كۈچلەپ توشىدى:

- سوزىڭىز جودە توغرى قوشىيىگى! - دېدى، - سىز ئەيتكەندىكى بىزگە ئىككى يول بار: قېچاقنى قىرب، يوبارش ۋە ياكى بوتونلەي قېچاق قولدا قالب كىتىش!

يوسف بىك حاجى كۈتەرىلىپ قەمبەر شەربەتدارگە قارادى ۋە مەجلىسنى بىر آستىدان كوزەتەتتى چىقىپ يەنە جەم قالدى.

كەرىمقول پانسەد حاجىنى تورتەك مەقسەدە:

- كىگەشلىك اش تارقاشماس، دېگەنلەر. حاجى ئەكەمىز ئايلاشىپ جاۋاب بېرىشلەرچى، ئەخر! - دېيىپ قويدى.

- بىلمەدىم... دېدى نىھايەت حاجى، - سىزلىرىنىڭ موددەعاڭلەرگە توشىنمادىمى، ياكى توشىنسىم ھەم ئوزىمگە ياتىشىپ كىلمەدىمى... ھەيرانمەن! نىياز قوشىيىگى باشىنى قاشىپ آلدى:

- نېمەسىگە ھەيرانسىز، حاجى؟

- مەقسەدلىرىڭىز قەمبەر بىكنىڭ ئەيتكەندىكى قېچاقنى كىشىمى؟ قوشىيىگى ئىككىلەنمەي جاۋاب بېردى:

- كىشىم!

- سىزلىرىنى. - دېيىپ استىھزالەنەن كۈلدى حاجى، - بولمىشىمىز نېمە ۋە كىم

مەجبۇر قىلادى؟

قوشىيىگى يارانلارغا قاراب آلدى: —
— سەوالگىز قىزىق — دىدى، — سەبەبى: بىز لەر دەن ھەم كورە سىز گە مەعلوم بولسا كىرەككۈ! —
— دورست ئەيتەسىز — دىدى حاجى باشىداغى سەللە سىنى آلب، — مۇسلمان قولنى ھايداماققا مەجبۇر بولغان ايدىك — ھايدادق. بازچا يامانلىق اوشە نىڭ باشى بىلەن بىز گە كىتكەندىك قىچاق آغايىنلار ايلە تاتوكلەشدىك، قىچاقنىڭ ئىسكى عەداوتلەرى بتىدى. بەس بىز گە تاغنى نىمە كىرەك؟ —
— حاجى نىڭ بو گەپى مەجلىسنى بىر بىرىسىگە آلانغلاپ قويدى ئەمما قوشىيىگى سىرنى باي بىرمەس اوچون تىرشكەندىك قىلپ كولدى: —
— مۇسلمانقول ايندى تىنچ ياتار، دىب اويلايسىز مى؟ —
— ئەلبەتتە اويلايمەن، لىكن مۇسلمانقول تىنچىمايدىر دىب ھولو — قورق قىچاققا تىغ تارتش ھىچ بىر عەقلا سىغادرغان گەپ ايمەس. اوزگىز قوشىيىگى ئەيتكىچى — بىز بو كۈنگەچە يامانلىقنى كمدەن كوردىك؟ قىچاق آتلغ خەلق دەنمى، ياكى اونىڭ ساناغلق بولغان بىر نىچە كىشىلەر يىدەنمى؟ —
— نەفسلەمىرنى ئەيتكەندە بىز قىچاق دىگەننىڭ ھەر بىرىسىدەن ھەم دەككى يىب كىلەمز! —
— سوزگىز دە ياكىلىق بار قوشىيىگى! ئە گەر سىز نەفسلەمىر گە قاراساڭىز ئىككى خەلقنى بىر بىرىسىگە ساوق كورسەتە، عەداوت توخومىنى ساچب كىلگۈچى بىر نىچە گىنە آدم بار. مېنگە قالسا مەملەكەتنى تىنچىتىش اوچون شولەر توغرىسىدا اويلاش كىرەك نە اينكى تورتتە موتتە ھەمىنى دىب بوتون بىر خەلققا ھوجوم قىلىش! —
— سىز ئەيتكەندىك يامان تورتتە گىنە ايمەس، حاجى! سەحرادان كىلگەن ھەر بىر قىچاق بىزنىڭ يىلكەمىز گە مەنەكچى، بىزنىڭ تاواغىمىزغا توشوغىنى تىقماقچى: بۈنگە قالغاندا اشنى بىر آز يىگىل اويلاپ توربىسىز، حاجى ئەكە!

قاسم مەكباشى:

— حاجى ئەكەمنىڭ ھەممە گەپلەرى فەقەت رەھمدللىك دەن ئەيتىلە در! —
دىدى، — ئەمما ئويلاش كىرەككى، قىچاق بو كۈنگەچە آزغىنا آغايىنى نىڭ

لار ھەم انكار قىلا آلماسىز! بەس عەيب قىچاقدا ايمەس، بەلكى اونىڭ مەنقەعتى شەخسىيەسى يولىدا اش كور گوجى باشلقاريدا وە قىچاقلار اويلاغان دىك گوناھ قارا چاپانلىلاردا بولماي بەلكى اونىڭ اوچ - تورتتە مەعنەسىز بىكلەرىدە!.. بورادەرلەر! اوروس اوز ايچىمزدەن چىقادرغان فتنە فەسادنى كوتب داربازە مز تە گىدە (*) قور توكب ياتىدەر. شوندى مەحشەر كەبى بر كوندە بز چن ياوغا بىرە در گەن كوچىمىزنى اوز قولىمىز بىلەن اولدرسەك، سىن فەلان، دىب قىرىلشساق حالىمىز نىمە بولادەر، بو توغرىدا ھەم فىكر قلغوجىمىز بارمى؟ كونىمىز نىڭ كافر قولىغا قالىشى توغرىسىدا ھەم اويلايمىز، ياكى، بونگە قارشى حازرلك كورب قويغانىمىز؟!

حاجى اوزىنى توتالماي كوز ياشىسىنى آق ساقالىغا قويىپ داوام ايتدى: — مەنە بورادەرلەر! سىز اوز قىچاغىز اوچون قەبر قازىغان فورسەتدە سىز گە ئىككىنچىلەر تابوت چاپادەر، بز قىچاققا قىلچ كوتەر گەندە اوروس بز گە توپ اوقلايدەر، سىز دونيادا اوزىڭىز نىڭ يە گانە دوشمەنڭىز قىلب قىچاقنى كورسەڭىز، مىن باشقا ياونى ھەر زامان اوز ياقىنمىغا يىتكەن كورەمەن! دىدى وە روىمالى بىلەن كوز ياشىسىنى ئەرتب اورنىدەن توردى، ئە گەر دە دونيادەن اوتا يازغان بر كىكسەڭىز نىڭ مەسلەھەتتە قولاق بىرسەلەرڭىز بو فىكرىڭىز دەن قايتىڭ بورادەرلەر! ئىلا يوسف بىكىنى اولدى - گە چىقارب بوشوم ايشىڭىزدەن مىنى تاشقاريدا حىسابلاڭىز! - دىدى وە مەجلىس نىڭ اولتورىڭ، ئوختاڭ! سوزىڭە قولاق سالماي اولتورىشنى تاشلاب چىقدى.

حاجى داربازە دەن چىقماغان ھەم ايدى نىياز قوشىيىكى خاخالاب كولب يوباردى:

— وای وەھىمەڭ قورغىر، حاجى! بو گون كوكنارى ئىچكەن ئىكەن، شىكىلك! - دىدى.

باشلقدان كولكىگە روخسەت بىرلگەچ باشقالار ھەم كولىش، آرادا آلا - غاور باشلاندى.

(*) ئاق مەسجد ياكى ئالما ئاتا يانيدا دىمە كچى.

— يوق! - ديدى قەمبەر شەربەتدار، - حاجى ئەكە نىڭ ياشى قايتىپ كۈتۈلۈپ
جودە ھەم بوشاشىپ كېتىدۇ!

— واي خوۋەرى، حاجى! - ديدى نىياز قوشىيىگى، - آلدىداغى
ئاۋنى كۆرمەي اوزاقداغى ياۋنى كۆرەدۇ!
— خوددە - خوددە!

موھەممەد رەجەب قورباشى باشىنى چايقاپ نىياز قوشىيىگىگە قارادى:
— مېن سىزگە ئەيتىپ ايدىمە، قوشىيىگى! - ديدى، - حاجىنى ھەر نەرسەگە
كۆندۈرسەڭىز ھەم بوگەپكە كۆندۈرەلمەسىز، دېيىپ.

— مېن اۋنى كېلە بېرمەي آۋارە قىلغانىدىن ھەم پايقاغان ايدىم.

— كېچە بىر آز خامسىگەن ايدى! - ديدى كەرىمقول پانسەد.

— اش بوزلدى - دە! - دېيىپ قويدى موھەممەد رەجەب قورباشى.

— نىگە بوزىلادۇر؟ - دېيىپ سورادى قوشىيىگى.

— سىرىمىز آچلدى؛ ئەلبەتتە حاجى تىنچ ياتمايدۇر!

— سىرىمىز ھەلى آچلغان ايمەس! - ديدى اشانچ بىلەن قوشىيىگى، - ئەگەر

بىز شو اولتورگەن آغايىنلار باياغى گەپدە سابت قالساق سىرىمىزنى يەنە

ياشىرىپ كېتىش مۇمكىن!

— مەسەلەن؟ - دېيىپ سورادى قەمبەر شەربەتدار.

— اوشە سوزىمىز - سوز، اتتىفاقىمىز - اتتىفاقىمى؟

مەجلىس تەسدىق اشارەسىنى بېرىپ:

— { ئەلبەتتە - ئەلبەتتە! - دېيىشدى.

— سوز بىتتە بولادىغان بولسا - ديدى قوشىيىگى، - حاجىنىڭ اشى جودە

آسان؛ بىز حازىر سوزنى بىر جايگە يىتكۈزەمىز - دە بىرىمىز حاجىنىڭ آلدىغا

بارىپ، مەسلەھەتگىزنى موۋافىق كۆردۈك، بىز ياڭلىشقان ايكەنمىز - دېيىمىز، ئەلبەتتە

حاجى اشانادۇر - دە ھېچكىمگە سوزلاماي قويايدۇ، بىز بولساق يىڭ اېچىدە

حازىرلىك كۆرە بېرەمىز، ئەنە خەلاس!

— { مەعقول گەپ، توغرى مەسلەھەت!

جودە مەعقول توشكەن بولسا كىرەك سوزمنى اعتىبار بىلەن تىلەپ ئوردى ۋە جاۋابىدە: "ياخشى،" اويلاشپ تەدبىرلەرى بىلەن مىنگە فەكرگىزنى يازڭ! مېن ھەم اويلاپ كورەرمەن" دېدى، مىنگە قالسا بو توغرىدا بز دەن خەبەر كوتىب خانىڭ اويقوسى ھەم كېلەمى ياتقاندر: بز گە فەقەت اشنىڭ اونا قىنى تاپىب خاندان تەسلىق ايتدىرش گىنە قالغان!

— خان تاييار ايكەن بولماسا! — دېدى كولىمىرەب قەمبەر شەر بەتلەر.

— تەييار ايكەن، تەييار ايكەن!!

شوندەن كىين اشنىڭ اونا قىنى توغرىسىدا موزا كەرە ۋە موباحەسىدە باشلاندى. ھەر كىم بر تورك فەكر بەيان قىلىپ اوزاق باش آغرىلار ۋە نەتىجە دە خانگە قويدىغانى نامە يازلدى:

"تاجدارى مولىمانان خاقان ابى خاقان شەھەنشاھى نەوجووان تاجى سەرى خوشبەختان حوزورى ھومايون عاليلار بىغا ھەرزى عوبودبەت ئەداسىلدىن سوگرە بز فەقىر لەھەقىر سەداقەت پىشەئى بى نەزىر قوللار بىدىن

— مەعقۇللاڭكى مەعقۇل! — دېدى قوشىڭى، — ئەمما گەپ بۇ يەردەكى،
بۇ ئاق شۇ اشكە بىل باغلايمىزى؟

— { باغلايمىز، باغلايمىز! }

— بەرەكەتلىك! — دېدى قوشىڭى، — مەعلۇم بولدىكى، ھەممەن ھەم
يەككەل بىكەنمىز، ايندى باشقا گەپكە اوتساق ھەم بولادى!
— خاننى كۆندۈرۈپ بولار مېكىن؟ — دېدى سوزادى قاسم مېڭباشى.

قوشىڭى كۆلدى:

— خان كۆنگەن حېساب، — دېدى.

بۇ گەپ مەجلىسكە اوزىچە آڭلاشلامادى شىكىلك عەجەبلەنپ بۇ يەردە
قاراشدىلار.

— { ايزاح قوشىڭى، ايزاح! }

قوشىڭى ايزاح بىردى:

— مېن خاننى تاشكەندەن جۇناتش آلدېدا اوزڭ خالى ووقتىنى تاپ
بۇ فېكرمنى بۇ دەرىجە غەرز قىلپ اوزتكەن ايدىم، — بۇ فېكرم خانگە

عەرزى بەندە لك شولدركم نەوكەرلەرى دايملىك ئاوقات اول جەنابىگە قېچاق
 خەلايىقى بى پەرھىزىدىن برار آسىبى يىتارمۇ دىب ھەراسىدە درمز. ۋە يەنە
 اول ھەرامزادە سەحرایی لەرنىڭ روىى زەمىندىن تەراشلاماى تورب اول
 جەنابى عالينىڭ تەئىمىن ئەمىنىيەتلەرى ھەم بىز قوللارىچا كۆب خەوفو خەتەر
 آستىدا بولغاندىك تەحمىن قىلىنادر. شول مولاھەزە ۋە ئەندىشەلەر بەعدىدە
 بىز تاشكەند قوللارىدىن بىر نىچەلەرىمىز بىر يىرگە جەمەت بولۇش دەردى
 تەفەككۈر ۋە تەھەببۇرلەر سوڭغىدە ئەزبەرايى اول شەھەنشاھى نىڭ كۆب زامان
 لار باشىمىزغا سايبەن بولماقلىرى اومىدە بەر تەقدىر اول تاجدار نىڭ خاتىر
 عاتر دەريا موقاترلارىغا پىسەند توشىب اىجابەت آغا ز قلسالار بىر مەعنىنى خوب
 ۋە سەداقەت مەقاسىدىغا مەجبۇب دىب بلىك. ئەنداغكى اول خەلايىقى غەسساب
 لەرنى اون بىش سىنى سالىدىن بالغ ۋە يىتمىش ياشىدىن قوبى ھەر بىر اىركەك
 زاتىنى بىلا تەرەھھوم قەتلى عام قوللارىچا سەزاواردر ۋە اىللا اول مورتەددىن
 بەد تەر جابر ۋە بى خىرەد لەردىن جەنابى تاجدارغا ھەر روز بەلكى ھەر ساعەت
 خەوف باردىر. ئەمما بول تەقرىرنى اوشەل موعەببەن قەتلى عام ساعەتى
 يىتماغونچا ھەر بىر بى خىرەد ۋە باغى بولماغى يەقىن مەجھول آدەملەردىن
 پوشىدە توتلماغى مەر جودىر. ۋە لىكن اول تاجدار بىر ساعەتى سەئىد موزەففەرنى
 موعەببەن ئەيلەب قەلەمەرەو لەرىدە گى بارچا شەھەر ۋە كويلەر قشلاق ۋە
 كىنتلەر نىڭ سەداقەتى زاهر ۋە قەلبى تاهر قوللارىغا مەخفى نامەلەر كوندىرب
 سەك بەچچەلەر نىڭ قەتلى عامىغا ئەمرى عاليلارنى دەرىغ توتماغايلا.

ئەمما خوقەند فر دەوس مانەند نىڭ اوزىدە اول شەقاوەت پىشەلەر بىچەد
 ۋە بى حىساب نوفوسكە مالك بولغانلارى ۋە جىھىدىن بىز تاشكەند نەوكەرلەرىنىڭ
 ايعانەتى بى شەككۈ شوببە واجبدر. سىز شەھەنشاھى اوشەل ساعەتى موزەففەرنى
 تەئىن ئەيلەب بىز قوللارىغا خەبەر يوبارسالار بوندى لازم بولغان آدەمىمىزنى
 قالدىرب ۋە يەنە ھەر قايسىمىزغا تىگشلىك بىر يوز ئىككى يوز ۋە بىش يوز
 بىگىتىمىزنى آلب خەلايق كوزىدە گويا جەنابى تاجدار نىڭ موسلمانقولى
 فەلاكەتلىدىن آزادلقغا چىقىب موسستەقل ساحىبى تاج بولغانلارنى موبارەكباد قىلماق
 اوچون يورگەن بولب ايعانەتلەرىگە يىتەرمىز ۋە دەربازەدىن كىرىشىمىز آن

ھەم قاين آتاگز حالغا توشكەنلەرىنى مولاھەزە قىلدىم. قاين آتاگز سىزنىڭ
اوتكەن حالگىزنىڭ آغرىلىغىنى تەسەۋۋور قىلالماغانىدىكى دوشمانلەرگىزگە
بىرگەن جاۋابگىزنى تەقدىر ايتىش اوچون ھەم سوز تاپالماس ايدى. ھەر حالدا
آراگىزداغى كىنەنىڭ دوشمانگىز بىلەن بىرگە سوپىرلغانىدا شوبەھە يوق.

مەكتوبنىڭ يەنە بىر اورنىدە: ”سىزنىڭ قايردا بولغانلىغىزنى سورىغان ايدى
مىن بىلگەنمنى ئەيتىدىم. كىلەر مىكەن، دىگەن ايدى بونگە ھەم اوزگىزنىڭ اوشەل
موھمەل جاۋابگىزنى بىردىم. فكىرمچە قشدا بولماغاندا ھەم كوكلەمگە چىقىپ
اوزلەرى تاشكەند توشەرلەر، دىب اويلايمەن.“

خەتنىڭ آخىرىدا: ”سىزدەن بىر كون سوڭ حامد اولدى، ھايتاور بىر آغز
سوزسىز تونغز قوپىدىر. مىن اولەر چاغىدا ھەم سىزگە بىر توھمەت توقرمى، دىب
قورققان ايدىم. قوتىدارغا ھىچ بىر جەرىمە آرتمايدىرلار. مەقتوللەرنىڭ ئىگەلەرى
ھىچكىمنى توتىپ كورساتالماغانلارى اوچون مەھكەمەلەر ھەم اشنى تىكشىرمەي
قويدىلار. اويلاشمىچا ھىچكىم بىلمەگەندە ھەم سىرنى اولگەن سادىقنىڭ آناسى
بىلسە كىرەك ايدى. ئەمما اونىڭ ھەم دەمى ايچىدە، سورىغانلارغا خودا دەن
كوردىم، دىب جاۋاب بىرەر ايمىش. بول خاتوننىڭ قولىدان ھەر بىر اش كىلەدر،
دىب اويلاپ اوتكەن كون قاين آتاگىزغا ئەيتىدىم: بىگەنە خاتوننى اويگىزگە
يولاتماسلار ۋە چىتدەن كىلگەن تەعامنى يىمەسنىلەر، دىب. ھەر حالدا ياماندىن
خەزەر لازىمدر.“ دىب يازار ايدى.

بو خەتدەن كىين مەرغىلاندىن تىق ايتكەن خەبەر بولمادى ۋە آرادان
ئىككى آيلاپ فورسەت اوتىپ كىتدى. شونىڭ اوچون آتايىكنىڭ كۈنلەرى
قوياش باتىپ چىققان ساين بىر آڭلاشماۋچىلىققا، قارانغولققا كىرە بازى ھەر
ساعەت ئەچچىغ ۋە ياسوچوكلىكى نامەعلوم بىر حال كىچىرىپ باشلادى. بەغزى
كىزىلەردە اول ئومىد قوچاغىدا شاشىپ قالار ايدى ۋە ئىككىنچى ۋەقتدا
ياراماس - قارا خەياللەر بىلەن ئىنتىكەر ايدى.

اومىدلەنگەن كىزىلەردە:

— آي توينوكدەن توبانراقدا، بوگون بولماسا ايرتە - چىمەتنى قولىدا،

پەرەنجەسى اوستىدە، سارغى، قارامى ئەتلەس كوينە گى ايگنيدە دەربازە دەن
كېرەب كېلگەندىك وە اوپكەلە گەندىك..

ئىككىنچى بىر وەقتدا كىمگىر قويداغى گەپنى ايشىتەر ايدى.
— اول اوزىنىڭ دوشمانلەرىنى اولدىرش اوچون گىنە مەرغىلانغا قاتناپ
يورغان ايكەن؛ خىسابىنى تو گەتدى — دە بىدەرەك كىتدى، قالدى. توزوكراق
جايى چقسا بېرە قالايق كومىشى.. عومرى ھەم اوتب بارادر!
ئەنە شو قارا خەيال اونى چىندەن يانپ تورغان بىر اوت ايچىگە تاشلار
وە شوچاق اوزىنى موواخەزە گە باشلار ايدى: ”مىن نىگە ئىككى يىل سەرسان
بولب يوردىم. دە بو سەرسانلق نىڭ نەتىجە سىگە بارب چىغاندا شوندى
آخماقلققا توشدىم؟!“ دىر وە مەرغىلان يولىنى كوزلەر ايدى. ئەمما ايندى
اونىگە مەرغىلان بارش اونا قايى سىرە كىلمەس: ”مىن نىگە كىلدىم. دە، ايندى
نىگە بارامەن وە نىمە دىب بارامەن؟ — قىزگىزنى تاشكەند آلب توشەر سىز دىب
كىتكەن ايدىم.. سىز آلب توشە بىرمە گەنگىزدەن كىين اوزم قايتب كىلدىم
دىيەيمى؟“ — آتايىك مەنە شوندى چوچمەل عەزابلەر ايچىدە كىينكى
كونلەرىنى كىچىرە باشلادى.

آى تولماسدان مەرغىلان قاتناپ تورغوجى اوغلىنى ايندى اوچ آيلاپ
قوزغالماي قالشى اوچون اوزىك آيم ئىسكىچە يەنە قووانب كىتدى.
”كىينكى قلدوغان اسىغ، ساويغىم كار قلدى شىكىلك، بىرە تولاسىغا مەرغىلاننى
تىلىگە آلماياق قويدى. ايندى خاتونىغا ايسىب مەمانخانەدا ياتىشى ھەم بەرھەم
بىرسە.. ھەر نوچوكدە دوعادان قالمايلىق!“ — دىب زەينەبنى داملانىكىگە
قىستار ايدى.

آتايىك كىينكى وەقتلاردا ساودا گە يورشنى تەرك قىلب قويغانى اوچون
حەسەنەلى اشىز قالغان، اوزون كون اويدە بىكار زىرككەنلەك دەن حاجىگە
ئەيتب بىر مونچە دەستمايە بىلەن گوزەر دەن باققاللىق دوكانى آچقان ايدى.
آتايىك كوپنچە مەمانخانە سىدە گى كوتبىخانەدان اونى، بونى اوقب اولتورار،
اوقشدان زىرككەن كىزلەرىدە حەسەنەلى نىڭ دوكانىگە چىقار وە گوزەر دەن
ھەم زىرككەندەن كىين باشى آغقان ياقلارغا، سالار بويلارىغاچا كىتەر

بولپ قالدى. براق بو فيكر قهرار توسيگه كيرب كيته آمادى. ده قيقا ساين تار قالب بارغان كە يفيديك تورلك مانعلارغا اوچراي باشلادى:
— ھەلى مەرغىلاندا اشلەر قالا ييكن؟ - اولەر يەنە ئەينەب قالماغانمىكنلەر؟
مەرغىلاندا ن بر نەرسە بايقاماي تورب كيشىنى آوارە قىلشغا نەرزىر ميكن؟..

بوگون قوياش ئاچق ھەوادە كيزيشى اوچون جم - جم تاولانپ بير يوزيگە كولب قارادى. ئىككى كوندەن بيرى قوياش بيتىنى قاپلاپ تورلك بيرلەر گە جان سووى سېپش ايله چارچاغان باھار بولتلەرى بورچەك - بورچەككە تار قالب باراز ايدىلەر. اويەلەرىدەن چىقىش بىلەناق چومچقلار چرقللاشب، موچىچەلەر كو - كوله شديلەر. ئاناوى غەر - غەر تيرەككە اويە قویشغا اويلاغان بر جوفت كەرروكلەر ھەم ويجر - ويجر قىلىشب كىگەش آچدىلار. پادەچىنگ تاوشىنى ايشىتب، دەلەگە آشقان آناسىغا ئىرگەشب، قاشقا بوزاق ھەم ماغراب يوباردى. مادەسيگە تيگشكەن اوچون تامدەگى كەپتەر ھەم بو قاغىنى چىقارب رەقىبى نك ئىوەرەگىدە يەغرن بيرە باشلادى... قسقا سى بوگون اويغانشدا ناك بوتن كائىنات نك ياخشى توش كورب تورغانلىغى سىزىلەر ايدى.
باھار نك بوگونگى سىحرلك كونى آتايىكنى ھەم قىتقلادى. چايىنى نەرىدەن - بيرى توگەتب ھەسەنەلى كىتىدەن گوزەر گە چقدى. ئول گوزەر گە چقغاندا ھەسەنەلى نك قوشنىسى بولغان ەلى، ايرىنب كىنە دوكان تەختە سىنى توشمەكدە ايدى. آتايىكنى كورش بىلەن دوكان آچشنى توختاتدى:

— بوگون بوشمىسىز، بىك ئەكە؟

— بوشمەن!

— بوش بولسا نكز مڭ اوروككە (*) - قىمىزغا بارار ايدك - ديدى ەلى، -

تولە قازاق بىيەلەرىنى يايلاققا سالدرد!

— دوكان نكز چى؟

ەلى توشرگەن تەختە سىنى قايتادان جايىغا قويا بىردى:

— دونيا نك اشى بيتەر ايمشى، بىك ئەكە! خوب ديسە نكز دوكاننى ياپامەن!

(*) مىنگ اورك - يەنگى شەھەر نىنگ بوگونگى تەختە بازار وە قوى بازار اورنلەرىدرد.

آتايىك يارقىراب چىقب كىلگەن قوياشقا قارادى: *قىياشنىڭ يارقىراپ كەلىشى*
— ياپىڭ بولماسا! — دىدى.

آتايىك ھەسەنەلەينىڭ دوكانى واسىتە سىدە ەلى بىلەن ياقىندا تاشقان ايدى.
ئول ئىچى كرسز، سىر، كولىكى آچقىنا بىر يىگىت بولب بىك بىلەن گويا كوب
يىللەردەن بىرى بولغان تاشلارچا موعامەلە قىلار ايدى. *قىياشنىڭ يارقىراپ كەلىشى*
بىك گە بو تەسادف جودە قولاي، كىلدى. چونكى اويدەن چىقىشدا ناساق
اونىڭ قەسدى بو گوننى دەلەدە اوتكزمەك ايدى. ئت آلدىلار — دە ياياولاشب
مىڭ اورككە كىتىدىلەر. *قىياشنىڭ يارقىراپ كەلىشى*

”مىڭ اورك“ مەوزىعى آتيدان ھەم مەعلوم بوندە مىڭ چاغاق اورك
دەرەختى اوسقان اوچون بولب ”شېلى“ نىڭ سوويدەن باشلاب تا ”سالار“
ئەرىغىغاچا قاتار — قاتار اوركلەر ايدى. سالار نىڭ نەرىكى ياغى نىيدىك قر،
ايدى گىنە كومكوك اوت گىلەمى اونب چىغان ايدى. مىڭ اوركنىڭ ايتە گى
بولغان سالار بويدا اوچ — تورتتە قازاق اوتاولارى تىكلگەن ايدىلەر. ئككىسى
سالار بوياغا يىتب تولە قازاقنىڭ كىلنچە گىگە ئىتنى شوروا قىلىش اوچون بىردىلەر.
ەلى اوتاودان كىز آل ب سالار بوياغا يازدى. كىلنچەك ياسىتىق،
كورپەچە تاشلاب بىردى، آتايىك ھاردق چىقارب ياسلاندى. *قىياشنىڭ يارقىراپ كەلىشى*

قوياش آزارسىزغىنا قزدىران ايدى. يىكلچە گىنە ئسكەن شامال دىماغقا
تورلك ئولەن ئىسلەرىنى كىلتورب اورار ايدى. بىر نىچە قالدراغچ سالارنىڭ
آقىشى بوياپ اوچار ۋە اوچكەن كويىنى ”ۋەلفەجرى“ اوقورا ايدىلەر. (*)
پايانسىز قرنىڭ يوقارى — قويى اورنلەرى يە گرەڭ كوكەت ۋە كوز
ئىلغامايدىرغان اوزاقلىقلىرى تومەنلەنگەن سومان كورىنىش بىرەر ايدىلەر. قوشلار،
قورتلار سايراشى تەبىعى بىر ساز خزمەتىنى اوتاب كىشىگە افادەسى قىين بولغان
بىر سىز گە سالار ايدىلەر. *قىياشنىڭ يارقىراپ كەلىشى*

آتايىك تەبىعەتنىڭ شوكوركەم ۋە لەتىف كورىنىشىگە مەفتون بولب بىر
آز ياتقاندىن كىين ”ئول ھەم بولسا ايدى.“ — دىب اويلادى ۋە اوزاق تەن
آلب قويدى. *قىياشنىڭ يارقىراپ كەلىشى*

(*) ەوام اعتمىقادىچە.

بوگوننىڭ كور كەملىگىدەن ئالغان تەئەسسوراتىنى ئەلى ايچىگە
سغدىرالمادى: .

— زەپ ياخشى كۆنمى! — دېدى.

بىر آتايىك ھەم شو گۈزەللىكنى ئوزىگە تاتماي تورغان دەردىدەن شىكايەتلەندى:

— شۇندەي كۈنلەر دە كەمۇ - كۈستىڭ بولماسا...

— سىزنىڭ ھەم كەم - كۈستىڭ بارمى؟ — دېيىپ ئەلى كۆلمىسەدى.

— يوق، دېيىپ ئويلايسىزمى؟

— ھەممە دە بولغاندا ھەم سىزدە يوق، دېيىپ بىلەمەن!

— مەسەلەن؟

— مەسەلەنمى - دېدى كۆلب ئەلى، - سىزنىڭ بىلەن ئاتاڭزنىڭ آبروسى

قوشىڭىدە ھەم يوق، دەۋلەت توغرىسىدىن بولسا آچىقارلىق - بىردە ئىمەسىز.

ئىككىتە توتىدىك خاتونىڭز بىك ئەكەم اوچۇن ساچىنى اتاراب اولتورادى.

تاغنى قاناقا كەمۇ - كۈست؟

كىشىنىڭ بەختىنى يۈزەكى گىنە كۆرۈپ چوكم قىلغۇچى ئەلى ئونگە قىزىق

كۆرۈندى ۋە كۆلب: نە ئىش بولسا...

— توغرى ئەيتىڭز! — دېدى.

— شوكر قىلىش كىرەك، بىك ئەكە! — دېدى ئەلى ۋە ئوزىنىڭ بەختىنى ئىگىدەن،

تاپقانىنى روزگار دان آرتىدىرالمى شو كۈنگە چە ئويىلەنەلمەي كېلىشىدەن

خەسرەت قىلىپ كېتىدى. آتايىك ئونىڭ خەسرەتىنى دىققەت بىلەن ئاشتى،

خەياتنىڭ زەربەسى ھەر كىمنىڭ ئوز دەرىجەسىگە قاراب ۋە لىكن استىناسىز

بولغانلىغىنى توشىندى. — "دۇنيا نىڭ اشى شۇنقا ئىكەن موللا ئەلى!" — دېيىپ

ئونى يوپاتىپ قويدى. ئىككىسى ھەم بىر نېچە ۋەقت چىم قالدۇلار.

— مەرغىلانلق خاتونىڭز دان بالاڭز باردى؟

— يوق.

— بولسا ھەم تورمادىمى، ئويىلەنگەنڭز گە ئەنچە يىل بولغان شىكىلك؟

— تورمادى.

ئەلى آتايىك نىڭ كەمۇ - كۈستىنى شو بالاسىزلىقدان دېيىپ ئويلاغان ئىدى:

— بالاسزلق اوچون خەفە بولش كىرەك ايمەس، ھەلى ياشسز بىك ئەكە!
آتابىك جاواب بىرمەدى. كارساندا قىمز كىلدى. بىك بر ئككى زەرەگنى
ئچكەندەن كىين ياسلانب كوكتە قاراب ياتب آلدى. ھەلى بار- تاوشىنى
قويب عاشولا قلدى:

”كوزلەرم يول اوستىدە كىلمەيدى يار-“

”اوشبو كىك دونيا كوزمگە بولدى تاز!“

”قاي قاراچى آلدى يارمنك يولن؟“

”موندە گى بەحتسز يىگت يول اوزرە زار!“

— قوشىلشمايسزمى، بىك ئەكە؟

— اوزگىز ياخشى ئەيتەسز، توختاماڭ!

ھەلى بارلق آوازي ايله ھەممە ھونەرىنى اشلەتب غەزەل توگەلگونچە
عاشولانى ئەيتب باردى.

— توزكمى، بىك ئەكە؟

— ياخشى عاشولاچى ئىكەنسز!

— اونداغ بولسا اوستىدەن بونى ايچب يوبارك! - دىدى كولب، بر
زەرەك قىمز اوزاتدى. بىك قىمزنى بر سىمىرشدە بوشاتدى - دە ئىنتىكب
اوزاق قرغا قارادى، اوزاق قاراب توردى - دە يوقارىداغى بەيتنى اوقىب
آغز ايچىدەن منغلادى:

”كوزلەرم يول اوستىدە كىلمەيدى يار!“

”قاي قاراچى توسدى يارمنك يولن.“

— قوقانغا كىتكەن سىپاھلەر دەن دەرەك اىشتىگزمى، بىك ئەكە؟

آتابىك نك خەيالى بولىنب ھەلىگە قارادى:

— اىشمەدم.

— مەنم ئەكەم ھەم كىتكەن ايدى.. آى بارب، آمان كىلشسونلەر - دە!

— ئەكەگىز يىگت ميدى؟

— يوق، ميرگەن ايدى. قوقان كىتە ياتقان اورتاقلارغا قىزىقب بارما، دىگەنگە

كونمەدى. اورش احتىمالى يوقمى، شونچەكى فاتىحە اوچون كىتەشكەندەرلەر - ئە؟

— كم بلسن - ديدى بىك وه بر آز اويلاپ قالغاندان كيين - بولماس! -
ديب قويدى.

كارسانده گى قىمز تو گەب شوروا هم ايچلدى. دەستورخانى يىغوجى
كىلنچەككە اوغول تىلەب دوعا قىلغاندان كيين قولغا اوتتوز چەقە سورمە
پولى بىردىلەر وه قرنى ئەيلەنش، بىنەفشە تىرش اوچون تورب كىتدىلەر.

— ۳ —

قېچاققارغىن.

كىچىكى ساعەت تورتلەردە قايماس داربازە سىدەن قايتىپ شەھەر گە كىردىلەر - دە
دەربازە دەن اون آدىم نەرىدە باشى تەنيدەن آلنغان اوچ كىشى نىڭ گەودە سىگە
يولقدىلار. آتايىك بو حالگە توشنمەدى چونكى، ئەحيانده بر آسىلادرغان
گوناهكار ئىسكى ناماز گاه دارىگە ئىلىتىلەر ايدى. شونگە كورە دەربازە باننى
حوجرە سىدەن چاقىرب سورادى:

— بولەر قانداى گوناهكار لەر ايكەن؟

دەربازە بان بىكنى تانب قول قاوشتردى:

— تەقسىر، قېچاقلار!

— گوناهلەرى نىمە ايكەن؟

دەربازە بان ياتقان گەودە لەر گە قاراپ آلدى وه بىكنىڭ ياقىنىغا كىلدى:

— اوزلەرى بىلەرلەر - كو تەقسىرمنىڭ .. بىگمگە ئەيتكولو گى يوق ..

— گوناهلەرى نىمە ئەخر؟

— ئەخر قېچاقلار - دە، توزەم!

آتايىك دققەتلەندى:

— قېچاقلار ايكەننى بىلدىم، ئەمما گوناهلەرى نىمە، دىب سزدەن سوراياپمەن!

دەربازە بان قول قاوشتىرغانىچا آتايىككە عەجەبلەنب قارادى:

— آنىق خەبەرلەرى يوقمى، تەقسىرمنىڭ؟ - دىب يەنە سورادى.

— يوق!

گوزەر گە يیتكەندە ساناق يېتمىش دەن آرتدى. ھەلى بو بر گىنە توغرى
كوچە نڭ حىسابى بولب كىڭ تاشكەند نڭ اوز گە كوچەلەرىنى ھەم حىسابگە
آلغاندا فەجىع بر عەدەد تەشكىل ايتىشى مەعلوم. گوزەر نڭ ايچىگە كر گەندە
قاتار چىزىلغان قرق چاغلق اولوكلەرنى كوردىلەر..

كون عەسردەن آغب شامگە ياقن، شونڭ اوچون گوزەردە گى
دوكانلەردەن آچوغى اوچ - تورتتە، جوملەدەن حەسەنعەلى ھەم يارم آچق
دوكانى آلدىدا اولتوراز ايدى.

- ساغ كىلدگزمى، بىك؟ بز بو يىردە يوز خىل وەسەسە گە توشب
تەشويش تارتدق - دىدى حەسەنعەلى.

آتابىك باشقا خەيال دە ايدى. حەسەنعەلىنىڭ سوزىنى گويا
ايستمە گەندىك سورادى:

- بو گون دەدەم قايردا ايدى؟

- سزدەن كىين اور دە گە كىتكەن ايدىلەر. بر ساعەت دەن كىين شاشقان
نەما قايتب كىلدىلەر. دە سزنى سورادىلار، شون دەن سونڭ قاياققا
كىتكەنلەرىنى بىلەلمەدم.

- قاچان دان باشلاب قېچاقنى سويدىلەر؟

- آتاگزنى كىلىشى بىلەناق! - دىدى حەسەنعەلى وە ئىنتىكب فاجىعەنى
حىكايە قلدى، - اى.. بىك، رەحمىزلك بوناقا بولور ايكەن.. خوددى قىيامەت
بولدى! بىچارەلەر نىمە گوناه قىلدىلار يىكن؟ اويىدە حەلال كەسىنى قىلب
اولتورغانلار غاچا توتب سويدىلەر.. اى بىچارەلەر، قانداى گوناهلەرى بار
ايكەن؟! يىگتلەر توتب كىلتورب تورادر، جەللاد باش كىسب بارادر..
بونا گەھانى قەزادەن ايسلەرى چىقب كىتكەن بىچارەلەر يىغلاشادرلار.. آينقسا
بر بوياقچى.. خوددى خوم يانيدان توتب كىلگەنلەر - قولى بوياق.. اى خودا،
مىن نىمە گوناه قلدىم، دىب يىغلايدىر.. چىدەب بولمادى، دوكاننى ياپب قاچدىم،
كوبلەر ھەم قاچدىلار.. تاغن بر..

- بەس! - دىدى آتابىك. حەسەنعەلى حىكايە دەن توختادى چونكى بىك نڭ

يوره گى ايزىلب، آقش دەرەجە سىگە يىتب، عەلى آتابىك بىلەن
 خەيرلاشماسداناق قاچقان ايدى...
 اويگە بارب كىچكى آشنى ھەم يىمەدى ۋە آتاسىغا ھەم اوچراشمادى
 گويا شو يرتقچلار دونياسىدان ياشىر نغاندىك آق كوندە ياق توشە گىگە ياتب
 كورپە سىگە بوركەنب آلدى. اونك بو خالىگە اوى ايچى توشنگە نلەرى اوچون
 نىمە قلدى، دىب سورامادىلار ۋە يانىغا ھەم كىلمەدىلەر...
 يوسف بىك حاجى ايرتەلەب چاينى آتابىك بىلەن بر گە ايچش اوچون
 مەھمانخانەغا چقدى. آتابىك تىرسە يگە نچە كىلب چاينغا اولتوردى، آتاسىغا
 سەلام ھەم بىرمەدى، چونكى ئول اوز آتاسىنى قېچاق قرغىنى نك باش
 عامللەرىدەن دىب قەرار قويغان ايدى. چاي يارمىلا يازدى. آرادان
 چورق ايتكەن سوز چقمادى.
 نىھايەت اوغلىغا يىكلك بىرش نىيەتدە حاجى تلگە كىلدى:
 — خەفە بولما، اوغلم! —
 — سزلەر گە اوخشاب — دىدى استەزالان، — قوواناينمى؟ —
 حاجى اوغلى نك قانداغ فىكر دە ۋە نىمە اوچون تىرسە يگە نىنى بلدى؟
 — ياگلىشاسەن، اوغلم! —
 — رەجەب بىك نىكىدە گى مەجلىسدە — دىدى زەھەرە خەندە بىلەن، — بو
 يرتقچلنك رىنجە چىسى كم ايدى؟
 حاجى ئىنتىكدى ۋە: —
 — رەجەب بىك نىكىدە بولغان مەجلىسنى سىن بىلەسەنمى؟ — دىب سوزادى.
 — بىلەمەن.
 — بىلسەك — دىدى حاجى، — مەنم اوستىمگە مونداغ توھمەت آرتشاندان
 اويال، بالا!
 — رەجەب بىك نىكىدە بو كىگەش بولماغانمىدى؟
 — بولغان ايدى.
 — بولغان بولسا، تاغن نىگە اوزگرنى قورققا آلاسز؟
 يوسف بىك حاجى ياش بالادان كولگەندىك قىلب ئلجەيدى:

— بەغزى يىگىل موحاكەمە لەرك ئاناگنىكىدەن قالشمايدىر، آتابىك! — دىدى،
مەجلىسدەن خەبەرگ بولغان بولسا كم، قايسى فيكر دە قالغانىنى ھەم بىلەرسەن؟
— يوق.

— مەجلىسدە نىمە دەن بەحسن قىلغانىنى — چى؟
— مەجلىسدە نىمە موزاكەرەسى بولغانىنى ھەم بىلمەيمەن وە لىكن اوشە
مەجلىس فەقەت قېچاقلارغا قەتلى عام اوچون يىغلان ايكەن، دىب كىچە
اشاندىم. مەجلىسگىز ئەزالەرىنىڭ سزدەن باشقاسى نىگە يىگت توپلاب قوقانغا
كىتدىلەر وە اولەر قوقانغا يىتمەسلەر يىدانا ق نىگە بو وەخشەت باشلاندى؟

— بو موحاكەمەگ توغرى. ئەمما آتابىكىنى ھەم شو جانىوارلار آراسىغا
قوشب اولتورىشك قسقالىغىكدر! — دىدى. كوزىگە ياش آلدى، — اوزك او يىلاب
كور اوغلم! اوز قولىمىز بىلەن اوزىمىز نىكىنى كىسىشىمىزدەن مەملەكەت اوچون
قانداى فايدە بار؟ بەشەرتى مەن بو وەخشەتكە اشتىراك قىلغان بولسام قايسى
عەقل وە قانداى مەنفعەتنى كوزەتب قوشىشقان بولامەن؟ ئەگەردە مەنم
يورت سوراماققا وە شو واسىتە بىلەن بايلىك آرتىدراققا آرزوم بولسا
باشقالاردان ھەم كورە اوز اوغلمغا. سىنگە مەعلوم بولماسمىدى؟ نىگە ھەر بر
نەرسەگە يىتكەن عەقلىڭ شونىگە قالغاندا آقسايدىر، نىگە يانغان يورەكمىگە
يەنە سىن ھەم زەھەر ساچاسەن؟! —

تەرەلب وە تولقونلانىپ ئەيتلەگەن بو سوزلار آتابىكىنى اوكتىردى،
اولگەننىڭ اوستىگە چىقب تىپش قەبىلىدەن بولغان اوز ھوجومى نىڭ خەقسىز
ايكەنىگە توشندى.

يوسف بىك حاجى بىتتە — بىتتە ياتىغى بىلەن مەجلىس خەقىدە بەيان
قىلب اوزىنىڭ قارشى توشكەنىنى وە اولەرگە اوقدىرا آلماغاندان كىين مەجلىسنى
تاشلاب — چىقب كىتكەنىنى سوزلەپ كىلب دىدى:

— برەر ساعەتلەر دەن سوڭ آرقامدان نىياز قوشىگى كىلب مىندەن عەفو
سورادى وە مەجلىسنىڭ اوفىكر دەن قايتقانىنى اوزلەرىنىڭ خەتاغا كىتكەنلەرىنى
ئەيتدى. مەن خورسەند بولب بو اشنىڭ زەرەرىنى يەنە اسبات قىلب چقىم. نىياز
مەن بىلەن خەيرلاشار چاغىدا ”جان حاجى ئەكە! ايندى گەپ شو يىردە قالسن؛

بتتە - يەرمتە ايشتكوندىك بولسا بىز گە قارارلق بولمايلىق، اولتور شىنڭ كەتتە
التماسى سز دەن - شول! - دىدى. مەن بولسا بىلەنەن آلدوۋغا اوچىپ بو توغرىدا
نە سىنگە ۋە نە نار موحەممەد قوشىيىگى گە آغز آچمايم دەم ۋە اولەر نىڭ قوقانغا
فاتىحە اوچون قوزغالشلار يىدان ھەم ھېچ بىر شوبەھلەنمەيم دەم.. ئىيخ شەيتانلار!
... حاجى بىر آز توختاپ داوام ايتىدى:

- كىچە ايرتەلەپ اور دە گە بارغان ايدىم. سەخىن يوزىدە اوچ - تورت يوز
موسەللەخ يىگىتلەرنى برەونى كوتكەن حال دە كوردىم ۋە التىفاتسىز قوشىيىگى
مەحكەمە سىگە كىردىم. كىر سەم قوقانغا كىتكەن قەيىوم پانسەد اوچ - تورتە يىگىتى
بىلەن قوشىيىگى نىڭ قارشىسىدە تۇرىدۇر. قوشىيىگى قولدا بىر قاغاز اوشلاب گويى
ايس - ھوشىدەن آيرىلغان كەبى قاتب اولتور بىدۇر. مەنى ايشكەن كور ب، سوزسىز
نيسىز قولداغى قاغازنى مەنگە چوزدى ۋە باشىنى تىراتىپ قويدى. مەن بىر
زەرسە گە ھەم توشنمە گەن حال دە بار ب قاغازنى آلدىم.. او قودىم - او قودىم - دە
مەنم ھەم ھوشم باشمەن اوچىپ قوشىيىگى حالىگە توشدىم. بو قاغاز خاننىڭ
يارلىغى ايدى ۋە بوندە تەحمىنەن شون دەي گەپلەر بار ايدى:

”بىز تۈركىستان مەملەكەتى نىڭ خانى اوز قەلەم رەوىمىز ۋە سەلتەنەتىمىز
اوچون قىچاق تايىفە سىنى موزىر دىب بىلدىك. بو ياڭلىغ حوكىمىمىزنى اوز
قەلەم رەوىمىز دە بولغان بارچا بىكلەر يىمىز گە، حاكىم، قور باشى ۋە دەھباشىلار يىمىز
بلدىر ب بويورامىز كىم اوشبو فەرمانىمىزنى آلغان آن دەرخال اون يىش ياشدان
تا يىتمىش ياشغاچا بولغان قىچاق ايرىزاتىنى قىلچىدان كىچىر گەپلەر ۋە ھېچ بىر
سىلەتنى رەحمىنى واسىتە قىلماغايىلار. اوشبو حوكىمىمىزنى يىرىگە يىتكوز شىدە
سوستلىك قلغان مەنسەبدار بىز گە ايتا تەدەن باش تارتقان حىسابلان ب ايك قاتتىغ
جەزامىز گە مەحكوم قىلىنور. بو حوكىمىمىزنى اجرا ايتكۈچى تاشكەند حاكىمى
نار موحەممەد قوشىيىگى گە مەرحەمەتنى شاھانەمىز شولدىر كىم گەرچى سىز نىڭ قىچاق
قەومىغا مەنسوبىيەتكىز بولسا ھەم موسلمانقولنى ھايداشىدۇ بىز گە اونوتلما سلىق حەيرى
خاھلىقلار ۋە خىزمەتلەر كورسەتدىڭىز بىنائەن عەلەيھى سىز بو جەزادان مەغفور سىز
ۋە سەداقەتكىزدە باقى قالب ئەمىرىمىزنى اجرا ايتىشىڭىزدە شوبەھ قىلمايمىز!“
- قوشىيىگى گە قارادىم ئول ھەم مەنم آغزىغا قاراپ تۇرار ايدى.

”- بويرقنى قاچان آلدگىز؟“ - دىب سورادىم. ئول جاواب اورنىگە قەيىوم پانسەدكە املهدى.

”مىن آلب كىلدىم!“ - دىدى قەيىوم پانسەد.

”- سىز قوقاندىن آلب كىلدگىزمى؟“ - دىب سورادىم. چونكى سىن ئەيتكەندىك بىش - آلتى كۈندە قوقانغا بارىپ كىلىش سىرە عەقلغا سىغماس ايدى.

”- بىز بىكلەر بىلەن قوقان يولدا ايدىك“ - دىدى. قەيىوم، ”- يول

اوستىدە خاندىن اوشىو يارلق كىلب قالىدى. نىياز قوشىيىكى مىنگە يىگىت قوشب

بو حوكىمنا مەنى اجرا قىلىشدا بىكلە ياردەم بىرمەك اوچون جوناتدى!“

- بو سوز مىنگە ھەممە شەيتەنەتنى آچىپ بىردى ۋە اوزمنىڭ ابلىسلەر

تامانىدىن آلدانغانىنى بلىدىم:

”- ايرتەدەن باشلاپ حوكىمنى اجرا قىلىشقا قىلاي بولارمىكىن؟“ - دىب

قوشىيىگىگە قارادىم.

”- مىن ھەم شونى اويلاپ تورىپ ايدىم..“ دىدى قوشىيىگى ۋە

قەيىومگە قارادى.

- قەيىومنىڭ اوستادلارى اشنى كىيىنگە سىلتەشيمىزنى ئىلگەرىدەن كورب

قويغان ايكەنلەر:

”- ايرتەگە قويىپ بولماس!“ - دىدى قەيىوم.

”- نىگە“ - دىدىم.

”- نىگەكى ايرتەگە چە قىچاقلار قاچىپ بىتەدرلەر!“

- مىن قەيىومنىڭ سوزىگە قولاق سالمايم - دە قوشىيىگىدەن ايرتەنىڭ كىيىشەشەنى

سوراغان بولدىم. بو ھالدىن ئەچچىغلانغان قەيىوم يانمغا كىلب اولتوردى:

”- آۋارە بولماڭىز ھاجى ئەكە!“ - دىدى.

- اونىڭ بو ھەرەكەتىدەن ئەچچىغىم قىستادى:

”- سىزنىڭ بىلەن مەنم بو اشكە آراشماققا ھەققىمىز يوق!“ دىدىم.

”- سىزنىكى بولماسا توغرى، ئەمما مىنىكى بار!“ - دىدى قەيىوم.

”- بويرق كىمنىڭ آتىغا؟“ - دىدىم.

”- قوشىيىگىنىڭ!“

”- بەس سز بىلەن مېن فەقەت او ياردام سوراغاندا غىنا كىتمەن كوتەرەمز،
 باشقا دەخلىمز يوق!“ - دىدىم.

- قەيىوم زەھەر خەندە بىلەن ياننى كەولەب ئىككىنچى بر بويرق چىقاردى
 وە مېنگە بېرب ”- او قوڭز!“ - دىدى. او قودم.

”- بەس برىنچى بويرقنى سز آلغان اىكەنسز، نىگە يەنە قوشىيگىدەن
 فاتىحە كوتب اولتوربسز؟!“ - دىدىم اوت اىچىدە.

”- ھەر نەرسە بولغاندا ھەم اولوغىمز، دىب سىيلەب تورغان اىدىم..“ -
 دىدى قەيىوم.

”- ئىگە سىنى سىيلەگەن ئىتىگە سويەك تاشلار، قىلماقچى سز - دە بەرەكەللە!“
 - دىدىم، ”- بارڭز، اوستادلارڭزنىڭ وەسىيەتىنى باجارڭز!“

”- خەفە بولماڭز، حاجى ئەكە!“ - دىدى قەيىوم وە قولمدان قاغازنى
 آلب قوشىيگىدەن سورادى: ”- نىمە دىنسىز ايندى، بىك؟“

”- مەنم كىگە شىمگە كرسەڭز اىرتەدەن باشلايلىق!“ - دىدى قوشىيگى.
 ”- سىرە عىلاجى يوق، قوشىيگى! چونكى بارچا شەھەر وە كويلەرگە
 ھەم فەقەت شو - بو گونگە، دىب بويورغان اىكەن!“ - دىدى قەيىوم.

- قوشىيگى بىلەن مېن گويا تاغ آستىدا باسىرق بولغان ايدىك، باشىمىزغا
 ھىچ بر گەپ كىلمەس ايدى. قەيىوم اورنىدەن تورغان حالدە قوشىيگى دەن
 جاواب كوتەر ايدى. قوشىيگى كىوب فورسەت قاتب اولتورغاندان كىين
 قەيىومگە قولى بىلەن چىقىشقا اىشارەت قىلب ”- بىلگەنڭزنى قىلاويرڭز!“ -
 دىدى. قەيىوم يانداغى يىگىتلەرى بىلەن مەحكەمە دەن چىقدى. اونىڭ چىقىشى
 بىلەن قوشىيگى گە دىدىم:

”- ايندى نىمە قىلامز؟“

”- نىمە قىلار ايدىك؟“

”- ئەخر، قاراب قالايرەزمى؟ وەقت تەڭ! قارشىغا بىز ھەم يىگت
 چىقارايلىق!“

”- قويايرڭز، حاجى!“

”- بىچارە گوناھسىزلەر كىسىلە بىرسىنلەرمى؟“

” — كىسىلە بىرسىنلەر! — دىدى قوشىيىكى مېن ئىز تىراب ايچىدە اوزىگە توشونالماي قالغان ايدىم. ئول يىغى ايچىدە تىلگە كىلدى: ” — مەملەكەتنىڭ تىنچلىغى قىچاقلارنى كىشىش بىلەن حاسىل بولسا — مەيلى، كىسىنلەر! — يورت نىڭ آبادلىغى گوناھسىز قىچاقنىڭ قىزل قانىغا قاراب قالغان بولسا — مەيلى اولدىرسىنلەر! ئە گەردە نەجاتىمىز قىچاق توخومىنى قورىتىشدا بولسا — مېنى ھەم آسىنلار! بوپەلدىلەر نىڭ مەرحەمەتىگە مېن ھەم موختاج ايمەسمەن!! “

— حازر عىنادنىڭ اورنى ايمەسلىگىنى ھەرچەند او قدر ماقچى بولدىم كونمەدى. ناعىلاج يالغز اوزم چىقب قولمدان كىلگەنچە قىچاقلارنى قاچىرشىغا حەرەكەت قىلدىم. تىوەرەككە كىشىلەر يوللادىم. ئەمما تورت يوز جەللادنىڭ قارشىسىغا چىققان بىر كىشى نىڭ عوھدەسى ئەلبەتتە بىر كىشىچە ايدى. موتتەھەملەر كوب بىچارەنىڭ ياستىغىنى قورىتىشقا مووھفەق بولدىلار! — دىدى حاجى، — مەنە، آتايىك حەقىقەت شول، كىشى توشنمەسدەن تورب برەو گە توھمەت توقىمايدىر!

آتايىك اوزىنىڭ اورنىز گەپىدەن اويالغان نەما بىر گە قارادى وە بىر مونچە وەقت فىكر گە كىتب اولتورغاندان سوڭ سورادى:

— بىر تىقچىلار نىڭ بو قىرغىندان قانداى موددە عالەرى حاسىل بولارىكن؟

— مەقسەدلەرى جودە آچق! — دىدى حاجى، — بىتتەسى مىگباشى بولماقچى، ئىككىنچىسى نارموھەممەد نىڭ اورنىغا مىنمەكچى، اوچونچىسى يەنە بىر شەھەرنى اوزىگە قارام قىلماقچى. خان ايرسە موسلمانقولغا بولغان عەداوۋەتنى قىچاقنى قىرب ئەلەمدەن چىقماقچى! مىنگە قالسا اورتادا شوندىن باشقا ھىچ گەپ يوق، اوغلىم! — دىدى وە بر آز توختاب آلب داوام ايتدى، — مېن كوب عومرىمنى شو يورتنىڭ تىنچلىغى وە فوقارانىڭ آسايىشى اوچون سەرف قىلب، اوزىمگە عەزابدەن باشقا ھىچ بىر قەناعەت حاسىل قىلا آلمادىم. اتتىفاقنى نى ايل ايكەننى بىلمەگەن، يالغز اوز مەنئەئەتنى شەخسىيەسى يولىدا بىر بىرىنى يىب، ئىچكەن مەنسەب پەرەست، دونيا پەرەست وە شوھرەت پەرەست موتتەھەملەر توركىستان توپراغىدان يوقالماي تورب بىزنىڭ آدم بولىشىمىزغا عەقلم يىتمەي قالدى. بىز شو حالدە كىتەدر گەن، بىر بىرىمىز نىڭ تىگىمىز گە سو قويادرغان بولساق ياقندىر، كى اوروس استىدادى اوزىنىڭ افلاس آياغى بىلەن توركىستانىمىزنى بولغاتار وە بىز

خواب اورنىغا جاۋابى تامانغا قارىدى.

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

— مەن غىلا ئىدا نىمە نىشلەر قىلدىڭ؟

«مەن غىلا ئىدا نىمە نىشلەر قىلدىڭ؟» دەپ سۆزلەپ قالدى.

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

— تورا!

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

— ۴ —

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

«تولمە گەن بو سەۋالگە آتايك نىمە دىن تەننەننى بىلىمى قالدى.»

— اوغلم! — دىدى، — سىيلاغاننى سىيلاش كىرەك؛ ايندى سىنگە قەدرىزىلانغان بولسalar ئەمما بىزنىڭ قاشىمىزدا اولەرنىڭ قەدرى قىممەتلىرى يوقارى: قوتىدار بولسا كوز آچىپ كورگەن قودامىز، خاتونىڭ بولسا باش كىلىنىمىز! ئەگەر سىن مېنى آتام دىدرگەن بولساڭ شولەرنىڭ كوڭلىنى آلمانقا تىرش! قاين آتاڭدان مېنى قوولادى، دىب كوڭلىڭ آلمانىمىز؛ چونكى او بىچارە ھەم بىر شەيتاننىڭ وەسەسەسى بىلەن بوخەتاگە توشكەن. ھەر حالدا ھورمەتلەرىنى بەجاكىلتر، مەرغىلان دىگەن شەھەردەن سىنىڭ يوزگىنى، دىب كىلەدرلەر..

آتاسىنىڭ بو سوزلەرى اونىڭ استىقبالى اوچون ياخشى تەئىمىناتلەر بىرەر، گویا مەجبورىيەت. آستىدا آتانا نەسىھەتىنى قولاقغا آلدۇرغاندىكى بوين ايگىپ اولتيرەر ايدى.

— ئەگەر اولەرنىڭ كىلىش كۈنلەرىنى آنىق بىلسەك — دىدى حاجى، — سىن يولدىن قارشىلاپ كىرەر ايدىڭ!
آتايىك جاواب بىرمەدى.

— ھەر حالدا اوتتەسى كۈن مولجەل؛ سىن چىماساڭ ھەم ھەسەنەلى چىقسىن، يولغا!

— مەيلى، چىقسىن! — دىدى آتايىك.

— ۵ —
مەكتوب

حاجى شو جاوابدان كىين اوغلىدان بىر دەرىجە قەنەتلىنىدى ۋە چايگە فاتىحە اوقىپ اورنىدەن تورار چاغىدا يانىدەن بىر خەت چىقارپ اوزاتدى:
— خەتنىڭ ئىچىدەن چىقىدى كىلىندەن — سىنگە بولسا كىرەك! — دىدى.

آتايىك مەكتوبنى آلب آتاسىنىڭ كىتىشىنى كوتىپ قالدى. خەت سەككىز بۈكلەن بىلەن بىر — ئىككى يىرىدەن چاتلانغان ۋە آتايىككە آتالغان ايدى. آتاسىنىڭ اوزاقلاشىنى كوتەر ايكەن يۈرەگى يامانلانغان آتايىك تىپرىچىلەر ايدى. تىكىلگەن ئىپەكلەرنى سوكىدى ۋە مەكتوبنى آچىپ آچ كوزىنى اشكە قويدى:

”يوسف سەواداسىدە يىقەراز زولەيخا اسمىدەن، مەجنون عشقىدە يىغلاغان

لەيلى آتيدان - سز گە باشمىداغى ساچلارمنىڭ توكلەر بىچە بىچە سەلام. مىندەن -

ھەددو ھىسابسىز گوناھ، سز دەن - كىچىرىش. اوتكەن اش گە سەلاوات. چونكى

شونكىكى بىل ايچىدە كىچىر گەن قارا كۈنلەرنى ايسكە آلىش مەنم اوجون اوشە

كۈنلەرنى قايتادان باشدان كىچىرىشك سىنگارى. ئول كۈنلەرنى سز اونونىڭ،

اونىماڭ ئەمما مېن اونتدم. شونىڭ اوجون سوزمنى اوزمنىڭ آخرغى ھەم چىن

بەحت ئىسلەرى ھىدلە گەن تەثرىخمەن باشلايمەن.“

”سز قاچقاقسىز: نەرى - بىرى تلى اويچىدە مىنگە بر نەرسە يازغاندىك

بولب قاچقانسىز. ئىككى بىل بويى مەرىغىلان كىلىب يورشاگرگىزنى مېن - اوزمىچە

يىشىم، لىكىن تاپب يىشىم: سزنىڭ بارچا مەشەققەتلەرگىز - دوشمانلەرگىز دەن

اويچ آلىش اوجون بولغانىنى آڭلادىم. يوقسا مېنى كورەر ايدىگىز، كورگىگىز

كىلمە گەندە ھەم باشقالار سزنى كورەر ايدىلەر. تويەر ايدىلەر.. مېن كەبى

بەختسىز، مېز، كەبى، غاوغاسى، كورب سزنى، زىركىتىرب، جانندان تويىدىغان بولسا

عەجەب ئىيمەسكى قاچا باشلاغانىز. . . قاچىساڭىز قاچىب كورگىز، ئەمما مېن بو كوندەن باشلاپ بىر ۋەلەرنى قوشقا بىل باغلام: آتام بىلەن آنام رەفاقەتلەيدە خزمەتگىز گە - چوزىلىغىڭىز گە ايرتە ئىندىن يورمەن، سويىگەنگىز كوندەشم آلدىدا قەدرو قىمەتمەنىڭ نىمە بولىشىنى ھەم بىلەمەن. . . سىز عاليجەنابىز: ئىسكى قەدر دانلق حورمەتىگە، كوڭل اوچون كولىب باقار سىز. . . لائەقەل شو گىنە بىلەن ھەم بەختسىزنى مەسعودە قىلار سىز! ئەمما. . . سويىگەنگىز - كىنچە گىزىڭىز جىكىر شاھرىدەن، قارغانىشلار يىدان بىچەد قور قامەن اوزمىدە يوق قور قامەن! شو ياقىن آراداغى اوتىڭ بىلەن بولادىغان مەسعود دەقىقەلار گىزدا خودا يولىغا ۋەعدە آلتىڭ - مېنى آغرىتماسىز. رەقىبەم كىلدى، دىب اويلاماسىز. نىھايەتى مەقسەدەم ئىككى دوستكە بىر چور بىلك ۋە شو مۇناسىبەت بىلەن بىر ۋەلەرنى كور ب يورش. . .

”خەتم - آخىر يىداشونى ھەم ئەيتىب قوياي: ”اۋچ قايتىب مېن ھەم كوچەدەن ھايدالماسام ايدى ”دىگەن خەۋف ھەمىشە كوڭلىمدە. ئەگەر خودا

يارلاقاب ايشىككزده اورنلاشب آلسام اويباغىنى اوزم بىلەر ايدم..“

”ايرتە - ئىندىن، كوزمگە يىل كورينور..“

”يول باسلىق كوئىلگە بر عومر كورينور..“

”۳ نچى ھەمەل، مەرغىلان، يازدم كومىشكز“

آتابىك نىڭ سوينچى ايچىگە سىغماسلىق، اوزىنى بوقاتب قويغان حالده

ئىلجەيەر ايدى. خەتنى ئىككىنچى قايتا اوقب چىقب يەنە سويونە باشلاغان ايدى

كىچە گى مەنزەرەلەر اونگە كورينش بىر گەندىك بولدىلار. ئول سىسكەندى.

كوز اونگىدەن كىچە گى مەزلوم گەودەلەر بر مەبر اوتب ئول آشىغچ رەوشدە

خەتنى بوكلەدى وە اولەردەن ياشرغاندىك چونچە گىگە تىقدى، ايرغىب

اورنىدەن تورب كىتدى... بىر مەنەزەلەنەن...

كوچەنى بر ئەيلەنب كىلگەندەن سوڭ باياغى مەنزەرە لەردەن بر آز

قوتلغاندىك بولب يەنە مەكتوب ايسىگە توشدى. مەھمانخانەنىڭ دەرىچە سىگە قىيا

تورغان حالده خەتنى يەنە اوقب چىقدى. لىكن بو گەل خەت ھەم باياغىدىك

سوينچ ايمەس كىچە گى مەزلوملەر گە تەغزىيە توتقاندىك آغر مەنا بىردى:

”ئەمما.. سويگەنگزنىڭ چىكىرىشلەرىدەن، قارغانشلاريدان بىھەد قورقامەن..“

بايا نىمە اوچون سوينگەنىگە اوز - اوزىدەن ھەيران بولب باشلادى. چىدەن ھەم

مەكتوبنىڭ موندە كوچىرلگەن جوملەسى اويلاپ قاراغاندا ھىچ قانداي قووانچغا

يول قويماسلىق دەرىجەدە قارا مەعنالك ايدى. بو جوملە كىلە سىدە گى

آڭلاشلىب بتمەگەن، لىكن بولىشى آنقغا اوخشاغان ياراماس وە تىنچسىز

بر ھەياتنىڭ گويا موقەددىمەسى ايدى..

آتابىك كومش ئەيتكەندىك كوندەش يەنى زەينەبدەن ئونچە قورقماسا

ھەم ئەمما دەردنىڭ ايك دەواسىزى بولغان آناسى توغرىسىدا يوزە گى

ترەدى. عومرىنىڭ ايك قىمەتلىك كونلەرىنى آغولاغان، ئىككى يىل بويى

دەواسىز دەردگە موبتەلا قىلغان، ياراماس وە اشانچسىز يوللاردا سانئەقىشىغا

سەبەب بولغان اوز آناسى ايمەسىدى؟ - وە رەقىبەلەر گە، دوشمانلەر گە يول

آچب بىر گەن شو آنانىڭ آرزوسى ايمەسىدى؟

كىلىشلەر يىدەن خەبەر بېرىشنى لازىم تاپىدى. چۈنكى خاتوننى نىڭ مەر غىيلا نلىق كىلىنگە بولغان غەداۋەتتىنى آتابىكىدەن ھەم ياخشىراق بىلەر ۋە اونىڭ: ” او غىلىگىز مەر غىيلا ندىن او يەنمەدى بىر بەلادەن او يەلەندى!“ دىب قىلادىر خان شىكا يەتلەر يىنى ھەممە ۋەقت ايشىتەر، دايمىما اسىغ - ساۋ قىچى داملا، خوجالار نىكىدە باش ىغرىتتې يورىشنى ھەم بىلەر ايدى. شو نىڭ اوچون اوز تەرەفدەن اوز بىك آيم توشىكر نى ياخشىلاپ اىبىكە آلماق، يوز قىزارادىر خان اشلەر گە قارشى چارەلەرنى كورمەك فكر يگە توشىدى.

چالو كەمپىر نىڭ ھەر بىر اولتور شىلەر يىدە سوز اوز بىك آيم تامانىدىن باشلاندىمى ئەلبەتتە ناقابل اوغول بىلەن مەرغىيلا نلىق ” ئەندى “ كىلن اوستىدە بولار ۋە اونىڭ اوچون اياڭ ئەھەمىيەتلىك مەسىئەلە فەقەت شو گىنە بولب كورىنەر ايدى.

باشقا كىزلەر دە كەمپىر نىڭ بو توغرىداغى داد - حەسرەتتىنى كولاگو لك بىلەن ۋە كەم حەۋسەلە لك بىلەن ايشىتسە ھەم ئەمما بو گەل اوز بىك آيمنىڭ اوشە ايسكى عاشورلاسىنىنى آرتقىچا بىر توز مسزلىك آراسىدا كوتەر ايدى.

بوتن شەھەرنى آلفاق - دالغاق قىلىپ كۆھلك قز قىلىرغان، نىھايەت چىرايلى لىككە تەنھە، ئەقلى لىككە يەكتا تاپ تويلا، تاماشالار، آرزو ۋە ھەۋەسلەر بىلەن اوغلىغا " - خاتن بو بولدىر!" دىگەن افىھار ۋە مەغور يەت ابلە تەقلىم قىلغان سو بولدى كىلىنى اوستىگە گوي اوجەكشكەندىك بولدى كىلەدر گەن مەر خىلان پەر بىسىگە نىمە ۋە قانداى موعامەلە قىلار ايدى؟ كوش كوندەشى نىك جىكىر بىلەن گىنە چو چىغان بولسا، آتابىك بو چو چىنى اوزىنىڭ كۆلە گە سىلە قالدىراتورغان آناسى توغرىسىدا تەمام ئەقلىنى بول قاتب قولىدى.

- ۶ -

اوز بىك آىم - آغما، زەينەب نىنگ دەردى.

يوسف نىك حاجى چەلە - دو مبول تەبىئەتلىك خاتونى نىڭ فعلى خويىنى ياخشى بىلگەنى اوچون اوتكەن واقىئەلەرنى بەئىنى آتابىك سرلەرنى اوزىگە آچماسلىققا قەرار بىر گەن بولسا ھەم ئەمما مەر خىلانلىق كىلن ۋە قودالار نىڭ

كەمپرنىڭ دەردى غوزادا، سىچقاننىڭ كوزى دانلىك كوزەدە دېگەنلەرىدىك
بىزنىڭ اوزبېك آيىمىزنىڭ ھەم دەردى بوزەدە ايدى. سوز اورنىدى،
سوزدەن — سوز چىقىدى نىھايەت حاجى نىڭ كوتكەنىدىك اوغول ھەسرەتى
ھەم باشلاندى:

— آخماقكز بر آز ايسىنى يىغان كورينەدر! — ديدى اوزبېك آيم، ھايتاور
اوج آيدان بىرى مەرغىلاننى ايسيدەن چىقارب قويدى!

حاجى كولدى:

— اسىغ — ساويغنىڭ كار قىلغاندر..

— بىلمەدم.. ھەر نوچوك سو قويغاندىك بولدى، قالدى! ايلاهى ايم

توشكەن بولسن..

— ايلاهى آيم توشسن! — ديدى كولب حاجى.

اوزبېك آيم ايرىنىڭ استەزاسىگە توشىنب قالدى وە لەبى لەبىگە

تىگمەى بابىللاى كىتدى:

— نىگە كولەسز؟ — دىب دىپسندى، — بو كوزىگە چە كولب — كو، اوغلىكزدان

آجرالاياز دىكز! ايندىگىنە سز ھەم.. خودايا تەوبە قىلدىم!

— زورى بېھودە ميان شىكەنەد! — دىبىدۇ.

— ايلاهى تاجىككز قورسن! — ديدى اوزبېك آيم، — مین توغرىسىنى ئەيتسەم

بو گەپلەرنىڭ ھەممەسىگە سز سەبەب بولماقدا سز، اير! يەككەش كولش،

يەككەش كولگى! اوندىن كورە اوغل — قز اوسدىرشغا اوقووم يوق دىب ئەيتىڭ!

حاجى تاغنى كولدى:

— ھە، اوقووم يوق، آيمچا! — دىبىدۇ.

— كولكگىيى — كولك! خودا اولم بىرسن كولكو گە! — ديدى اوزبېك

آيم وە ئەچچىغى بىلەن يوزىنى چىتكە او گردى.

— مىنگە قارا خاتن! — ديدى حاجى جددى توسدە. اوزبېك آيم قارادى،

— اورنسىز چىرەنسەڭ بىلىڭ سىنادر، ديدى تاجىكلەر. شونىگە اوخشاش اوزىڭ

جايىز چىرەنگەنگىدىك مېنى ھەم اوز يانگىغا تارتماقچى بولاسەن!

— بولماسا مەنم بارچا ھەرەكەتلەرم اورنسىز ايكەن — دە؟!

— اورنسىز! —
 — نىگە اورنسىز بولار ايكەن؟ —
 — سىنىڭ موددەعاڭ — دىدى حاجى، — مەرغىلانلق كىلىنى — اوغلىڭدان
 آجراتب يوبارش وە بو كىلىنىڭ بىلەن قالدېرش — شونداغىمى؟
 — ئەلبەتتە شونداغ! —
 — مەنە شو حەرەكەتكىنى اورنسىز چىرەنش، دىدرلەز. نىگە، دىسەڭ بلفەرز
 اوغلىڭنى آلدىڭغا آلساڭ — دە اوندەن سوراساڭ ”قايسى خاتونىڭ بىلەن
 بولشنى خاھلايسەن؟ خاھلاماغانكىنى قولى!“ — دىب. ئەنە شو وەقتدا اوغلىڭ
 نىمە دىر ايدى؟ — نىمە دىيشىنى اوزىڭ ھەم ياخشى بلسەڭ كىرك، خاتن!
 — بىلەمەن! — دىدى اوزىبىك آيم، — مەرغىلانلق نىڭ داملاسى كوچلىك،
 اوغلىم بىچارە نىڭ باشىنى ئەيلەنتىرب كوڭلىنى خىپە اوزىگە باغلاغان!
 — يوسف بىك حاجى اوزىنى كولىگىدەن يەنە توختاتا آلمادى: —
 — ياخشى — دىدى، — سىن ھەم — كو، اوچ يىلدەن بىرى تاشكەنددە گى
 ھەممە داملا — خوجالارنىڭ ايشىگىگە بىر مەبر كىرب چقدىڭ. بەس سىن ھەم
 نىگە اوغلىڭ نىڭ كوڭلىنى زەينەبكە خىپە قىلب باغلاي آلمادىڭ؟
 اوزىبىك آيم ايرىنىڭ بو سەوالىدەن حەيران بولب تۇرمادى: —
 — مەرغىلانلق نىڭ داملاسى سىحرچى ھندى ايدى، مېن بولسام بو يىردەن
 ھندى داملا تاپالمادم!
 حاجى ئىندى كۆلمەدى. چونكى خاتونىنىڭ حالىگە ئەچىنە باشلاغان ايدى.
 — بونداغ عەقلىز ئىشلەرنى قويايلىق، خاتن! — دىب مولا يىمانە سوزلاب
 كىتدى، — بىر آز عەقلىغا يان بىرب اش قىلغان كىشى ھىچ بىر وەقت دەرد
 قالمايدىر. مادامىكى ئىككىمىزنىڭ يالغز اشانچىمىز شو اوغلىمىز ايكەن وە اونىڭ
 ساغلق، شادلىغى بىزنىڭ تىرىكلىگىمىزنىڭ ترەگى ايكەن بەس بىزگە لازىمى اونىڭ
 خورسەندلىگى نىمە بىلەن بولسا شونى آختارشىدر. مېن ياخشى بىلەمەنكى سىن بو
 ئىشلەرنى فەقەت اوغلىڭنى آياغانىڭدان قىلاسەن وە سىندە شوندىن باشقا ھىچ بىر
 مەقسەد يوق، بو تەرەفدەن قاراغاندا سىنى ھەم عەيىلەب اولترش آسان ايمەس..
 شونى ھەم ياخشى بلغل كم اوغلىڭنىڭ آي ساين مەرغىلانغا قاتتاب تورىشى

سېنى قانچا خەفە قلسا مېنى ھەم سېندەن بەتتەر ئەچچىغىمنى قىستاتار، ھەتتا بەغزى كىزلەردە سوکب يوبارش دەرەجەلەر يىگەچە بارب قايتار ايدم. ئەمما سېنىڭ جەھالەتنى چىقارب كولىشىم بولسا فەقەت ” اولگەنمىدەن كۆلەمەن، يوزمنى يىرگە سورەمەن ” قەبىلىدەن بولب بونگە سېن توشناماس ايدىڭ. نىھايەت سېن ئەيتكەندىك جانم خىقلاغمغا يىتدى — دە اوغلىڭنى بوگەل مەرغىلانغا بارما، دىب يولدان قايتارب قالغۇچى ھەم مېن — اوزم بولدم.

اوزبىك آيم باشىنى تىرواتب سوزنى ايشىتب كىلەر ايدى. بو كىيىنگى سوزنى ايشىتكەندەن كىين باشىنى كوكسىگەچە يتكوزب ” بەرەكەللە، رەھمەت ” دىگەندىك قىلب قويدى.

حاجى داوام ايتدى: — مەنم بوتوختاتب يوبارماي قويغانمدان خەبەر سز ليغىڭ. اوچون بولسا كىرەك كوڭلىڭ داملا. خوجانڭ دوغاسىگە كىتب قالدى. ۋە مېن سېنىڭ سوزىڭدەن كولدوم، چونكى ھەقىقەتدە بونىڭ سەبەبچىسى اوزم ئىدىم... اوزبىك آيم ايرىدەن اوپكەلەدى:

— نىگە، ئەخر مېنى خەبەردار قىلمايسىز؟ — بو توغرىدا مېندە ھەم عەيب بار! — دىدى حاجى، — سېن بىلەن اوزمنىڭ موددەعالارىمىز بر، دىب اويلاغانم اوچون آتايىكنى كايب توختاتقانمدان سوڭ سېنىگە كىگەش سالماسداناق قودالارڭغا بر خەت يازغان ۋە كىلن بالانى تاشكەندگە آلب كىلىشلەرىنى سوراغان ايدم. ھايتاور سوزمنى يىردە قالدورماغان اوخشايلار، بوگون قودادان بىتتە جاواب خەتى آلدوم... عەقلى كىشىلەرنىڭ ساداغاسى كىتسەڭ ھەم ئەرزىدر: ” شو چاققاچا سز لەرگە ئەيتدوم سىدا ئاق زىيارەتلەرڭزگە بارىشىمىز كىرەك ايدى. خەتڭزنى اوقب نىھايەتدە ھىجالەت چىكىدك، آينقسا كىلن بالاڭز بىك آيمغا قايسى يوز بىلەن قارايمەن، دىب يوزىنى يولدى. بو ئەدەبسىزلىگىنى بارغاندان سوڭ ئەلبەتتە يوزىگە سالماسلار، دىب اشانامز ” دىدر...

اوزبىك آيم ايرىگە آتقا يانچا قاراب تورار ايدى. ھەقىقەتەن ھەم حاجىنىڭ اوستالىغى اوزبىك آيمدىك دومبول تەبىئەتلىك خاتىلارنى گەنگىتەرلىك ايدى.

ئول خاتوننىڭ جاوابىنى كوتىپ اولتورماسداناق تام اوستىگە تام ياپا
باردى: «...»
«... قايسى اوينى بوشاتىدۇرساق ايىكەن؟» دىب سورادى ۋە جاواب
كوتىمەسدەن، «قودالارڭنى نىمە بىلەن كوتىشنى بولسا، اوزڭ بىلە سەن؛ تويە
سويىب چارلاغانڭدا ھەم كىلمەيدىر گەن كىشىلەر!» دىدى.
اوزبىك آيمىڭ مېھسى ئەينەدىمى، ياكى اوزى ئەيتكەن سىخىزچى ھىندى
نڭ دوغاسى ئەسەر قىلدىمى، ھەر نوچوك اوج يىلك عەداۋەتلەر ۋە كىنە،
كودورەتلەر بارچاسى ھەم ئەللە قاياقغا قاراپ اوجب كىتىدىلەر ۋە اولەرنڭ
اورنىنى «ئىككى كىلىنك بولش» مەستەلەسى كىلىپ آلدى. اوزاق، ياقن
خاتىنلارنڭ «... ھاي، اوزبىك آيمىڭ مەرغىلانلق كىلىنى ھەم كىلىدىر؛ خوددى
توتىنڭ بالاسى ايمش...» يورڭلەر بىر كورب كىلە يلك! دىگەن سوزلەرى
ايشىتىلگەندىك بولدى. شو چاققاچا زەينەبكە يالىنب، يالپاغلان ب كون كورب
كىلگەن بولسا موندەن سوڭ بىر قوشا كىلىنى اوزىنڭ آياغلارى آستىدا يالىنب
يور گەن حالدە كوردى..

«... ھەر نىمە بولغاندا ھەم تىگى نازك!» دىدى آيم، «غىزەتى اوچون
شو اويىمىزنى بوشاتىب بىرەمزمى؟»
«... اوزڭ بىلە سەن..»

«... بىز توردە گى اويگە كوچىپ اوتسەك ھەم بولادىر.. ئەخر تىگى نازك..»
اوج يىلك كىنە ۋە عەداۋەت اورنىگە نىھايەتدە عالى مەرھەمەت ۋە مەرىبانچىلىق
كىلىپ اولتور گەن ايدى. اوج يىلك ايمەس اوج دەقىقالتق اوز گەرشدەن اوزبىك
آيمىڭ يوزى قىزارماس ۋە قىزارشنى ھەم بىلمەس ھەتتا اوغل - قىز اوسدىرشنى
بىلمە گوچى يوسف بىك حاجىدان ئەللە قانچا يوقارىلاردا يوراز ئىدى. يوسف
بىك حاجى ايسە خاتونىدە گى بو كولگولك اوز گەرش اوچون عەجەبلەنمەدى
ۋە كولمەدى چونكى بو كولكى تەبىئەتكە مال ك بولغان خاتن بىلەن ايسدى
اوتتوز بىش يىللەب بىر گە ياشار ايدى.

ئوزبىك آيمىنى شو حالگە كىلتىر گەندەن كىين اوندەن سوراپ قويدى:
«... زەينەبكە ھەم بو خەبەرنى ياتىغى بىلەن ئەيتىب قويامزمى؟»

— سز بىلەن، مېن بىر اشنى مووافق كور گەنيمز دەن كىين زەينەبكە
چىكارە! — دىدى اوزبىك آيم. موندەن اوچ دەقىقا ئلگەرى سەعادەتى اوچون
تېرىشلگەن آرزولق زەينەبنىڭ عاقىبەتى ھەم شو بولب قالغان ئىدى.

— گەپ اوندى ايمەس — دىدى حاجى، — عومر، مىراسا دېگەن گەپلەر بار،
آينقسا كوندەشلك ايشى قىين؛ كاسە — كاسە گە تىككەندە غىدى — غىدى گەپلەر
كوپەيسە بز گە ايمەس اوغلىڭگە ھەم تاتىماي قالادر.

— چاقىر؛ دېسىزمى؟
— چاقىر!
اوزبىك آيم زەينەب بىلەن آتايىك نىڭ كوتلمە گەن رەوشىدە آچىلب
سوزلاشب اولتور گەنلەرى اوستىدەن چقدى.

— اوغل، قزنىڭ كىڭەشىمى؟
آتايىك كولمىرەب زەينەبكە قارادى، زەينەب ايسە توزەتىنب اورنىدەن
توردى ۋە قاين آناسىغا جاي كورسەتب:

— شو ناقاغا ئوخشايدىر، آيى! اوغل — قزنىڭ كىڭەشى خوددە شو كونگە
يىغىلب قالغان ايكەن — دىدى ۋە كولمىرەب ايرىگە قارادى.
اوزبىك آيم اولتورمادى. ۋە اونى — بونى سورشتىرب، اويلاپ تورمادى:
— ئككەلەسىگە بر پەردەن كوينەكلك آل! برىنى پەست، برىنى بەلەند قىلما،
بوختونىڭ بولغاندا ئول ھەم كوز آچب كور گەننىڭ. زەينەب، سىن مېن
بىلەن جورچى، حاجى آتاڭ چاقىر ياپتىلار! — دىدى.

تامدان تەرەشە توشكەندىك قىلب سوزلانغان يوقارىداغى گەپلەر گە باشدا
اولەرنىڭ ئككەوى ھەم توشنمادى. ئەمما بر آزدان سوڭ آتايىك ئەيتلگەن
تىلۋە، تىسكەرى سوزلارنىڭ مەعناسىنى آڭلاب آلدى، آناسى نىڭ نىمە بولسا
ھەم مەرغىلان تەرەفكە آغشقانىنى ۋە اوزىنىڭ كوچلك بر دوشماندان قوتىلا
يازغانىنى بىلب زەينەبنى نىمە اوچون چاقىرلغانىنى ھەم بايقادى. زەينەب ايسە
بر نەرسە توشنمە گەن حالدە قاين آناسى بىلەن چقدى.

قاين آنا ۋە كىلن قارشىسىغا كىلب اولتورشكەندەن كىين حاجى زەينەبكە
قاراب آلدى.

— بالام، زەينەب! دىدى، — بزمەرغىلانداغى آپاڭ كوچىنى ئالب
كىلمەكچى بولدۇق.. سىن شۇنگە نېمە دېيسەن؟
زەينەب يەلت-ايتىپ قاين ئاناسىغا قارادى چۈنكى اوزىيىك آيمنىڭ
باياغى گەپى ايندى اونگە آڭلاشغان ئىدى. دوستى دوشمان يانيدا كورب
بىلىنەر، بىلىنمەس قىلب ئىنتىكىدى.
— مېن نېمە دېر ايدىم..

— گەپ نېمە دېيش وە نېمە دېمەسگەدە ايمەس، آيم! — دىدى
حاجى. — گەپ شۇندەكى ئول كىلگەن چاغدا ئىگەچى. — سنگل دىك بولب
كىتە آلاسنى دىب سوراماقچىمەن. —
— بولب كىتەرمز..

— ئىگەچى — سنگل بولب كىتەرسز — ئە؟ — دىب تەكرار سورادى
قاين آتا.

— بىلمەدىم..

— نېگە تاغنى بىلمەي قالدۇڭ؟

زەينەب بىر مونچە وەقت اويلاىپ قالدى.

— قەرس ئىككى قولدان چىقاردى — دىدى زەينەب، — مېن ياخشى بولغانم
بىلەن آپام يامان بولسا حازرگى بېرگەن وەعدەمدەن نېمە فايدە بولسۇن..
— جودە توغرى گەپردىڭ، بالام؛ — سىندەن آلغان وەعدەنى اوندىن
ھەم آلامز!

زەينەب سوكونت قىلدى.

— زەينەب سز اويلاغان كىلىنلەردەن ايمەس — دىدى اوزىيىك آيم، — خوداغا
شوكرەقل — ھوشى باشىدا.

— باشقا گەپلەرنى كوڭلىڭگە كىلتورمە، قىزم! مەرغىلانلىق كىلن بىلەن سىنىڭ
بىزگە ھېچ بىر فەرقلەرڭ يوق، ئىككەولەرڭ ھەم بالامزنىڭ قوشاغى. — بالامز سز!
زەينەب باشىنى ئرغابت قويدى. يوسف بىك حاجى نىڭ دوغاسىدەن سوڭ
زەينەب آتايىك نىڭ آلدىغا كىردى.

آشاڭنىڭ ئۆزىنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش...

— ئەلبەتتە سويەنسز..

آتابىك اوزىنى تىنچ اوڭشەگەن حالده:

— ياڭلىشاسز! — دىدى.

— ھېچ ياڭلىشمايمەن! — دىدى زەينەب، — سز اويلىنىشقا ياق اوزى سويىب

آلغانسز، مېنى بولسا.. مېن آتابىك آرزولەر بېچە! — دىدى ۋە
كوزىگە جوق ياش آلدى.

آتابىك آخىر حالگە توڭدى، بو توغرى سوز اوزى تەمام ايسەنكىرەندى
ۋە بو حەقىقەتكە قارشى بارش بەئىننى يالغانلاش بەنە آخىر ايسىدى. شۇندەي
بولسا ھەم يالغانلاماي چارەسى بولمادى:

— باشلىدا.. سويىب اويلىنىشقا نېچە توغرى، ئەمما حازىر
اونداغ ايمەس! — دىدى.

— اشانمايمەن.

— نېگە اشانمايسز، اشانڭ!

آتايىك زەينەبىنىڭ يوزىلەگى مەئىيوسلاكنى بىرىنچى كورىشكە ياق سىزدى.
بىر آز جەمگىنە قارىشىما - قارشى اولتورىشلەر ئىككىسىگە ھەم سوز ئەيتىش
اوڭغايىسىز ۋە ئەللە نەرسە مانىدىك ايدى.

— نىگە چاقىرغان ايكەنلەر؟ - دىيىپ نىھايەت آتايىك سوراپ يوباردى.
— يىلىپ تورب سوراپسىزمى؟ - ديدى زەينەب: كۈچلەن كۈلگەن حالدا.

— نىمەنى يىلىپ تورب؟

— مەرغىلاندان كىلەدرگەن كىشىڭىزنى... نىھەيىتى كۈچلەن كۈلگەن حالدا.

آتايىك قىيىن حالەتتە قالدى ۋە آخىرىغا شوڭەپ كىلدى: سىلەر نىھەيىتى كۈچلەن كۈلگەن حالدا.

— مۇندە مەنم اختىيارم يوق.. ھەممە اشنى آتام قىلا ياتىلەر.

— آتاڭز قانسالار ھەم سىزنىڭ كۈڭلۈڭزدە گىچە!

— نىمە كۈڭلۈڭزدە گىچە؟..

— سۈيگەنڭىز بىلەن بىرە - تولەسىگە قوشىلىپ آلتى ئىلەپتە سىزنىڭ

كۈڭلۈڭزدە گىچە... سىلەر نىھەيىتى كۈچلەن كۈلگەن حالدا.

— مېنى ئۇنى سورىمەنمى؟

زەينەب بىر ئاز اۈنگە قاراپ تورغاندان كىين:
 — اشانماغاننىڭ سەبەبى بار! — دىدى.
 آتابىك تىنچسىز لەندى:
 — سەبەبىنى سوز لەڭ!
 — مىنگە اۈيلەنگەنكىز گە قانچا بولدى؟
 — ئىككى..
 — شو ئىككى يىلدەن بىرى مىنگە بولغان غەلاقەنگىز بىر زەررە ھەم
 اۈز گەر گەن ايمەس — دىدى زەينەب، — مېنى خاتىن اۈرنىدە كورمەيسىز!
 — بىكار گەپ..
 — بىكار گەپ ايمەس، جانم! — دىدى زەينەب قىزىشقان حالدە، — مەرغىلاندىن
 قايتقاندىن كىينكى كۈنلەرگىزنى مەمانخانەدا كىچىرىپ كىلىشكىزدەن ئەلبەتتە
 تانا آلماسسىز.. شو ھەم اۈمىد بىلەن بىر ياستىققا باش قويغان ايدى، دىب
 مەنم توغرىدا اۈيلاپ قاراماسلىغىزنىڭ سەبەبى ھەم اۈزگىز گە..
 زەينەب سوزىنى بىترە آلمادى چىتكە قاراپ كوز ياشىسىنى توكدى
 آتابىك گۈيا تاغ آستىدە قالغان ايدى.
 — سىز تەمام باشقاچا توشىنبسىز..
 — بولماسا بو گەپلەرنىڭ سەبەبى نىمە؟
 — سەبەبى جودە آچق — دىدى آتابىك. لىكن نىمەنى سەبەب قىلب
 كورسەتتىنى اۈزى ھەم بلمەس ايدى.
 — ئەيتكىز ئەخر!
 — اۈزگىز ھەم بىلەرسىز، دىب اۈيلايمەن.
 — مېن ھىچ نەرسە بلمەيمەن.
 — بىلەسىز!
 — خودا ھەقىقى بلمەيمەن.
 — بلمەسەنگىز.. دىدى بىك، — بلمەگەنگىز ياخشى.. سىز گە اۈز آغزىم
 بىلەن اقرار قىلىشقا اۈيلايمەن.
 — مېندەن — ئە، خاتونگىزدان اۈيلاسىزمى؟

— اويالمايمىنى؟
— اويالماڭ!
— اويالماسام.. مېزاجىم زەئىف..
زەئىنەب اشانر، اشانماس اونگە قارادى.
— توغرى سوزلامادىڭز..
— اشانماساڭز اوزىڭز بىلىڭ، لېكىن حەقىقەت گەپ شۇ، سز دەن اوز اقادا.
يوريشىمنىڭ سەبەبى ھەم شۇندە!
— اشانغاندا ھەم بو حال تاشقار يادا ياتىپ يوريشىڭز اوچون كەتتە سەبەب
بولالمايدىز. چونكى مېن فەقەت شۇنىڭ اوچون سز دەن اوپكەلمەيمەن! دېدى
وہ كوزىنى تولدېرىپ آتايىككە قارادى، - مېنگە سزنىڭ مېزاجىڭز كىرەك
ايمەس.. اوزىڭز..! — دېدى وہ يىغلاپ يالبارغان حالدە آتايىكنىڭ قوچاغىغا
اوزىنى تاشلادى.. آتايىك زەئىنەبنىڭ شۇ قەدەر يورەك دەردى بارلىغىنى
برنچى مەرتەبە بىلەر ايدى. بېچارە زەئىنەب جانىز ھەيكەلنى اوپىپ
قوچاقلار وہ يالبارار ايدى.

— < —

قودالارنى كۆتۈپ آلىش.

كىچىگە گى كىرگەن سەۋدەگەرلەردەن قودالارنىڭ بوگون آنىق كىرىش
خەبەرلەرىنى بىلگەن ايدىلەر. نەزىر اقدان كوزەتتە كىرىش اوچون خەسەنەلى
يول اوستىگە كىتىكەن، يوسف بىك حاجىنىڭ اوزى اش باشىدە تورب
آباداقدان تاشقارى خاۋلىنى تازالاتار ايدى. ئىچكەرىدە بولسا اوز بىك آيم
قوشنى خاتىنلاردان بر نېچەسىنى ھەشەرگە ئەيتىپ ھەممەنى جاي جايغا
قويدىغان خاۋلى يوزىنى ھەم ياغ توشسا يالاغوندىك حالگە كىلتورگەن ايدى.
ئەمما اوز اويىنى بوشاتدېرىپ، گىلەم سالىپ قويغانغا ئىندى اوچ كۈنلەپ بار،
قودالارنىڭ زىيافەتى اوچون كىرەك بولغان ھەممە نەرسەلەرنى ھەم حازر لاتقان،
اولەر كىلىپ توشدى، دىگۈنچە بوغزلاتش اوچون، دىپ بر غونان قوينى
آغلىڭ اوستونىگە قاتارتىپ قويغان ايدى. كوش بىلەن زەئىنەبكە آتالىپ

آلغان خان ئەتلەسلەرگە كوڭلى تولماي ”ھەر نوچوك - دە تيگى نازك، بو بولسا ايندى كوم كيىدى؛ ئەتلەسنىڭ يانيغا يەنە بىر خىتايى لەتتە آلگىز!“ دىب مەرغىلاننىڭ كوينە گىنى بىر قوشا قلدوغان. بىتتە خىتايى چوجم موزسەكنى كەم كورب يانيغا اوزىنىڭ قىمەت باھا زەررىن موزسە گىنى وە ئىكىتە رويمالگە ھەم قانقماي اوزىنىڭ كىلن ليگىدەن اورالماي قالغان قالماقنى سەللەچە سىنى قوشقان ايدى.

زەينەب ھەم ئونچە خەفە كورنمەس، قاين آناسىنىڭ بويرقلارنى ئىسكى خالىچە باجارب يورار وە حازردە اويگە كىرب آلب مەمانلەر كىلپ توشدى دىگونچە آلدىلارنىغا يازش اوچون دەستورخان ياساتار ايدى. ئا اوزبىك آيم خەشەرچى خاتىندان بىرىگە تەنرگە اوت قویشنى بويردى - دە اوزى زەينەبنىڭ آلدىغا كىلدى:

- دەستورخاننىڭ بىدىمى، بالام؟ - دىب سورادى.

- بىدى. تاشقارنىڭ عەسەلى كەمگە ئوخشايدىر.

- كەم بولسا دەررەو آمباردان كىرە گىچە آلب چق، اوتدەن كىين خەمىرگە اوزنىڭ قارا، آياداقتىڭ قولى تىگمەس، خەمىرگە بىرب كىتپتى! - دىدى وە دەرپچەدەن كوتەرىلپ دەستورخانلەرنى - كوزەتدى، دەستورخاننىڭ توزنىڭ، وراقىنى ايسىگدەن چىقارما! - دىدى وە اورتا يولەكدە كورنگەن يوسف بىك حاجىنى اوزىگە املەدى، - بىرى كىلڭ!

يوسف بىك حاجى باشىدا آق توپپىسى وە ئىگىدە آق آلاچا تونى بىلەن اوستىدەن بىلىنى باغلاغان ايدى. اوزبىك آيم يانيغا سىكن - سىكن يورب كىلدى:

- نىمە گەپ؟

- دەستورخانلارنىمىزگە بىر قاراب قويگىچى!

حاجى پەرواسزغىنا قىلپ قاراغان بولدى:

- اوزنىڭگە ياقسا بوپتى! - دىدى.

- قەسساب ئەيتكەنمىسىز، تاغن اولەر كىلگەندەن سوڭ شاشب قالمايلىق!

- قەسساب تەييار، حازر بوغزلاتساق بولمايدىمى؟

— يوق — ديدى اوزبىك آيم، — آش ايگەسى بىلەن شيرىن! ھە، ئەيتكەندىك
 قوداڭز نىكىگە يوبارغان كىشكز كىلدىمى؟
 ەسەل اوچون شاشب بارغان زەينەب توختاب قاين آتاسى نڭ
 آغزىغا قارادى.
 — بارب كىلدى — ديدى حاجى، — عالم بىك دەلەسىگە كىتكەن ايكەن،
 خاتن قودالار كىلشمەكچى بولۇشبار.
 زەينەب ەسەلگە كىتدى. حاجى اوزبىك آيم نڭ يانىغا يورب
 كىلدى ۋە سىكن سورادى:
 — زەينەب خەفە ايمەسى؟
 — نىمە گە خەفە بولار ايدى!
 — ئەخر، سورايمن — دە.
 — توپە توزك — ديدى اوزبىك آيم، — تاشقارڭزدان آيباداق
 قوتىلاياز دىمى؟
 — قوتىلب قالدى. مەھەللەدەن ھەم اوچ — تورتتە كىشى ئەيتىم؛ — آشنى
 كوپراق قىلىش كىرەك.
 — خوب
 حاجى اويان — بويانغا آلانغلاب آلغاندان كىين سورادى:
 — اوغلك قاياغدا، كورنمەيدىمى؟
 — تاشقاريدا ايدى — كو!
 — بايا شوياققا كر گەندىك بولغان ايدى.
 — گوزەر — پوزەر گە چقغاندر — ديدى اوزبىك آيم.
 آيباداق تاشقارىنى يىغشتىرب كردى. حاجى مەھمانخانە گە چىقب كىتدى.
 اوزبىك آيم نڭ ئەمريچە آيباداق، زەينەب ۋە ەشەرچى خاتنلار كولچە
 ياساشغا اولتردىلەر.
 كون توشدەن آغقاندا ھەممە سەرەنجام آلغان ايدى. اوزبىك آيم
 تويگە بارادرغان خاتنلاردىك ياسانغان، ئىگنىگە آدىمى خان ئەتلەس كوینەك،
 باشيدا آق شاھى دەكەنە، كوزىدە سورمە ايدى. اوزبىك آيم نڭ:

— سوينچى بىر ك بىك بووى، كىنتايم كىلدىلە!
اوزبىك آيم چونچە گىگە قولىنى سالب بىش — اون پول آلب بىردى
بالا آرقاسىدەن ھەسەنەلى كورندى:

— قانى آيى، كورمەنەنى بىرگىچى؛ مېن سىزنىڭ قاچماق كىلىنگىزنى توتىپ
كىلدىم! — دىدى ۋە يولەككە قاراپ، — توختاڭ، توختاڭ ئىلگەرى مېن
سوينچىمنى اوندىرىپ آلاي!

يولەككەن آفتاب آيم كورندى. پەرەنجىسى باشىدا، چەشمەندى
قولدا ايدى. ھەسەنەلى اوزبىك آيم بىلەن تاناشدردى:

— بو كىشى قوداچاڭز — آفتاب آيم بولادىلار!
اوزبىك آيم آفتاب آيم بىلەن سەلاملەشپ قوچاقلاشا كىتدىلەر.
اوزبىك آيمدان كىين باشقا خاتىنلار اونڭ بىلەن كورىشپ چقىدىلار
ھەممەنىڭ كوزى آلانغ — جالانغ كىلدى. كومىشنى آختارىشار ايدىلەر.
كومىش ھەلى ئىچكەرىگە كر گەن ايمەس، اوزبىك آيمنىڭ ئىككى كوزى
يولەككە، ھەسەنەلى بىر يولەككە ۋە بىر اوزبىك آيمغا قاراپ نىمە اوچوندىر
كوزىنى قىسب قويار ايدى. خاتىنلار بىلەن كورىشپ چىتدە تور گەن
آفتاب آيم قوداسى يانىغا كىلدى: ”اويالپ تورغاندىر.“ دىب كولدى.
اوزبىك آيم كولمىسېرەب يولەك تامانغا:

— ھاي پاشا كىيان! — دىدى، — بىزلەر كوتب قالدق — ئە، اويالماڭ بالام!
ھەسەنەلىنىڭ كورمەنەسى بولسا تەبىيار!

ھەسەنەلى يولەككە قاراپ ئىملەدى.. قىپ قزارغان ھالدا كومىش
كورندى: پەرەنجىسى قولدا، قارا ئەتلەس كوينەك ئىگىنىدە، زەنگار لەتتە
مورسەك اوستىدە، آق شاھى روىمال باشىدا ايدى. شەھلا كوزلەرى
كولمىسېرەشكە ياقن ھالدا اوياتلك ايدىلەر.

ھەسەنەلى تانستى:

— مەنە بو كىشى قاين آناڭز — بىك آيم بولادىلار!

كومىش سەلام بىردى ۋە قولداغى پەرەنجىسىنى بىر گە تاشلادى بو گورب
كىلب اوزىنى اوزبىك آيمنىڭ قوچاغىغا آلدى. اوزبىك آيم ھەم اونى مەھكەم

سېق قوچاقلاپ آلغان، يوزىدەن شەپ - شەپ اوپب ئەيلەنب، ئور گولەز
وہ تېكىلب - تېكىلب نېمە اوچوندر يغلار ايدى.. كوتب تور گەن خاتنلار،
ماھيرە آيم، خوشروى وە حەنىفەلەر كومشنى كور گەن آن بر بر لەرىگە
قاراشب لەبلەرىنى تشلەشدىلەر..

قايىن آنا - كىلن بر دەقىقا چاماسى كوريشب قالدېلار. سوگرە كومش
باشقالار بىلەن بر - بر كوريشب چقدى. اوزىيك آيم ھەر بر خاتىنى، كم
بولغانىنى اونگە تانىتب باردى. ايك كىن آرقادان زەينەب كورندى. چونكى
ئول اويدەن ايندى چىق كىلگەن ايدى. اوزىيك آيم كولب كومشكە قارادى.
- قانى، اوزك تانىچى، كم ايكەن بو!

كومش حەيران بولب قالمادى.. ئىپەكلەر ئىچىگە غەرق بولغان زەينەبگە
قاراب آلب اونگە تامان آدىم تاشلادى:

- زەينەب آپام! - ديدى. زەينەب ھەم كولمسيرە گەن حالدە كومشكە
ياقنلاشب كىلدى.. ئككى كوندەش "ايسانمىسز، آمانمىسز، ايسان - آمان
يوربىزمى؟! " سوزلەرى بىلەن آزارسز قىلب بر برىنك يىلكە سىگە وە قولتق
آستىغا قول يوبارشدىلار. اولەر كوريشب تورغاندا يولەكدەن يوسف بىك
حاجى كورىنب، قاچادرغان خاتنلار اوزلەرىنى چىتكە آلدېلار. حاجى اولەرنك
آلدىغا - يوزە گە چقغاج آفتاب آيم سەلام بىرب روىمالى بىلەن تاماغ
آستلارىنى اوراب آلدى. حاجى قوداچاسى بىلەن سوراشب:

- بەرەكەللە سگلم! ھايتاور چارچامى كىلدگلەرمى، مین سزلەرنى
آوارە قلدېماو! - دىب عوزر ئەيتب كولگەن وە اويالب بارغان قوداچاسىغا
يىگللك بىر گەن بولدى.

- قانى بىك آتاسى، كورمەنەنى بىرگىچى! - ديدى اوزىيك آيم
كومشنى ئملەب.

كومش اويالب زورغا غىنا سەلام بىردى وە يوسف بىك حاجىنك ياقىنىغا
كىلب بوين ئىگدى. حاجى قولى بىلەن كومشك يىلكە سىگە قاقب سويدى
وہ كومش نك ماڭلايىغا تىگىزب آلغان اوز قولىنى اوپدى:

- بزك مەرغىلاندا ھەم شوندەى كىلىنىمىز بار ايكەنكو - بز بلمەى يورغان

ايكەنمىز - دە! - دىب تېوهرە گىگە قاراپ كولىندى ۋە قولىنى دوغاغا آچدى -
بىزنى شۇنچەلك سىيلاپ كىلىپىزىلەر، بو ياخشىلىقلارنى بىزدەن قايتماسا
خودا دان قايتىسن. الله تعالى باشلارغا تىنچ ۋە بەرەكەتلىك عومر بېرىسن..

اللهم تقبل دعاء...
ھەممە دوغاغا يۈز سىيپەشدىلەر. سوڭرە يوسىف بىك حاجى كوش
بىلەن زەينەبكە قارادى:

- مېن سىلەرنىڭ كورىشىپ تورغانلارنى كورب جودە قوۋاندىم! -
دىدى، - موندەن سوڭ ھەم شو يوسىدە بىر بىرلەرگىز گە ئىگەچى سىنگلىك
بولماقلىرىڭىزنى تىلەيمەن! - دىدى ۋە اوز بىك آيمغا، - قاننى مېمانلەرنى
ئىچكەرىگە آلگىلار! - دىب اوزى تاشقارىغا يورلدى.

۸ -

زىمەن عەداۋەت

شوندەن كىين اوز بىك آيم آلدىغا توشىپ قوداسى بىلەن كوشنى
اوپىگە باشلادى. اولەرنىڭ كىتىدەن باشقا مېمانلار يوردىلەر. اوز بىك آيم
يول اوستىدەن آيىداققا، شۇ يولدا كىلىپ كىلىپ كىلىپ كىلىپ كىلىپ
- تىزراق چايگىگە قارا، بىچارەلەرنىڭ ئەرەۋەدە ئىچەگى اوزولغاندىر! - دىدى.
ۋە آفتاب آيم بىلەن كوشكە، مېن سىلەردەن جودە خەفەمەن! دىب قويدى.
- آفتاب آيم كوشكە قاراپ جاۋاب بىردى: - دە، سىلەر بىلەن بىرلىك
ئەيتسەڭىز، ئەيتمەسەڭىز بىز جودە اوياتلىك بولغانمىز! - دىدى.
- اوينىڭ دەھلىزىگە كىردىلەر. اوز بىك آيم اولەرنى تورگە تەكلىپ قىلدى:
- قانى، يوقارىغا! - دىدى. - دە، سىلەر بىلەن بىرلىك
آفتاب آيم تورگە خەرەكەت قىلسا ھەم كوش باشقا مېمانلەردەن
اويال توختادى، اوز بىك آيم اونى قىستاپ توشدى: - دە، سىلەر بىلەن بىرلىك
- ئىيىمەنمە كوش آتن، بوگون - ايرتە بىزگە يەنگى كىلن سەن؛
اوپچونچى كوندەن باشلاپ سىن موغامىرنىڭ باشكدا تىگرمان يورگىزىشنى
اوزم ياخشى بىلەمەن! - دىدى. آفتاب آيم ۋە كىيىندە گىلەر كوشدىلەر.

يەنە، ھەلى شىن مەنم ساۋونمگە كىرىپ يۈرۈپ كورگەنك يولى - دىب قويدى.
بۈگۈن كۈمۈش ھەم كۈلمىشەب آلدى.
تۈزگە آفتاب آيم ۋە ماھىرە قوداچالار اولتوزدىلەر. آفتاب آيمنىڭ
سولىگە كۈمۈش، كۈمۈشنىڭ يانغا خوشى، ماھىرە آيمنىڭ اونكىگە ھەنئە اوندىن
كىيىن كەرىمە آتن، شەرافەت چىۋەر ۋە مەھىنە بانولار قاتار چىزىلشدىلار.
ايك آياغدا اوزىيك آيمنىڭ اوزى اولتردى. كەرىمە آتن قول آچب ذوعا
قلغاندان كىيىن اوزىيك آيم "خوش كىلىسىز" قلدى. موندەن سوڭ ھەممەنك
كوزى اتتىفاق قلغاندىك كۈمۈشكە توشدى. كۈمۈش اويالب يىرگە قارادى.
بر نىچە ۋەقت جم قالىش ماھىرە آيم، آفتاب آيمدان سورادى:
- مەرغىلاندىن يىتب كىلگۈنچە ھەم جودە بىر يىرگە يىتكەندىر سىلەر؟
- اونچە چارچاغانىمىز يوق - دىدى آفتاب آيم، - اوزى مەرغىلاندىن
تاشكەندگە چە ئەرەۋە يولى اون كۈنلەك ايكەن؛ بىر چارچامايلىق، دىب
سىكن - سىكن اون ئككى كۈندە كىلدك.

- يول لايدىر؟ - دىب سورادى مەھىنە بانو.
- لاي ايمەس - دىدى آفتاب آيم، - يول جودە ياخشى ايكەن - ئككى
ياقدا كۈمۈك مەيسە، قىلاردا لالار؛ يولنىڭ جودە ھەم تاماشا ۋەقتى ايكەن.
سوزى نەۋبەتى اوزىيك آيمغا كىلدى:
- بىكىلمەگەنلەرگە آتايىكىن ايندى سىرە ھەم يوبارماسلىققا قەرار قويغان
ايدىم - دىدى، - باخودا، اوغلم اوچ يىلدەن بىرى آي ساين مەرغىلانغا قاتناپ
زىركمەدگىمى، ايندى اولەر ھەم كىلىسن ئەخر، دىب يولدىن توختاتقان ايدىم!
كۈمۈش آتايىك اسمىنى ايشىككە چ سىكن كىيىنە كۈتەر يىلب قويدى.
آفتاب آيم ھەسەنەلەيدەن ھەممە سرنى اور گەنبا آلغان، شونك اوچون
اوزىيك آيمنىڭ داۋدىرە شىگە توشندى:
- يوزىمىزگە سالماساڭىز ھەم جودە اوياتلىك بولغانىمىز! - دىدى
زەينەب دەستورخان كۈتەرب كىردى ۋە مەھمانلەرگە "خوش كىلىسىز"
ئەيتكەندەن سوڭ دەستورخاننى يازدى دەھلەز دەن - آيىداق قولپىدان ياسالغان
بەر كەشلەرنى آلار ايكەن بىر ئككى قايتا يىر آستىدان كۈمۈشكە كوز يوباردى

ۋە كوشنىڭ كوزى ھەم اونىڭ كىيىنى قاراشىدا توقناش ئالدى. بەرگەشلەر قويلپ بولدى، آيىداق تورت چايدىش چاينى. مېس تىكلىكى بىلەن كىرگوز بىردى. زەينەب چايدىشلەر يانغا مېمانلەرگە چاى قوش اوچون اولتورادى. اوزبىك آيم چىقب بازغان آيىداقنى توختاتىپ سورايدى: سورايدى: — قەسنىاب كىلگەنمىكىن؟ سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — بايا كىلگەن ايدى. آيملاردان فاتىحە آلب پىرسەكز قوينى چىقارتىپ بىرەر ايدىم.

اوزبىك آيم قوداچاسىغا قارادى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — فاتىحە بىرە سزمى، قودا! سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — آفتاب آيم ماھىرە آيمغا قارادى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — فاتىحە بىرگز، آيى! سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — قوى سزگە آتالغان. ديدى ماھىرە آيم، — فاتىحە پىرش سزنىڭ خەققىز، بىز بولساق فاتىحەنى كوب بىرگەنمىز. سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — اوزبىك آيم ھەم ”سز بىرگ“ دىگەندىك قىلب آفتاب آيمغا ئىملەدى. آفتاب آيم اويالنىقراپ فاتىحە بىردى. آيىداق چىققاندىن كىين دەستور خانغا قارادىلار ۋە ”آلك-آلك“ بىلەن بىرلەرىنى قىستاشا. باشلادىلار باياغىدىك كوبچىلك نىڭ كوزى كوشىدە ايدى. آينىقىدا اوزبىك آيم شوقىلانىپ اونگە قارار ۋە تاماققا قىستار ايدى. سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — آل بالام، آل! مېن تاماقدان اويالاتورغان، كىشىنى دىيامان كورمەن! آ ياكى ايشىكدەن كىرىشكە ناق سەنسىرەي باشلاغانم، اوچون خەفە بولدىكىمى؟ — خەفە بولش ايمەس، سويندىم! — ديدى كوش ۋە دەستور خاندىن چوقىندى.

آفتاب آيم: سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — سەنسرە شگز اوچ يلدەن بىرى كوشنى بالام، دىب يوز گەنگزنى بىزگە آچق آڭلاتدى. آينىقىدا مېن بونىڭ اوچون سزدەن مېنەتدارمەن! سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — كەرىمە: آتن: سورايدى: سورايدى: سورايدى: سورايدى: — كىشى اوز بالاسىنى سەنسىرەيدى، بىگانهنى ھەم سەنسرە سىنچى!

زەينەب: .. سىزنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئىشلىشىمىزنىڭ مەنىسىنى بىلىشكە بەكمۇ خەتەرلىك.
- مېنى ھەم چېملىقدان چىقىشىم بىلەن ئاق سەنسىرە گەن ايدىلەر.. بىر ئاي بىلەن بىر ئاي
اوزىنىك آيم: .. شۇنداقلا مەن بىلەن ئىشلىشىشىڭىزنىڭ مەنىسىنى بىلىشكە بەكمۇ خەتەرلىك.
- مېن ياقن كور گەن كىشىمنى سىز سىرەي آلمايمەن! - دىب ماختانغان
سومان بولب آلدى، - ھاي كوش آل، جىللە قوزىسا شەنۇ وراقىدان
بر ئىككىتە يىي، يۈرە گك اوزلغاندر! سىزنىڭ ئالدىڭىزدا بىر ئاي بىلەن بىر ئاي ..

كوش عوزر ئەيتدى:

- چارچادم شىكىلك - دىدى، - اشتىھام بوغلانغا اوخشايدىر بىر ئاي بىلەن بىر ئاي
اوزىنىك آيم كولدى:

- اشتىھاڭ بوغلان بولسا چارچانگىنىكى ايمەس - ايرگىنى ساغنانگىنىكى! -
دىدى. بىر دەن ھەممە كولب يوباردىلار، زەينەب ھەم كولوگە اشتىراك
قلدى.. ئەمما كوش يوزىنى چىتكە اوگر گەن ايدى. احتىمالكى قاين
آناسىڭ زە كاوتىگە اىچىدەن تەحسىن او قور ايدى.

اوزىنىك آيم، آفتاب ۋە ماھىرە قودالارنى دەستورخانغا قستادى:

- آلڭ قودا، سىز، باشلارنى قويا بىزك، بولەرنى تىكىت - آسراسنا
سىز بىلەن مېنى تاماق آسرايدىر! سىزنىڭ ئالدىڭىزدا بىر ئاي بىلەن بىر ئاي
يەنە كولوگى باشلاتدى، آفتاب آيم اوزىنى تونالماي كولەرا ايدى.
كوش ھەم آچق كولب، كولوگى آراسنىدا زەينەبكە قاراب
آلدى: زەينەب ھەم كولەرا ايدى. كولوگى بىلەن بىر ئاي بىلەن بىر ئاي ..
كولوگى باسىلب توشكەندەن كىين زەينەبڭ بەنگەسى كوشدەن
سوزادى: .. سىزنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئىشلىشىشىڭىزنىڭ مەنىسىنى بىلىشكە بەكمۇ خەتەرلىك.

- بىگىز بىلەن كورشىمە گەنگىز گە قانچا بولدى؟

كوش دەھشەتلەنپ آناسىغا قارادى. آفتاب آيم جاواب بىردى:

- اوچ آي شىكىلك.. سىزنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئىشلىشىشىڭىزنىڭ مەنىسىنى بىلىشكە بەكمۇ خەتەرلىك.

خوشروى اوزىنىڭ زالم كوزىنى اويناتدى: سىزنىڭ ئالدىڭىزدا بىر ئاي بىلەن بىر ئاي ..

- ھە، بولماسا خالەم ئەيتكەنلەرىدەك اشتىھاڭز بوغلاننى اوشەنىكى!

- توغرى - توغرى! - دىيىشىدى خاتىنلار.

— مېن اوزم بېلەمەن دېدى. اوزبېك آيم، جورته گە آتايېك نى اوج آي
توختاب قويدمكو. ئەخرى! اوزبېك بېلەمەن دېدى. اوزبېك بېلەمەن دېدى.

كوشنىڭ كوكلىدەن كېچىدى: "آنق بېلە سز، جورته گە توختاندغز!"
آفتاب آيم كولب جاواب بېردى!

— جللە اونىكى بولماسا كېرەك، مەنم ھەم اشتېھام بوغغاندىك. —
اوزبېك آيم نڭ ايسىگە آتايېك توشكەن ايدى: "توختاب قويدمكو."

— ھاي، ئەيتكەندەك آتايېك نى كوردغزمى؟ — دېت آفتاب آيمدان
سورادى.

— يوق! —
اوزبېك آيم زەينەبگە قارادى:

— تاشقاريدا مېكن؟
— يوق ايمشەلەر... دېدى زەينەب.

اوزبېك آيم عەجەبلەندى:
— بايا آتاڭ ھەم سوراغان ايدىلەر... دېدى، قاياققا كېتكەن اېكەن
عەقلىز... ايرتەلەب سىنگە ھېچ نەرسە دېمەبمىدى؟

كوش زەينەب نڭ آغزىغا تېكلدى، زەينەب ھەم اونگە قاراپ آلدى:
— ايرتەلەب مېندەن اوست تونلەرىنى سوراغان ايدىلەر — دېدى، مېن توننى

بېرىپ قاياققا بارشلارىنى سوراغانمدا — بىر جايدا ايشم بار، دېگەن ايدىلەر! ..
زەينەب زەينەن كوشنى چاقب آلدى، كوش لاي كەبى بوشاشىب

آفتاب آيم ھەم آغر تارتىدى. زەينەب نڭ قارنداشلارى كولىگەن سومان
بىر بىرلەرگە قاراشب آلدىلار. اوزبېك آيم آرادان اوتكەن سىرنى پايقادى:

"بىرەرتە زەرور ئىشى چىققاندر" — دېدى. شو ۋەقت دەرىچەدەن ھەسەنەلى
كورندى قوليدا بىر مېش قىمز كوتەرگەن ايدى دەرىچەدەن تورب مېمانلەرنى

"خوش كېلىسز" قىلدى (*). ۋە قىمىزنى اوزاتب آفتاب آيمغا قازاب كولىدى:
— قىمىزنى كوياوڭز سز گە كر گزدى!

(*) خاتنلار ئاراسىدا قولدان قاچش يوق ايدى.

آفتاب آيمىڭ ھوشى اوزىگە گىلب، كوشنىڭ يوزىگە قان بو گردى:
ئانولار بولسا ايندى بولەرنىڭ ھالىگە توشىب بوزرايشدىلەر.

قىمىز بىلەن يىڭلەشكەن اوزىك آيم ھەسەنەلەيدەن سورايدى:

— قاچان كىلدى؟

— ھازىر.

— قاياققا بوقالغان ايگەن، ئاخماق؟

ھەسەنەلى ئىزاح بىردى:

— كىچە ھاجى اونگە ايش بويرغان ايگەنلەر. بىلمەدم كىچە نىمە بىلەن آوارە بولب خزمەتنى اونتكەن ۋە بو گون ايرتەلەب ايسىگە توشىب مەھمانلەر كىلگۈنچە بارب كىلەرمەن، دىب شونگە كىتكەن ايگەن. بارادرغان جايى اوزاغراقدا بولب كىچككەن ۋە يولدان كىلە تورب بو گوناھىگە ئىككى مىش قىمىز ئالغان.. ھەلى قىمىزنى مىنگە بىرب: كىرب ئەيتىڭ، جودە اوياتلىك بولدم، كىچىرسنلەر، دىدر! - دىدى ۋە كولدى.

كەرىمە آتن:

— كىچىرلەيدىر، قىمىز اوزى نىمە دىگەن گەپ - دىدى.

ئافتاب ئايم مەھمانلەرگە قاراب چىققاندىن كىين ھەسەنەلىگە كولب جاواب بىردى:

— اوزىمىز جودە چوللەب كىلگەن ايدىك، شونىڭ اوچون كىچىردىك!

— بەللى - بەللى! - دىدى ھەسەن - مىن كىچىرگەننى چىقىب ئەيتەمەن:

— چىقىب ئەيتىڭ - دىدى ئافتاب ئايم.

— سزچى؟ - دىب سورايدى ھەسەنەلى كوشىدەن.

كوش باقادىك قاتب اولتورگەن زەينەبكە قارايدى ۋە اويالنىقراپ

جاواب بىردى:

— مىن ھەم كىچىردىم..

— سزنىڭ ئىككى باشدان كىچىرىشگىنى اوزىم ھەم بىلەر ايدىم! - دىدى

ھەسەنەلى. بوغاز - قىسر اوى ايجىنى كولگى باسدى.

كولگىدەن سوك اوزىك ئايم:

— نېگە اوزى كرمەدى؟ دىب سورادى.

— قاين ئاتاسى بىلەن سوزلاشپ اولتورىدۇ.

خەسەنەئەلى كىتكەندەن كىيىن ئوز بىك ئايم ئايباداققا - قىمىزنى مس تاغارغا

بوشاتشكە بويردى. قولى سويىلب تەبىيار بولغان ئىدى. ئوز بىك ئايم

قوداچاسىنىڭ رەئىيىنى سورادى:

— نېمە بويراسىز؟

— مېندەن سوراب اولتورماڭ، مېمانلەر نېمەنى خاھلاسالار بىز ھەم

اوشەنگە يارمز.

ئوز بىك ئايم تاماق بويوروش اوچون حاۋلىگە توشدى. زەينەب مس

تاغارغا ئاغدارلغان قىمىزنى چومچىلەپ كاسەلەرگە قويىپ مېمانلەرگە توتدى.

— ۹ —

حاجى ئىتەك سىلككەن

تور دە قوتىدار، اونىڭ يانىدا مەھەللەنىڭ ايمامى يونس مۇھەممەد آخوند،

يورت ئاغاسى پىرنەزەر جەللاد (*) ۋە ساتىب آلدى آتلغ بىنە بىر كىكىسە

اولتورار ئىدىلەر. پىرنەزەر جەللادنىڭ يانىدا ئاتا بىك ۋە ساتىب ئالدى ئەكەننىڭ

قاتارىدا يوسىف بىك حاجى ئىدىلەر. ئايدا خەسەنەئەلى مېشىدەن قىمىز

قويار ئىدى. قىمىزنى مەھەممەد پىرنەزەر، ايمام يونس، قىمىز

نىڭ سوز تورتىنچى كۈنى بولب اوتكەن قىچاق، قىرغىنىنى اوستىدە كىتىپ

يوسىف بىك حاجى بۇ توغرىدا سوزلار ئىدى. قىمىزنى مەھەممەد پىرنەزەر، ايمام

— مېن بىز خەلقنىڭ ئادەم بولىشىمىزدان تەمام اومىدىمنى كىسىپ قويىدىم.

ئىسمىنى تانىغانىدىن بېرى ئەمەل دېمەي، مەنسەب دېنخەي فەقەت شوخ مۇسلمانلەر

مەنقەغەتېنى كوزلەپ كىلىپ آياغىدا اوزىنى قوشىيىكى، مېگباشى آلمان

اۋچ - تورتتە مەنقەغەت پەرەستلەر دەن گويان ياش بالاكەبىنى آلداندىم.

اولولتەمەرد بولغان كىشى ھەم ئىش مەنقەغەت پەرەستلەرنىڭ خەراب فىكىرلەر يىگە

(*) ئىلگەرى بىلەردە جەللادلىك قىلىپ حازردە بۇ كەسىپنى تاشلاغان، ئەمما جەللاد

لەقەبى قالغان.

قولاق يېرىب بزدىك ئادەملاردەن بو توغرىدا بىر ئاغز كىڭەش سوراشنى اونتدى.
حالبوكى موسلمانقولى بەلاسىدەن اونى نەجاتكە چىقارغوجىلارنىڭ بىتتەسى
بىز ئىدىك. نەتىجەدە ئىرسە سوزى - سوز، كىڭەشى - كىڭەش بولغانلار شو
اوج - تورتتە كەللە بوزارلەر بولب بىزگە اوخشاغانلارنىڭ دەرەجەمىز ياش
بالادىك آلدانىش ئىكەن..

يونس موخمەد آخوند اونىڭ سوزىنى بولدى:
- اى حاجى! - دىدى، - ھەممە فەساد اولولتەمردە، ئەگەر اولولتەمىر
دورست آدم بولسا اوج - تورتتە موتتەھەمنىڭ يامانلىغى ھېچ قايرغا بارماس
وہ بونىچە گوناھىمىز بىچارەنىڭ قانىنى اورتىزىز توكلماس ئىدى. جەنابى
پەيغەمبەرى خودا خەدىس شەرىفلەرىدە ئەيتەدرلەركىم. بىسم الله الرحمن الرحيم.
قال النبي عليه السلام " اذا وسد الامر الى غير اهله فالنتظر الساعة " يەنى ئول
سەرورى كائىنات مەرحەمەت قىلورلاركىم ئەگەر بىر قەومنىڭ ئىشى ئائەھل
آدەمغا تاپشirilغان بولسا بەس اوشەل قەومنىڭ قىيامەتىنى يەقىن بىل يەنى
ھەلاكەتكە مونىتەزىر بول دىب، بەس بىزنىڭ كارلەرىمىز ھەم كۆب
فورسەتلەردەن بىرى ئائەھل آدەملارنىڭ قولايغا قالب وە ھەر زامان ئول
ئابە كارلەر بىزنىڭ باشىمىزغا ئەنواعى كولىفەتلەرنى سالادىرلار. اىلاھى كارى
بەدلەرى اوز باشلارى بىرلان دەفە بولغاي!

- صدق يارسول الله! - دىدى حاجى وە خەدىسنى تەكرارلەدى،
اذا وسد الامر الى غير اهله فالنتظر الساعة - وای بولس بىز بەدبەختلەرنىڭ
حالىگە! - دىدى. بىر آز مەئىوسلەنب توختادى وە داملا تەرەفیدەن بولنكەن
سوزىنى شوگەپلەر بىلەن تەماملادى:

- شو كۈنگەچە بولماغانلارغا بولشماقچى بولب عومرىمىڭ نىھايەتكە يىتىپ
قالدىم - دىدى. ساقالىنى توتاملادى، - بو ساقال شو ايل قاينغوسىدا آقاردى،
بو كوڭل شو مەنقەعت پەرەستلەر تەئسىرىدە قارايدى. ياشىم آلتىمىش بىشكە
يىتىپ بىر نەقەت بولس عىبادەتمى جەنابى حەققە بىواسىتە يونالترغانمى وە
كوڭل كوزم آچىلپ قىلغان سەجدەمنى نجاترلاي آلمايىمەن. بو آلدانىشىم
اىرسە حەق تەرەفیدەن بىر تەنبىيە، بولماغانلارغا بولشماقچى بولغانم اوچون

چن قوربان حيسابلانادرلار. يوقسا سزنىڭ باش آليشكز ھەم ئاناولارنىڭ
قرغىنىدان فەرقلەك بولالماس! - دىدى ۋە بىز آز توختاب ئالغاندان كىين
ئەفسوسلەندى، - شو ياشغا يىتب بو خەلق آراسىدا ھەلىكى جەماعەنى
اۋچ - تورت نەفەردەن آرتق اۋچراتالمادىم، ئەفسوس! -
يەنە بىر مۇنچە گەپلەر اۋتكەندەن كىين ھەممەلەرى مەسجد گە چىقب
پىشنى اۋق ب كىرش اۋچون قوزغالدىلار. ئاتايبك ھەم كۈبچىلك بىلەن بىر گە
قوزغالغان ايدى ھەسەنەلى اۋنى توختاتدى:

- سز توختاڭز ئاتايبك! - دىدى. كىشىلەر حاۋلى يۈزىگە توشكەندەن
كىين، - ئچكەرىگە بىر كىرب چقماساڭز عەيب بولادىر. باياغى ئىشكزنى
بولسا زورغا يالغان - ياشق بىلەن اولەرنىڭ كۈڭلىدەن چىقاردىم!
ئاتايبك نىھايەتدە بوشاشقان حالدە قايتب اورنىگە اولتوردى:
- مەيلى بولماسا... - دىدى.

- ۱۰ -

ھەسەنەلى نىنگ حىلەسى.

كىشى ئارتقچا قورققاندا گەنگب ئەغزاسى ھەرەكەتسىز ۋە ئاغرىق حالگە
توشادىركم ئەلبەتتە بۈنى بىز قاتىغ قورققاندىن دىب بىلەمز. دەرھەقىقەت بىزنىڭ
قارشىمىزغا يولبارس چقسا بىز قاتىغ قورقامىز چۈنكى بىزنى اولم كۈتەدر،
انسان اۋچون دۇنيادا اولومدەن قورقنىچ نەرسە يوق. بىنائەن عەلەيھى بىز
بۈندە گى قورقۇنى تەبىئى حىسابلايمىز. ئەمما قىزىغى شۈندەكم بىزنى دۇنيا
بەختى كۈتكەندە، بىز گە سەعادەت بەشارەتى بىرلگەندە نىگە بىز اولم
كۈتكەندە گى حالگە توشامىز ۋە غوزۈى تەشكىلاتىمىز (ئورگانىزمەمىز)
بىرتىچى دە گى حالەتنى كىچىرەدر؟

ئاتايبك ھەم حازىر شو كىينكى حالەتكە توشكەن ايدى. ايرتە بىلەندەن
باشلانغان بو حالەت ھەسەنەلى نىڭ كىينكى سۈزى ايلە تەمام بىر دەھشەت
كەسب ايتدى ۋە ھىشسىز لەرچە اولتۇرب قالدى. ئاتايبك
ھەسەنەلى، كىرگەندەن سوڭ قىلىنادىغان موعامەلەنى تەعلىم بىردى:

— آناڭز بيلەن زەيىنەب ئاناۋى ماجەرالەرىڭز دەن خەبەر سىزدەرلەر، بونى قايىن ئاناڭز بيلەن كيانگە ھەم اوقدېرىب قويغانمەن.. اولەر بيلەن سوراشىب، سوزلاشقانڭزدا گويا اوچ آيدان بېرى گىنە كورشمە گەنلەردىك بولڭز!

ئاتايىك بوزارب ئىنتىكدى:

— ئول - كو آسان.. دىدى.

— قىيىنى قايسى؟

— شو چاقغاچا توشنمە دڭزىمى؟

خەسەنەلى ئاتايىك نڭ يوزىگە اوزاق تېكىلىپ قالدى..

— يىگت ايمەسمىز، اى بەرە كەللە!

— يىگتلك بيلەن يورەكنى توختاتش..

خەسەنەلى ھەم اۋىلاب قالدى. دەر خەقىقەت آتايىك نڭ حازر گىنى ھالى

نازك ايدى. خەسەنەلى بر نېچە قايتا باش قاشىنىپ ۋە ساقال توتاملاب اويلاندى

نېھايەت اوزىچە كولندى:

— توختاڭ بولماسا - دىدى، - مېن بر ئىش قىلايىكى..

— نېمە ئىش قىلماقچىسىز؟

— سز حازر سوراماڭ، ئەمما شو دەقىقادان باشلاب اختىيارڭزنى مېنگە

تاپشېرىڭ!

آتايىك كوچلەنب كولدى:

— نېمە ئەخر؟ - دىب يەنە سورادى.

— سوراماڭ! - دىدى خەسەنەلى، - سز تىنچكىنە تەھارەتڭزنى آلب

نامازڭزنى اوقۇي بېرىڭ!

خەسەنەلى شو سوزنى ئەيتىپ مېھمانخانە دەن چىقتى. ئاتايىك خەسەنەلى

تەرەفە دەن تەسحىر ايتلەگەندىك تورب تەھارەت آلدى ۋە مېھمانخانە گە كىرىب

ناماز باشلادى.. آرادان يازم ساعەت چاماسى ۋەقت اوتكەن ايدى

خەسەنەلى ئىچكەرىدەن چىقىپ كىلدى. آتايىك ايسە ھەنوز روکوعدە،

سوجوددە ايدى..

— اوقب بولما دڭزىمى؟ - دىب سورادى دەر بېچە دەن.

آتايىك يانغا سەلام بېرمەسەن اونگە قارادى. بوحالگە ھەسەنەلەينىڭ
كولگوسى قىتاب كېلسە ھەم اوزىنى زورغا توختاتتى:

— قانى، مېن بىلەن يورگ!

— قاياققا يورامەن؟

— ئىچكەرىگە.

— تاغنىمى؟

ھەسەنەلەي كۆلدى:

— ايندى كرسە ئىز بېرمەرتەبە بولادىر! - دېدى، - سىز.. حازىر
اورتا يولە كەن سىكىن گېنە مەنم اويىمگە كېرە سىز.. خاتىنلار ناماز اوقىب
ياتىدىلار، سىزنى ھېچكىم كۆرمەيدىر. سىز كىرگەندەن كېيىن مېن ايشكىنى
اوستىگىزدەن ياپىپ آلامەن - دە بىر آزادان سوڭ آلدىڭىزغا كېلەن ئاڭ يالغىز
اوزىنى كىرگۈزەمەن.. تۈزكىمى؟
— تۈزك..

— قانى تورگ تىزراق!

آتايىك توردى. اوچراششكە ھەلى ئەنچە گېنە ۋەقت بار، شونڭ اوچون
اونڭ يۈرەگى تىنچ سومان ايدى. اورتا يولە ككە كىردىلەر. آلدندا بارغان
ھەسەنەلەي توختادى ۋە اوينڭ ايشىگىنى كۆرسەتتە "اوتڭ!" - دېدى. ئاتايىك
اونڭ ئەيتكەنچە قىلىپ اوزىنى اويىگە آلدى. ھەسەنەلەي ئاتايىكنى اويىگە
كىرگەندەن سوڭ كېلىپ ايشكىنى قىيىراق رەۋشەدە ياپدى ۋە دەرىجەنى
نەرىگى اويدەن قاراغاندا كىشى كۆرۈنمەسلىك قىلىپ قىيىغاچ آچدى.
شوندەن كېيىن ئول اوزىچە نېمە گەدر كۆلمىسېرەب خاتىنلار آلدىغا كىتدى.
آتايىك كىرگۈزۈلگەن ھەسەنەلەينىڭ اويى آيىداداق آنا تەرەفەندە تازە غىنا
يىغشدىرىلىپ اورتا حاللك كىشىلەرنىڭ اويىدىك ئەسباب، جىھازلەر بىلەن
زىننەتلەنگەن ايدى. دىۋارلەر گەنچلەنگەن، شىپلەر سىرلەنگەن، آياغ آستى
ئەلۋان گوللك كىيىز بىلەن توشەلگەن ۋە تاحماندە كۆرپەلەر، اورتو آسلىغان
ايدى. آتايىك كەفشىنى دەھلىزگە يىشىدى - دە اوى بويىنچە بىر ئىككى قايتا
يورنىدى ۋە ئىنتىكىب نەفەس آلدى. شو ۋەقت تاحمانغا آسلىغان اورتو

اوز - اوزىدەن قىمىرلاغاندىكى بولدى. بوقىمىرلاشنى - اتايىك پايقادى. ھەلىكى قىمىرلاغان اورتو بىردەن آچىلب كىتب اتايىك سوچىدى... برەو تاخماندان اونگە قاراب كولمىسەر ئىدى. اتايىك ترەر ايدى... بر آزدان سوڭ ئككىسى ھەم اوزلەرىنى بر مونچە توختاندىلار - دە برىرلەزىگە تامان يورىشب كىلدىلەر وە سوز سز غىنا قوچاقلاشدىلار... ئاتايىك سونبول ئىسلك ساچلاردان روح آلا، كوش گويا اونڭ باغرىغا سڭگب كىتكەن ئىدى. بو حال بر دەقىقا چاماسى داوم ايتكەندەن كىين بر آز - آجرالشقان كويى اوينڭ آياغىغا يورب باردىلار وە تىزە بەتىزە اوتوردىلەر... برىسى ھەم سوزلاى آلماس فەقەت تىرمولىشار ايدىلەر... نىچە دەقىقاغاچا شو حالەتدە بولدىلار. نىھايەت كوش كولگى آرا لاش كوزىگە ياش آلدى:

- سز.. قاچقاسز! - دىدى.
- سز..
- مین؟
- سز قوولاقسز!

- عەجەب قىلامەن! - دىدى كوش وە شاپالاغى بىلەن ايرىنڭ يوزىگە سىكن گىنە اورب قويدى.
- بو ياققا ھەم..
- او ياققا زەينەب! اورس!
- زەينەبنڭ.. اورشكە ھەققى يوق!
- كوشنىڭ كوزىدە ھەلىگەچە كورلمە گەن بر شادلىق اوينادى:
- توغرى ئەيتە سز مى؟

- توغرى ئەيتەمەن!
- مەنە بولماسا! - دىدى كوش. اتايىكنڭ ئككىنچى يوزىنى ھەم سىلە گەندىك قىلب قويدى. يەنە كولمىسەرەشب، تىرمولىشب قالدىلار... اعلان
- برەونڭ غەمىدە كويب قەرىدم! - دىدى كوش.
- بىكار ئەيتە سز. مەنىنى ئەيتسەڭز - توغرى!

ۋە ھەسەنەلىگە ئلگەرىگىدەن ھەم قويۇقراق اوزىدە موحەببەت سىزدى. شو
 دەقىقادان باشلاپ كىچىرەدر گەن مەسعود كۈنلەرىنى تەسەۋۋوردەن عاجز ۋە
 زەينەب توغرىسىدا اويلاپ ھەم قاراماس، باشقا گەپ ايسىگە - دە كىلمەس
 ايدى. آرادان كۈمىشنىڭ اويگە كىرپ آلىشى فورسەت اوتكەندەن كىين
 اويدەن چقىدى ۋە پەرواسزچە مەھمانلار اولتر گەن اويگە باردى. اونڭ كىلىشىنى
 اوز اويىدەن كور گەن زەينەب يوگر گەنچە آتايىك آرقاسىدەن مەھمانلەر
 آلدىغا كىردى. اويدە گىلەر ئاتايىكنى كوروش ايلە اورنلەرىدەن تورغانلار
 فەقەت اوزىيك آيم " ھەپ " ايتكەنچە اولتورار ايدى. آتايىك ئاقتاب ئايم
 بىلەن كورشدى. آفتاب آيم اونى قوچاقلاپ يوزىدەن اۋپدى ۋە كوزىگە
 ياش آلدى. سوگرە كچكىنە قاين ئاناسى بىلەن، زەينەبنىڭ ئاپاسى ۋە باشقالار
 بىلەن سوراشب چقىدى ۋە كۈلمسىرە گەن حالدە كۈمىشكە " ايسانمىسىز.. " دىب
 قويدى. كۈمىش ھەم " شوكر " دىب كۈلندى. سوراشش تەمام بولغاندان
 كىين اولتورشدىلەر. ئاتايىك ئاناسىنىڭ يانىغا، زەينەب اونڭ يانىغا اولتوردىلەر.
 كۈمىش زەينەبنىڭ بو قىلىغىغا غىچىنب بىر ئككى قايتا بىر آستىدان
 اونگە كوز يوباردى.

قاتىحە اوقولب كوياو قاين ئاناغا عوزر ئەيتدى:

- ئەۋۋەلا سىزلەر كىلگۈنچە قايتارمەن، دىب ايرتەلەب بىر گوناھ قىلدىم.
 اوندەن كىين مەھمانخانەدان قوزغالماي ئككىنچى اوياتكە قالدۇم.

آفتاب آيم:

- بالامزنىكىنى عەيبى يوق!

اوزىيك آيم:

- قىمىز كر گوزب قاين: آناڭنىڭ ئاغزىنى هوللاماغانڭدا نەخ بەلاغە
 قالب ايدىڭ، بالام!

كۈلشدىلەر. كەرىمە آتن:

- كۈمىش آي بولسا، سىين ايرمنى ياشرغانسەن، دىب زەينەبنىڭ
 ئىككە - تىككەسىنى چىقاردى.

يەنە كۈلگۈ بىر بىرگە ئىلەشدى. زەينەبنىڭ باياغى ايشىگە كۈمىشنىڭ غەشى

كىلگەننى ئەيتىلمەسە، ھازىر ئول ھەم جودە آچىلغان، كۈلەر ۋە يىر، آستىدىن
آتايىككە كۈز قىرىنى تاشلار، زەينەب بولسا كومىشىنى تەقىپ ايتەن ايدى
مەجلىسكە بىر آز جىجىتلىك كىرگەندەن سوڭ، آتايىك ھەم اوز تامانىدىن
بىر كۈلگۈ تۇقۇماقچى بولۇپ زەينەب بىلەن كومىشكە قاراپ آلدى: . . .

— مېن بىر ايشكە جەيرانمەن! — ديدى.
— نېمە گە؟ — دىپ سورادى ماھىرە آيم.
— نېگە زەينەب سىمىزۇ كۈمىش ئازغىن؟! . . .

اوز بىك آيم جاوابلاندى: . . .
— بونڭ حكىمەتىنى مېندەن سورا، بالام! — ديدى، — كومىشنىڭ اوزىگە
اوخشاش سىر فىكر كۈرىنەدر، زەينەب بولسا مېنگە اوخشاش قووناق! . . .
آتايىكنى اوزىگە اوخشاتقانى اوجون كومىش، قاين ئاناسىدىن رازى
بولدى. ئەمما زەينەب اوزىنى ئاتايىككەن چىتكە قاققانسى اوجون
اوز بىك آيمغا غىجىدى. . .

اوز بىك آيمنىڭ بۇ فىكرىگە كەرسە آتۇن قارشى توشدى: . . .

— ياڭلشداڭز، آيسى! — ديدى، — بونىدە گى فەرقىنى يوسىف — زولەيخا قىسلار يىنى اوقوغان كىشى بىلەدر. . . اوج آى دىگەن فورسەت ئاز غىنا وە وقت ايمەس؛ كوش خانمنىڭ ئازغانى ساغىنىش نىكى! *ياغىنىش نىكى!* —
كەرىمە آتن قاش قويامەن، دىب كوز چىقارا يازدى. . . يەئنى آتابىك بىلەن كوشنى يوسىف — زولەيخا گە اوخشاتب زەينەب وە قارىداشلار يىنى اوت ايچىگە تاشلاغان ايدى.

— اوزبىك آيمىنىكى توغرى — ديدى ماھىرە آيم، — زەينەب قووناق، كوش نىسە مەنم كوزمگە ھەم سىر فىكر گە اوختاب كورىنەدرلەر. . . —
— توغرى — توغرى! — ديدى خوشروى.

كوش بىلەن آفتاب آيم ارادان كىچىكەن سر گە توشىنىپ جىم اولتورار ايدىلەر. كوش يىر آستىدان ئاتايىككە رىزاسىز چە كوز تاشلادى. — توختاڭلار چى — ديدى ئاتايىك. ھەممە اونگە قازادىلار، — ھىچ قايسىلارڭز

ھەم تاپالمادڭز! رىزاسىز چە تاشلايدى!

— تاپالماغان بولساق اوزگر ئەيتىڭ! — دېدى شەرافەت چىوەر.
— اوزلەرگىز تاپالماغاندان كىين مېن ئەيتىب نېمە قىلاي؟
— مېن تاپدىم، خاخ شايىتان! — دېدى كەرىمە آتن، — قزل گولنىڭ ھەم
اوز آلدىغا آق گولنىڭ ھەم اوز آلدىغا ئىسى بار، دېمە كچى!
ھەممە بىردەن كولىش:

— خوددە - خوددە! — دېشىدىلەر.
آتايىك كولب اورنىدەن توردى ۋە ”تاپالماڭىز - تاپالماڭىز“ دېگەنچە
اويدەن چىقىدى. كوش بىلەن آفتاب آيمىڭ كوكىللەرى بىردىك بولسا ھەم
بو كەشفەن كىين زەينەب بىلەن ماھىرە آيم ئەنچە يىڭلاشىدىلەر. بو قىچو
آرقاسىدان مېمانلەر گە قويۇق - سويۇق بىرلدى.

— ۱۱ —

كوش نىنگ سوز اويونى.

شامگە ياقن مېمانلار تارقالىشىلار. مېمانخانەدا حاجى، قوتىدار،
ھەسەنەلى ۋە آتايىك قالغان ايدىلەر.
ئىچكەرىدە اوز بىك آيم مېمانلارنى كوزەت بولب كوش بىلەن
آناسىدان ھوپپەك آلار ايدى:
— مېن سىلەردەن جودە خەفە بولغان ايدىم. سىلەرنى چورك لەتتە گە توگب،
تاقچاغا تاشلاش دەرەجەسىگە يىتكەن ايدىم. ناھاتكى اوچ يل بولسا - يو - بىر يولى
اوز بىلگولەرگىزچە كىلمەسەلەرگىز، اوغلم بىچارە آي اوتماسىدان بوزچىنىڭ
ماككىسىدىك قاتناب تورسا.. ئەخر مەنم ھەم اوزمگە ياراشا آبروم بار،
تاشكەندە كەسەن، يوسف بىك حاجى دېگەننىڭ كوچىمەن، خودا يار خان ھەم
بىر كون كىچەسى كىلب بىزگە مېمان بولدىلار.. قوشىيىكىنىڭ اوى ئىچلەرى
بولسا بىر ئىشنى مەنم كىگەشمىز قىلمايدىلار... شونچە ئابرو كور گەن بىر كىشى
كىلب - كىلب ناھاتكى اوز قوداسىدان ۋە كىلىنىدەن مونچەلك ئابروسىزلك
كوزسە.. شەھەردە گى كەتتەدەن كىچك ايرتە - يو كىچ قولاق، مېيەمنى بىدر،
كى ھاي، مەرغىلانلق كىلىنگىز كىلدىلەرمى، نىگە شونداغ كىلىنگىز بولاتورب

- شو كىشى برەو بىلەن اوريشەدر لەرمى؟ - دىدى زەينەب، - ئىككى يىلدىن
 بىرى مېنگە برانغۇ قاتتىق سوزە ئەيتكەنلەرىنى بىلمەيمەن. مېنىڭ ئىسمىم
 - توغرى ئەيتەسىز - دىدى كوش، بو كىشى ايمەس، مېن اورشكەن ايدم. بو
 بو كىشىدە سىرە گوناھ يوق وە ئەرزىمىز گە بر تونغز سەبەبچى بولغان ايدى!
 - كم بەلا ايكەن ئول؟ - دىدى زەينەب. *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 - بىزنىڭ شەھەرنىڭ ايكى ياراماسى! - دىدى كوش وە آتابىككەن
 سورادى، - سىز ايشىدگىزىمى، ياقندا اوشەنى بر بىك اولدىرىدىر؟ *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 آتابىك كولمىسەردى:
 - ايشىدم.. *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 - اوشە بىكنىڭ حەقىغا ايشىكەن كونمىدەن بىرى دوعا قىلب كىلمەن.
 زەينەب سورادى: *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 - سىزلەردە قانداق دوشمانلىغى بار ايكەن؟ *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 آتابىك "ايندى نىمە دىيسەن" دىگەندىك قىلب كوشكە قارادى.
 كوش بولسا پەرواسىز، جاواب بىزدى: *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 - اوشە تونغز اولەنمە كىچى بولب مەنم بر اورتاغما ساوچى قويب يوزارە
 ايدى.. مېن ايرسە اورتاغمنى اونگە تىگىشەن ئەينەتكەن ايدم. ئەينەتىشىم
 ھەلىكى تونغزنىڭ قولايغىغا يىتىپ مېنى بو كىشىگە چاقىدىر. بو كىشى بولسا
 نىگە برەونىڭ اورتاسىغا توشسەن، دىب مېندەن خەفە بولدىلار. *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 "بو كىشى" كوشنىڭ يالغان اويشىدىرىشىدان كولدى، زەينەب ايرسە
 ايرىنى آقلاپ توشدى. *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 - عەيب سىزدە ايكەن! - دىدى، - سىز ھەم نىگە برەونىڭ اورتاسىغا توشسەسىز؟
 - عەيب مېندەلككە مېندە! - دىدى كوش وە آتابىككە
 قارادى، - نەفسلەمىز گە قاراغاندا عەيب بىزنىڭ آرامزغا چوب بولب توشكەن
 خالەمنىڭ قىزى زەينەبەدە، شونداغ ايمەسمى؟ - دىب سورادى. *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 آتابىك ساچراب كوشكە يوز او گردى: *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 - بو اورتاغما زەينەبىنى نىمە گە كىلتورب تىقاسىز، ايندى؟ *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*
 كوش كولدى وە ئىسكى حالىنى بوزمادى: *بۇ ئىشنىڭ ئىسمىم...*

— سز خاولقماڭ، بىك - دىدى، - توناوى گون خالەمنىكىگە بارغان ايدىم؛
خالەم قىزى زەينەبدەن شىكايەت قىلب ھەممە گەپنى حامد چوققانڭ
قولايغىغا يىتكىز گۈچى اوز قىزى زەينەب گۈمبەز بولغانىنى بىر مەبر ئەيتىپ
بىردى، بىلگىزمى؟

آتايىك زورغا - زورغا خاخالاشدان اوزىنى توتىپ قالدى:

— نىمە بولغاندا ھەم عەيب سىزدە، نىگە باشدا ئوزگىز بو اشكە آراشدىڭىز،
ئەخر؟ - دىدى.

زەينەب:

— اوزگىزنىڭ ئەرەلەشىشىڭىز چەككى - دە! - دىپ قويدى.

كۈمش جىددى توس آلدى:

— سز ئەيتكەندىك زەينەب گۈمبەز دە ھەم عەيب يوق، مىنگە قالسا ھەممە
گوناه بىك ئاتام بىلەن خان ئايمدا! - دىدى، - آرزو - ھەوەسلىك جايىنى
قىدىرمايدىن قىزلارنى بىر كىشىگە بىرىپ قوياقالسالار - ئەلبەتتە بو سەۋدالەر
يوق ايدى.. ناھاتكى ئىككى يىل دەن بىرى نىچە بىچارەنى زر قاتناپ آۋارە
قىلسالار؛ تاشكەند قىشلاغى بىلەن مەرغىلان نڭ آراسى ئازغىنا يولمى، ئەخر؟

— آتايىك خاخالاب يوباردى:

— ھامان عەيبىنى اوز بويىڭىزگە آلمايىز، استغفرالله...

زەينەب - كۈمشدەن:

— بىك آتاڭىز بىلەن خان آيگىز كىم؟

— ھەلىكى مىن ئەيتكەن اورتاغىمنىڭ ئاتا - ئانىلارى.. آرزو ھەۋەس

قىدىرىپ بىچارە قىزلارنى قەرىتەپ قويدىلار! - دىدى.

— نىگە سىز تەييار كويادان اورتاغىڭىزنى ئەينەتدىڭىز؟

— دەۋلەتى بولسا ھەم اوزى تىرى نەمايش ايدى.. كىشى دەۋلەت اوچون

اير گە تىككەندەن بىر گە تىكسەن..

— ئەلبەتتە! - دىدى زەينەب.

آتايىك كۈمنىڭ سوز اويونىگە عەجەبلەنەر ۋە ھاي شەيتان، دىگەندىك

اونگە قارار ايدى.

كوش يەنە تىنچى المادى:
 - بىزنىڭ ئورنىڭ قالىشىمىز اوچون كەرىم ساندىقچى نىڭ ھەم دەخلى
 بار! - دىدى.
 آتايىك جورتتە گە سورادى:
 - قانداي دەخلى بولسىن، سىز گە قالسا بوتىن، شەھەر دەخلىدار ايكەن - دە؟
 - شاشماڭ جانم! - دىدى كوش، - نىگە اويلاماي نىتماي ايشىگىگە باش
 اورب كىلگەن بىر يىگىتنى قوولاب سالادى؟
 - استغفرالله.. اونىڭ قوولاشىغا ھەم حامد سەبەب بولغان، حامدىنىڭ
 يامانلىغىغا ايرىسە سىز سەبەب بولغانسىز..
 زەينەب نىمەدر سوراماقچى بولغان ايدى، - كوش اونىگە يول بىرمەدى:
 - او ھەم ايمەس، بو ھەم ايمەس - دىدى، - ھەممەسى خودانىڭ تەقدىرى!
 آتايىك:
 - ئەنە ايندى توغرى ئەيتىڭىز!
 كوش:
 - ئىككى اورتادا دوم قىدىرب قولاقدان ھەم آجرالغان پوچق آيمنىڭ
 ھالى ھەم خودانىڭ تەقدىرى!
 آتايىك كولىدى. زەينەب كىينكى سوزلەر گە توشونا الماغان شونىگە
 كورە كوشىدەن ايزاحلەر الماقچى ايدى. كوش اونىگە ايزاحلەر
 اويوشدىرىشنى خاھلاماغانلىقدان سوزنى چىتكە چالغىت يوباردى:
 - نىچە ياشقا كىردىڭىز، زەينەب آيا؟
 - اون توققۇزغا شىكىلك.
 - ھەلى سىز بالا ئىكەنسىز - دىدى كوش.
 - سىز نىچە گە كىردىڭىز؟
 - مېنى سوراماڭ، مېن ايندى قەرب قالدۇم..
 زەينەب اونىگە ھەسەدلەنب قارادى ۋە كوچلەنب ئەيتتى:
 - ھەلى ياشىگە اوخشائىسىز - كولىدى.
 - نىچە ياشقا كىرگەندىب اويلايسىز؟

زەينەب كوشنىڭ تولىب يېتمە گەن گەۋدەسىگە ۋە اون آلتى ياشلار چامالق
غوبار تېگمە گەن حوسنىگە حەيران بولاب مولاھەزەسىنى ئەيتىشەن قورقدى.

زەينەبكە قالسا احتىمالكى كوش اوزىدەن ھەم ياش چىقار ايدى.

— مېن قاياقدان بىلەي..

— يىگرمە گە كردم.

— مېندەن بر ياش كەتتە ايگەنسز.

— سزدەن ئەلبەتتە كەتتەمەن! — ديدى كوش.

كوشنىڭ ” ئەلبەتتە كەتتەمەن “ دېگەن سوزىنى ئاتايبك ايچىدەن تەسدىقلادى،

اونىڭ حوسنىدە گىنە ايمەس عەقلدە ۋە باشقادا زەينەبەدەن نېچە بەراپەر

يوقارىدا ايگەنسنى اويلادى. آزاغا بر نېچە دەقىقالق سوزسزلك كردى.

ئاتايبك يىر آستىدان كوشكە نىگە تاشلار، زەينەب گىلەمنىڭ پاپوگىنى چرمەب

نېمەنگەر خەيالىنى سورەر، كوش بولسا ھېچكەمگە ھەم قاراماي مودراغان

سومان اولتورار ايدى. كوشنى بو حالدە كورب ئاتايبكنىڭ يورەگى ئەچىدى..

— يولدا چارچاغان كورينەسز، كوش!

زەينەب گىلەمدەن كوزىنى ئالدى، كوش مودراشدان سوچىدى..

— قايدام..

— بز كىتەيلىك سز تىچب اوخلاڭ! — ديدى آتايبك.

— مەيلى.. خوفتەننى ھەم ئوقوي آلمايدىرغان اوخشايمەن.

— زەرەرى يوق! — ديدى، — يالغز قورقمايسز مى.. يانگزدا زەينەب

ياتسنى؟

— زەينەب نېسە سز بىلەن ياتسنى.. مېن يالغزلقغا اور گەنگەنمەن..

— آناگزنى چاقىرب بىرەيلىك بولماسا.

— رەھمەت.

— يالغز ياتب قالغانگزنى آينقسا آيم ايشتەسە..

— سز بىلەن زەينەب نېسە يالغز ياتب قالغانمى ئەيتمەسەلەرگز ھېچكەم

بلمەيدىر ئورن اوشەمى؟

میں ہم سوز منی توختامای جور تہ گہ باشقا یولدا تہ یتب چقدم! نیمہ،
بر نرسہ پایقادیمی؟

— پایقامادیکوو: شونداغ بولسا ہم میں جودہ قور قدم.

— ہلی شو یورہ گگز بیلن اوچ کیشینی اولدر دگزمی۔ میں اشانمایمہن!

دیدى كوش وە ئاتايك نك حەنجەر تىككەن قولينك چىز يغيغا كوزى توشدى،

پىچاق يامان كىسپتى.. چومچق سويدگزمى؟ قانى چىقك، مین ياتامەن!

— ياتا بىرگز!

— سز نك آلدگزد ايشينايىمى؟

— ئويالساگز مین يوز منى او گىرب توراي!۔ دیدى وە يوزىنى چىتكە

بوردى.

— قاراماڭ بولماسا!۔ دیدى كوش ييشينەر ايكەن، — ”بولغانى يوق

بولغانى يوق!“ دىگەن سوزنى بيش — آلتى قايتا تەكرارلەدى وە ئورنگە

كىرب آغاندان كىين هم ”بولغانى يوق — بولغانى يوق!“ دىب كولىر

ايدى.

آتايك نىھايەتسز ”بولغانى يوق“ دەن زىرىكب قارادى:

— آلامچى!

— بو آلداسلار — آلداس ايمەس، سز ھلى قاراب تورك قاچقاق!

— آنتق قورقمايسزمى يالغز؟

— نىگە قورقاي، ئككى يل يالغز ياتب ايندى جودە اور گەندىم.. احتىمال

سز يالغزلقدان قورقارسز!

— كىنايەگز...

— بو كىنايە ايمەس، توغرى سوزم — دیدى كوش، — میں بو حالده

يالغز هم ايمەسمەن..

— بو نیمە دىگەن سوزگز تاغن؟

— يەنى ھەمراھم بار، دىگەنم — میندەن قورقماڭ، دىگەنم.

— آتايك يەنە توشنمادى:

— ھەمراھگز.

— ھەمراھىمى؟ — دېدى كوش، — ھەمراھىم برونىڭ خەيالى، برونىڭ
 فېكرى.. بەس بوندەن ھەم ياخشى رەفېق بارمى؟ بەغزى ۋەقتلار دە
 بو يولداش اويقودان ھەم شېرىن! —
 آتايىك ”ھەمراھ“ گە توشىدى ۋە ياتى كوشنىڭ يوزىدەن اويىدى:
 — لېكىن مېن بو سوزگىز گە اشانمايمەن!
 — نېگە اشانمايسىز؟
 — نېگە، كى سىز ئاناۋى... كېچەسى ھەمراھسىز ايدىگىز... پىش - پىش
 اوخلار ايدىگىز..
 كوش آتايىك نىڭ يىلكەسىگە قولنى تاشلادى:
 — اوشەل ۋەقتلاردا ھەمراھسىز اوخلاغانىم توغرى - دېدى، - چونكى
 برونلەردەن بوتلەي اومېدىم كىسلىگەن، ھەمراھىم مېنگە ھەمىشە اومىدىم سىزلك گىنە
 بېرەر، دەشەتمنى گىنە آرتدىرار ايدى. ئەمما ئوشە كۈنلەردە اويقو مېنگە
 جودە شېرىن برونلەر سە بولب قالغان، مېن اويقودا غىنا برونلەرنى كورەر
 ۋە كۈندىلەرى ھەم اويقو قىدىرار ايدىم.. اىندى بولسا يەنە يولداشم
 خەيال.. تاغنى نېمە دېيسىز؟
 — ھېچ نەرسە دېمەيمەن.. لېكىن سىز ئىككى يىل بورنىڭ كوشىمەسىز!
 كوش كورپە گە بور كەنىب آلدى:
 — چىقك! اويقو كىلدى.
 آتايىك زورغا غىنا اورنىدەن توردى. ئول اوزاغلاشقاندان كىين كوش
 سېكىن گىنە يوزىدەن كورپەنى آلدى ۋە مودراق كۈزلەرى بىلەن آتايىككە
 كولمىسېرەب قارادى. آتايىك حاۋلىدە كى آياغ تاۋشىنى ايشىتب تاقچاداغى
 شەمەلەردەن اوچتەسىنى ئوچرىغان ايدى، دەرىچەدەن زەينەب كورندى:
 ”ھەلى ھەم شو بېردە ايكەنسز، مېن سىزنى تاشقارىغا چىغانسىز، دىب اويلايمەن..“
 دېدى. آتايىك جاۋاب بېرمەي قالغان شەمەلەرنى اوچردى. زەينەبنىڭ
 ”ھەلى ھەم شو بېردە..“ سوزى بىلەن كوشنىڭ كۈزى اويقودان آچىلب
 كىتكەن ايدى.. ئاتايىك ايشكىنى ياپ چىدى.

كوندهش — كوندهشدر

كوش قايىن آتاسى بىلەن قايىن آناسىغا اوچ - تورت كوننىڭ ايچىدە ياق اوزىنى كورسەتت قويدى، شىرىن وە عەقلىك موعامەلە لەرى بىلەن اولەرنى اوزىگە مەفتون قىلدى. يوسف بىك حاجى ” بو آدم فەرزەندى ايمەس فەرشتە! “ دىر، ئارادا زەينەب بولماسا ” فەرشتە “ دىب ئاتاماققا ھەم حازر ايدى. اوزىك ئايم بولسا ئىسكى كىنە وە عەداوەتلەرنى قايتب كىلمەس دونياسىگە جوناتدى، تيوەرە كدەن مەرغىلانلق كىلنى كورش اوچون كىلگوچى خاتنلارغا موعامەلەنى يەنە ھەم يوقار يراقدان تورب قىلا باشلادى. ھەر بر ” كىلىنگز عەجەبمى؟ “ دىب كوشكە سوقلانغوچى خاتنلارغا، ” مەنم چن كىلىنم مەرغىلاندا ايدى - دە! “ دىر ايدى. گاھا اوزىك آيمنىڭ اوزى ھەم كوشنىڭ حوسنىگە وە موعامەلەسىگە عەجەبلەنە باشلار، حاجىنى آولاغراقدا اوچراتب قالسا ” ئەلخەزەر اوغلىگزدان - اويلەنگەن خاتونىنى قاراڭ! “ دىب قويار، حاجى بولسا ” اوزڭ بىلگەن سىجرچى ھندى، سىنىڭ ھەم باشكىنى ئەيلەنتىر بدر.. “ دىب ئلجەيگەندە اوزىك ئايم - ” راست، بو كىلننىڭ حوسنىدەن ھەم باشقا يەنە تاغن بر عەلاھىدە خاسىيەتى بارغا اوخشایدىر! “ دىب كولەر ايدى. كوش اوزىنى كورگەلى كىلگوچى خاتنلاردان كوبراق آلقش آلسا (ئەلبەتتە آشكارا ايمەس) خاتنلارنىڭ جوناشى بىلەن اق دەررەو اوزىك ئايم آياداقدان ئسرق توتاتدىرب ئەو وەلا كوشكە اوندەن كىين كوڭلى قالماسن، دىب زەينەبكە سالدىرار، ئەگەر آتابىك كورىنب قالسا اونى ھەم قورق قالدرماس ايدى.

ايگەسىنى سىيلاغان ئىتىگە سويەك تاشلار، قەبىلىدەن قزلارى توفەيلى بىلەن قوتىدار وە آفتاب آيم ھەم جودە ياخشى عززەت كورەر ايدىلەر. قوتىدار كىلگەندەن بىرى بر ساعەت ھەم اويىدە بىكار قالماي ھەر كون يوسف بىك حاجىنىڭ موخسلەرىدەن برىنىڭ اويىدە مەمان وە حاجىنىڭ سوچبەتيدەن مەمنون ايدى. آفتاب آيمنى بولسا اوزىك آيم اوتقزغالى

جای تاپماس، قودا سوزی اورنیگه - سگلم، دیب خیتاب قیلار آشنى هم
اونگ ره عیىنى سوراماسدان بویرماس ایدی.

کیلگه نلەرىنڭ اون بیىنجى کونىگه چه شههەر نڭ. کهزا وه کهزا
خاتنلارىنى قەبول قىلب اوتکەردىلەر. يەنى آفتاب آيم تاشکەند نڭ
يوزباشى آيميدان تارتب، پانسەد باشى، قورباشى تا اورده آيملارىغاچا
تانیشب آلدی وه اولەرنڭ هەر برلەرىدەن کوتلمە گەن دەرەجە دە عززەت،
حورمەت کوردی. بو آيملارنڭ هەر برلەرىدەن ”ئەلبەتتە بزنىكىگە مهمان
بولماسدان کىتمەيسىز ئىگەچى!“ دىگەن تەکلىفلەر هم حسابسىز ایدی.
اوزبىك آيمنڭ لازم تاپىشىچە بو تەکلىفلەردەن فەقەت اون چاغلوغى اينجابەت
ئىتيلەدر گەن بولب وه برنجى مەرتەبە نار موحمەد قوشىبىگى نڭ خاتونى
سارە بىك آيم نىكىگە يەنى اورده گە بارلماقچى ایدی.

اون ئالتىنچى کون مهمان آياغى تاوسلانىب اوزبىك آيم سارە بىك ئايمغا
اوزلەرىنڭ بارشلارىدان خەبەر يوباردى وه حەسەنەلىگە ئەرەوونى قوشماققا
بویردى. اورده آيملارىنڭ تورمشلەرىنى کورمە گەنى اوچون کومشنىڭ هم
اولەر بىلەن بر گە بارغوسى کىلدى وه ايرتەلەب چای اوستىدە زەينەبنى تلگە
كىلتورب، ”زەينەبگىز هم بارادىمى؟“ دىب سوراغانىدا اوزبىك آيم:
”زەينەب بر مەرتەبە بارش بولسا بارغان.“ دىب جاواب بىردى.

— مینچى؟

— سىن هم بارمايسەن.

کومشنىڭ مەئوسلەنب قلغان سوکوتىدەن كىين اوزبىك آيم مونداغ
ايزاح بىرب چقدى:

— سىن تاشکەند دە گى يوسف بىك حاجى نڭ كىلىنى بولاسەن، بالام! —
چارلاماغان جاىگە (*) بارش اوچون سىنڭ كەفشىڭ كوچەدە قالغان ايمەس!
دىدى.

(*) چارلاشكان مەقسەد مەخسوس حازىرلىكدەن سونگ چارلانغۇچىغا كىيملەر،
سەرپالەر تىكىدىرب مەھانغا چاقىرىشدر.

عەداۋەتنىڭ بىر آيدا قايسى دەرىجىلەرگە بارىپ يېتىشىنى اويلاپ ۋە مېراسا
بو ھالدا كېتكەن تەقدىردە بو اويىدە اوزاق قالا آلماسىنى فەھىملەر ايدى.
لىكن بو اويىدەن چىقىپ كېتىشى، بىر - ئىككى آيلاپ آتايىكنى زەينەب قولغا
تاپشۇرۇپ قويىشى يەنە موۋافىق كورمەس يەنى كوشمىدە ھەم بىر قىزغانچىلىق
:ھىسى اويغانغان.. (فكرى شو بىرگە يېتكەندە قايسى كونسىدر آتايىكنىڭ
زەينەبگە باشقا چاراق قىلىپ كۆلۈپ قاراغانى ۋە زەينەبنىڭ شو ۋاقتداغى
آيدىك جازىبەلك تولا يوزى كورنگەندىك بولدى.. بو كورىنىش دەن سوڭ
ئول سەكرەپ اورنىدەن توردى - دە تاقچاداغى آينەنى آلىدى
ۋە اوزىگە قارادى..)

مەلۇمكى كىشى آينەگە باققاندا نىچاغلق غەيىب بولسا ھەم اوزىنى
بىر كەمچىلىكى آرقالق كورەدر. شونگە اوخشاش بو قاراشدا كوشم ھەم
اوز - اوزىدەن رازى قالمادى. شەھلا كوزلەر، اوسق جىگىلە كېرەكلەر
قوندۇز قاش ۋە قارە خاللار ۋە باشقا لەتافەتلەر اوزىگە پىسەند بولمادىلار.
اوزىنى زەينەبگە قاراغاندا سىقق ياش بالا سىفەت كوردى.. آينەنى تاقچاغا
قويپ زەينەبگە چىلەپ ھەسەدلەنگەن ھالدا كىلىپ باياغى اورنىگە اولتوردى.
ئەنچە گىنە اويلاپ اولتورغاندان كىين كوڭلىگە ” او مېنى سوپسە بولدى - دە “
دىگەن گەپ كىلدى.. اوزىنىڭ بو ھوكمىگە رازى بولمادى، گويا اوزىنىڭ
سوپىلىشى بىر نىچە آيلىققا غىنا اوخشار، زەينەبنىڭ تولغان آيدىك يوزى بو
سوپىلىشكە شو بىش - اون كوننىڭ اىچىدە ياق خاتىمە بىرە تورغاندىك كورپنەر
ايدى. شو كورپىنىش آراسىدە زەينەبنى يەنە اوز كوزىدەن ياخشىلاپ
اوتكەرمەككە ۋە اونىڭ ھوسن كوچىنى سىنماققا قەرار بىرپ اورنىدەن توردى..
كوشم كر گەندە زەينەب دەرىچە يانېدە توپپى تىكپ اولتورار ايدى.
- آيم ئەيتكەندىك دىدى كۆلۈپ كوشم، - سز بىلەن يولشقالى كىلدىم!

زەينەب توپپىسىنى قويپ اورنىدەن - توردى:

- مېن ھەم آلدۇرغا چىقايىمى، دىپ تورغان ايدىم..

: كوشم استەزاي بىلەن كۆلدى تەجىزدا آيىشقا ۋە سەنەپتە

— توپى تىك ب اولتور بسز كو مەنم ئالدىغا چىقارمىدۇڭز، بىرەر كەلە
سز گە! — دىدى.

زەينەب بىر سەبەب كورسەتەلمەي اوڭغايىز. خالده قالدى. دەر حەقىقەت
اونڭ بو ئىشى آچقدان آچق بالالارچا كىتكەن ايدى. كوش اوڭغايىز
خالدهن چىقارش اوچون تىكلگەن توپىنى يىردەن ئالب. كور گەن بولدى:

— چاكنى ياخشى تىكەر ايكەنسز، كىمگە؟

— برەو گە آتاغانم يوق؛ ئەخر بىستەسى كىيەر.. اولتورڭ!

ئىككى كوندەش قارشىما — قارشى اولتورشدىلەر. كوش اونگە تىكىلب — تىكىلب
قارار ايدى.. زەينەب باياغى اوڭغايىزلقدان ھەلى چىقب يىتمە گەن
قىزارىق قىرەب يىر گە باققان ايدى. بر ئىككى دەقىقەنى سوزسز كىچىردىلەر.

— چىماغانمى ھەم كوڭلگىز گە آلبىز — دە! — دىدى نىھايەت زەينەب.

— نىگە كوڭلمگە آلماي — مەن ياش بالامەنمى! — دىدى، — كىلگەنمگە

اون بىش كون بولماسدان اوزگىزنى چىتكە تارتب باشلاڭىز.. مەن سز بىلەن

ئىگەچى سىگىل بولارمىز، دىب اويلاغان ايدم..

— ھەلى نىمە بولمىز،... ئەرزىمە گەن گەپنى ھەم كوڭلگىز گە ئالابىرسەڭىز...

— بو ئەرزىمە گەن گەپمى؟ — دىدى كوش، اويدە ھىچكىم يوقلىغىنى

بىلە تورب اوزگىزنى چىتكە تارتاسىز.. بو ايسە يوزگىنى كورشكە تاقەتم يوق

دىگەنڭىز بولادىر!

— قويگىچى.. اوزگىز ھەر بر نەرسەنى ھەم كوڭلگىز گە آلا بىرەر

ايكەنسز.. مەن اوناقا ايمەسمەن..

باشلاندى ئەنچە مەن ھەزلىگە اوخشاب كورنگەن بو كىنە خانلق كوتلمە گەن

جايدا جددى ير توس آلب كىتدى. كوش اون بىش كونلەردەن بىرى

يىغىلب كىلگەن ئەچىغىنى برورەكەى توكب سالدى:

— مەن كوڭلمگە آلسام ئەرزىدەر گەننى بىلب آلامەن! — دىدى.

— آلدىڭىزغا چىماغانم يوزگىزنى كورمەسلىك اوچون بولغانىنى سز قاياقدان

بلدىڭىز، مەنم اىچمگە كىر ب چىماغاندىرسىز — كو، ئەخر؟

زەينەب ھەم ئەنچە قىزىشپ آلدى، كوش اوندەن ھەم آش ب توشدى:

تا ماقا اشتیهاام یوق، اوزچى نلگه چى قىلا تىرک ا

لاخمان قىلاقمى؟ - دىب آتاداق زەبىنەنگە قارادى.

زەبىنەنگە نېسە ياخشى كور گەن تا ماقنى قىلاچى؟ - دىدى كوشى.

سوز دەن سوراپاتى...

نېسە تا ماق بو يوزاسىز؟

كوشى زەبىنەنگە قارادى: كوشى

ئوشلاش آشى وەقتى بولدىمى، نېسە تا ماق قىلامىكى؟

بو اوزۇندە ئىككىسى ھەم ھەم بولدىلار. آتاداق دەرىجە گە كىلگەن ايدى.

بىتەتلىم...

ايزم بولغاندا كىمە، دىب ئەبەتتەم، نەلگى يا ناغى سوزىنىك اسىنايى اوچون

ئىككى نلگە آتالماق، زەبىنەنگە - دىدى كوشى - مەن بولگەن بىنا

دىنەبەنگە!

ئەبەتتەم، ايزچى، ايزچى بىلەن بىلەن ايزچى دا موزىنىك سوزىنىك

قان، توغرى، گەنكە ئەچتەنچىكىز نىك قىستامغىچى؟

كەم گەنم بولسى...

كىرپىشىم ھەم كوشى چىكىز گە، آلمان بولسا ئىزدى موزىنىك سوزىنىك

شەندەج دىنەبەنگە، دىب تورغان ايدم اوزم ھەم - دىدى زەبىنەنگە -

ئىشچى بولسا، بولسا كىرپ اوتورنپ آلاسىز - دە ئالغى قالغاندا كىمەسىز؟

قىستامسا ئەبەتتەم - دىدى كوشى - ايزچى مەنم ئالماق كىسە نىكە

باققاندا قوش قىلىپ تور گەن آتاداق ايشىمەنن اوچون سىگىراق تاوشلا:

توغرى، گەن بولسا ئەچتەنچىكىز سىرە قىستامدى.

ئەبەتتەم نەنە ئەچتەنچىكىز قىستامدى.

ئەبەتتەم گەن بولسا بولسا بىلەن قوش قىلىپ، ئەبەتتەم

سوزىنىك.

قانسى ايشلەرم؟

ايشلەپچىز ايشلەردە كىسە نىكەم ئىشى سوزلايدىلار

ئىشلىش اوچون ايشچىگە كىرپ چىقىشىم شەرت نېسەم.

آباداق كيتدى! اونىڭ كىتىشى بىلەن زەينەب "تەوبە" دېيىپ قويدى.

— تەوبە دېمەك، زەينەب! بۇ گەپلەر ئېنىقسا سىز بىلەن مېنىگە كېلىشمەسە ھەم

ئەزبەرايى مېنى يالغىز تاشلاپ قويغانىزدان ئەيتىدىم.. مېنى سىزنىڭ ئويىڭىز گە

بوتىن عومر گە، كېلىگەن ايمەسمەن.. ئەتىگى اوچ - تورت كۈن قاين - آتا،

قاين ئانالارمىنى كورب كىتىش! اوچون گىنە كېلىگەنمەن، شۇنچە لىككە

بىرەرە ويمز دەن چىتلەش، منغا يىشىپ يورۇشىمىز كىشىگە آغر كىلەر ايكەن.

كوشنىڭ "اوچ - تورت كۈن..!" دېيىپ بىلەن زەينەب يار يىشىپ كىتكەندىك

بولدى: قاينىڭىز ئايمەس، قاينىڭىز ئايمەس، قاينىڭىز ئايمەس، قاينىڭىز ئايمەس.

— واي اولەي، كوشنىڭ آيا! — دېدى زەينەب بوشاشقان آھ گدە، —

چىندەن ھەم كوڭلۇڭىز گە آلبىسىز دېيمەن.. كوڭلۇمدە ئارقىدىك يامانلىغىم بولسا

ايرتە گەچە يىتمەين! ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس.

— "كىتىش" سوزىنى ايشىتىپ آند اىچىپ باشلاغان زەينەبكە كوشنىڭ

ئىچدەن كولىپ قويدى وە "ايندى اولسەم ھەم كىتمەي، سىن قاراب تور"

دېيىپ بەندى.

شۇندەن كىين آراداغى گەپ - سوز توختاغاندىك بولدى. كوشنىڭ

تيزەسىنى قوچاقلاپ نىمەنىدەر خەيالىدە، زەينەب بولسا قاتىمىنى اوزن تارتىپ

تويۇپىسىنى تىكەر ايدى. ئەنچە گىنە شۇ حالەتدە قاتم تارتقاندىن سوڭ زەينەب

سىكەن گىنە قارشىسىداغى غەيرى رەسمى ياوغا ياولارچا قارادى. اوزاققىنا

قاراب تورغاندىن كىين اوزىگە ھەم سىزدەرمەسلىك قىلىپ ئىنتىكىدى، يەنە

اوچ - تورت قاتم تارتتى.. قاينىڭىز ئايمەس، قاينىڭىز ئايمەس، قاينىڭىز ئايمەس.

— سىز مونچەلك قورقماساڭىز ھەم بولار ايدى. بىراق سىزنىڭ ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس.

كوشنىڭ بر آز جاوابسىز قالدى وە سورىلىپ دىوار گە سويالدى: —

— نىمەدەن ھەم قورقماسام بولار ايدى؟

— ئەخر.. جىك كورمەسەڭىز ھەم.. دېيمەن - دە.. بىراق سىزنىڭ ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس.

— مېنى كىمنى جىك - كوربمەن؟ قاتم تارتتىڭىز، قاينىڭىز ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس.

— بىلەرسىز، ئەخر كىمنى.. قاينىڭىز ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس.

— اويات زەينەب! ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس، ئايمەس.

- سزنىكى ھەم اويات!
- يەنە ئىككى كۈندەش ھوجومگە حازرلانشقان خورازلەردىك بىرلەرىنىڭ
اوستلەرىگە ھورپەيشدىلەر.
- نىمەم اويات؟ — دىب سورادى كۈمش.
- مېن ايرم بىلەن اولتور گەندە اوستمگە كرمە، ديشكز ئەلبەتتە اويات!
- ئەوۋەلا مېن بو سوزنى سزنىڭ ھەلىكى قىلىغىزغا قارشى ئەيتدم. ئەگەر
سز بونى چىنگە حىسابلاغان بولساڭز مېن ھەم سزدەن چىنچە سورايىن: سز ايرىڭز
بىلەن اولتر گەندە مېن اوستىڭز گە كىردىمى؟
- زەينەب بو سەۋالنىڭ جاۋابىگە قالغاندا بر آز توتىلىقدى. چونكى، آتايىك
زەينەب يانيدا بولغاندا كۈمىشنىڭ كىرگەننى خاتىرلاي المادى.
- سز كرسەڭز ئەلبەتتە كۈكرە گەزدەن ايتارمەس ايدىم! — دىدى زەينەب،
اوزىڭز جىك كور گەنڭز اوچون مېنى ھەم اوزىڭزدىك فەھملەب كرمەيسىز!
- كىشىنى بوغاسز، زەينەب! گەپكە تىمرچىلىك ياخشى ايمەس!
- گەپكە تىمرچىلىك دەن خوداى ساقلاسن، ئاتا. بابام تىمرچى اوتكەن ايمەس.
- كىم سز گە. آتاڭ تىمرچى دىيەپتى؟
- ئەخر، سوزىڭزنىڭ سىرەسى شونگە كىلەدى. دە..
- تەۋبە. دىب كۈلدى كۈمش، — جىك كورەسەن، دىب بر ئەيتەسىز، اوزىڭزدىك
فەھملەيسەن، دىب يەنە اوزب اولايسىز، سىن قورقماساڭ ھەم بولادى،
دىب تاغىن بىيە تاقاسىز. مەنە شونى، گەپكە تىمرچى، دىب ئەيتەدىلەر!
- راست. دە ئەخر، سز قورقماساڭز ھەم...
- سوزلەى بىرىڭ!
- ئەخر...
- زەينەب اوزىنىڭ خەتاسىنى آڭلادى ۋە گەپۋرەلمەى غولدىرادى.
كۈمش ايسە بونى سىزب زەينەبنىڭ اوز آغزىدان اقرار ايتدىرش كويىگە
توشىدى.
- مېن توشندىم! — دىدى، — سىن قورقماساڭ ھەم بولادى، ايرىڭ سىنى
ياخشى كورەدى، دىمە كچىسىز!

زەينەب ايشىنى توختاتىپ بوزرايغانچا كوشكە قاراپ قالدى.. بو خەتاسىنى
اوڭلاش اوچون ايسىگە ھىچ گەپ كىلمەس ايدى:

— ئەخر.. مېنگە اوخشاش سزنى ھەم اشاندىرىپ قويغاندىلار..

— سزنى نېمە گە اشاندىرغانلار؟

— ئەخر.. مېن سىن سز تورالمايمەن، دىب سز گە ھەم ئەيتكەندىلەر..

— ھىچ! ..

— سز گە ئەيتمە گەن بولساڭلار.. مېنگە يوز قايتالاب ئەيتەدىلەر.. ئو كىشىنى

سز گە ھەم شوناقلار، دىب اويلايمەن..

اوزى ئەسلا اشانماغان شونچە يالغان گەپلەرنى باياغى داودىرەش

حالتىدە، الھام رەھوئىدە توقب يوباردى. اونڭ بو داودر گەپلەرى غەلەبە

قازانماقچى بولغان كوشنى داودىرەتتى، باياغى آيىنە ياندا توغلان شوبھەسى

چىنگە چىققاندىك بولدى ۋە موھاكەمە خوسوسىيەتنى يوقاتتى، زەينەب توغرى

ئەيتەدى، دىب اويلادى. ئە گەر اونى ياخشى كورمە گەندە تاشكەند گە

كىلىشىمنى كوتب اولتورەرمىدى؟...

زەينەب بو يالغانلاش نەتىجەسىدەن قورقۇپ ئونگو - تىرس ايشىگە ياپشدى.

كوش ماددەئى خەياتىدەن آيرىلغان جانىۋاردىك بوشاشدى. آيباداق آنا

تەرەفەدەن ئىككى كۈندەش اورتاسىغا قويىلغان توشلىك بىر نېچە ۋەقت ساوب

ياتتى. زەينەبنىڭ قورقا - پىسە ” آلك آيا! ” سىدەن سوڭ ئىككى تەرەف

ھەم لە گەندەن چىچىگەن بولشدىلار - دە بىر - سىر قولىنى ھول ساچقىچە

(۵) چىتىگە ئەرتشدىلەر..

شوندەن بىرەر ساعەت كىين آتابىك قايتىپ، زەينەب تامانىدان قارشى

آلدى. اوست تونىنى يىشپ زەينەبكە بىر گەندەن سوڭ قايسى اويگە كىرش

توغرىسىدا خاۋلى يوزەسىدە بىر آز تەرەددودلەنب قالدى. تىۋەرە گىدە

غىلدىلاب يور گەن زەينەبنىڭ اويگە كىرەبىرش اوچون كوشنىڭ مولاخەزەسىنى

قىلار، كوشنىڭ آلدىغا كرمەك اوچون زەينەبنى اويلار ايدى. كوش اويده

كورنەدى، شونگە كورە ” اوخلاغاندىر ” دىب اويلاپ زەينەب بىلەن كردى.

(*) بو توغرىدا آچقلامەنى ” توغرى ۋە يانگلىش ” يوللارىدا كورغايىسىز. (ناشر)

زەينەب آياغى آلتى، قولى يىتى بولغان حالدا ايرىنى تورت قاوات كورپەچە اوستىگە اوتقوزب يانغا اوچتە پەر ياستىنى قويدى. ايرىنىڭ مەھسسىنى ئەرتىگە كۈمەكلەش، يىلپ قويماق اوچون ايزن سورادى. آتايىك عوزر ئەيتىپ بونچەلك مەرىبانچىلىق مەناسىدەن چوچب قويدى. آندا كىلگەن بولسا ھەم كۈننىڭ اسسغلىغىدان بىر پىيەلە چايگە موحتاج ايدى. چاي، سوزى آغزىدان چىقماستىن زەينەب اوچاق باشىغا يوگورب كىتدى. اونىڭ كىتىشى بىلەن كۈمىشنىڭ اويىگە قارادى. ايشك وە دەرىجەلەر آچق بولسا ھەم اويدە برەو كورنمەدى.

كۈمىش كىلگەندەن بىرى ئاتايىك كۈن ساين اوزىنى سىققراق بر دائىرە گە كىرب بارغانلىغىنى سىزەر ايدى. آدىمىنى ساناب باسش بر چوقب سەككز ياققا قاراش كەبى اختىيانلەر گە تەعلىماتسزراق ئورگەنپ قالغان بونىڭ ئوستىگە بر خىل اوڭغايىزلىغى ھەم يوق ايمەس ايدى... اونىڭ اوتكەن كۈنلەرى يەنى كۈمىشكە مەرىغاندا قىلادىغان موعامەلە وە عەلاقەسى زەينەبكە قارانغى، شو قارانغىلقدان فايدەلەن زەينەب بىلەن موعامەلەسى اوزى تىلە گەنچە، ئەمما ايدى اوشە حالەتنى داوام ايتدىرش مومكىن ايمەس ايدى. كۈمىشكە كۈلب قاراسا زەينەبگە ھەم شۈندەي قىلماققا، اونىڭ قانداغ موعامەلە قىلسا بونىڭ ھەم شۈنداغ قىلىشقا مەجبور ايدى. براق بونىڭ برنچىسى يۈرەك دەن، ئىككىنچىسى... برنچىسى تەوسىف قىلب كورسەتتەش: نوچو كىم بىز شو اورنىگەچە كۈب قاغازلارنى قارالاب كىلەمز، اوقوغوچىنى ھەم زىر كترمەي آرقامزدان ايرگەشدر گەندىك بولارمز چونكى آتايىك وە كۈمىش عشقلارىدا سەمىمىيەت يەنە توغرىسى شەرىيەت بار ايدى. ئىككىنچى مەسئەلە اوستىگە اوتب تەھلىل قىلماقچى بولساق آتايىك دە مەجبورىيەتدەن باشقا ھىچ گەپ تاپالمايمىز، تاپقان بىلەن اوقوغوچىغا قىزىقارلىق بر نەرسە چىقمايدىر. قەھرەمانىمىزنىڭ حازرگى "مەجبورىيەتنى" سەبەبلەرىنى موختەرەم اوقوغوچىلار ياخشى حس ايشەلەر ھەم يەنە بىز بر دەرىجە اوز تامانىمىزدان اولەرنى ساناب كورسەتەمز:

دىن عەدالەتكە بويورادر وە آتا-آنانىڭ حورمەتلەرى كۈندەلەك، مەجبورىيەتنىڭ ايك كۈچلىگى، ھەم نازىگى - مۈندەن بر نىچە ھەفتە ئىلگەرى

زەينەب ئەوۋەل مەرتەبە يۈرەك دەردىنى - كوز ياشلارى ايچىدە - آچىب بىردى ھەممەدەن ھەم مەنە شو كىيىنگىسى آتايىكىنى سىقب تاشلاغان ايدى. بو دەرد آينقسا آتايىككە اوچ يلدەن بىرى سىنەشتە، ئول بو دەردنىڭ ئەچچىغ - چوچوگىنى اوچ يل بويى تاتىب كىلەر ۋە شونىڭ اوچون ھەم باياغى آغرلىقنى اوز اوستىگە آماققا مەجبور ايدى..

زەينەب اونگە ئىككى پىيەلە چاينى ايچىر گەندەن سوڭ سورادى:
- سزنى كىچ قايىتارسىز، دىب آش قالدورماغان ايدىك؛ ساوغراق بولسا ھەم آزاراق آلب قويغان ايدىم.. پىسە ئىز؟

آتايىك آچىقب كىلگەن ايدى "مەيلى، بىرىڭ!" ديدى. باياغى گەپ بىلەن پىيەلە گەن لاغمان آتايىكنىڭ آلدىغا كىلدى. اوستىدە گى قىيمەسى بىلەن لە گەننىڭ بوزلماغانىنى كورب آتايىك سورادى:

- اوزلەرڭ پىمە دىڭلەرمى؟
- پىدىك. كوش آپام ھەم شو بىردە ايدىلەر.. لاغماننى اونچە خوشلاماس ايكەنلەر شىكىلك ياخشى پىمە دىلەر.. او كىشى پىمە گەنلەرىدەن كىين مەن ھەم پىب اولترغالى ئىيمەندىم..

- پىمە گەن بولسا ئىز سىز ھەم آلىشڭ! - ديدى بىك.

زەينەب ايرىدەن ئىيمەنمەي بر گەلەشىدى. پىمەك آراسى آتايىك زەينەب دەن سوراب كوشنىڭ اوخلاب ياتقانىنى بلدى. تاماقدان كىين آتايىك ھەم بر آز اوخلاب آلىش اوچون ياتدى. كوزى اويقوغا بارغاچ فەقەت شونى كوتب اولتور گەن زەينەب قولدا يىلپوغىچى بىلەن ياستىق يانىغا كىلدى. ايرى جودە اوخلاب كىتكەندەن سوڭ يىلپى باشلادى.. يىلپىر ايكەن زەينەبنىڭ كوزى كوشنىڭ اويىدە ايدى...

زەينەب اوزىنىڭ بو تەسادوفى موۋەففەقىيەتىنى كوندەش نەزەرىدەن اوتكوزب آماقچى ۋە باياغى دەعۋاسىنى بر دەرىجە ەمەلدە ھەم كورسەتمە كچى ايدى.

زەينەب شو حالدە اوزاق فورسەت ايرىنى يىلپىدى ۋە نەتىجەدە مەعلوم كوروكنى عادەتدەن تاشقارى بر موۋەففەقىيەت ايچىدە كوندەش

نەزەرىدەن اوتكەزدى: نىمە يۈمش بىلەندىر اويدەن چىققان كۈمش ئاتايىك نىڭ ياستىغى ياندا قولغا يىلپوغىچ اوشلە گەن زەينەبكە كوز قىرىنى تاشلاب اوتدى.. برەر ساعەتدەن كىين آتايىك اويغاندى. زەينەب ھەم. كوندەش

يۈرە گىنى ئون قىلغۇچى يىل تىگرمانىنى توختاتماققا بىر جىبور بولدى. آتايىك ئاتايىك اويگە كر گەندە ياستىق بىتىنى تەرتىبسىز ساچ اورملەرى بىلەن چولغاتب كۈمش اوخلار ايدى. آتايىك بر نىچە دەقىقا اونىڭ اويىقولق حالەتىگە تىرمولب قالدى ۋە اونگە راحەتسىزلىك بىرمەش اوچون سىيكن گىنە آرقاسىغا قايتدى. اوى ايشىگىدەن چىقار ئچاغىدا يەنە بر قاراب آلدى.. ايندى اويقولق كوز آچلغان ايدى. مەن ئاتايىك بىر يىلگە نەزەرىدەن اوتكەزدى. — تىنچ اوخلای بىرگ، مەن كىتەمەن! — ئاتايىك ساقلاسن! —

كۈمش كوز يۈمش اورتىغا ياستىقدان باشىنى اوزدى ۋە بىر گە توشكەن رويمالىنى اوراب، اولتوردى. اونىڭ كوزى اويىقودان قالغان كىشىلەرنىڭ كوزىدىك قىزارغان ايدى. آتايىك قايتب كردى. — نىگە قوزغالدىڭىز، اوخلاڭ! — دىدى. كۈمش جاواب بىرمەدى، قاواغى سالغ ايدى، — كوزىڭىز قىزارب كىتەپتى، اوخلاى آلمادىڭىزمى؟ — تەبىئىي بىلەن بىرگە نەزەرىدەن اوتكەزدى. — تابم يوق..

— خوداى ساقلاسن! — دىدى بىك ۋە كۈمش يانىغا اولتوردى، — قايتىڭىز آغرىدىر؟

— بلمەيمەن! — دىدى. كوزى تاقچاداغى ئەللە نەرسەلەردە ايدى. — مەن ئاتايىك بو تىرس جاوابنى ھەزل فەھملەب كولدى ۋە كۈمش نىڭ ماڭلايىغا قولىنى تىگزدى. — بىلەن بىرگە نەزەرىدەن اوتكەزدى. — نىگە بلمەيسىز!

— قولگىزنى آلك! — دىدى. — نىگە بلمەيسىز! — دىدى. — نىگە آلاى؟ — دىدى. — مەن ھەزەر لازم. — دىدى. — سىزدەن خەزەر قىلمايمەن. — دىدى. — كۈمش نىڭ كوزىدە بر تورلك غىتللاش بار ايدى: —

ئۇلار زەينەب دەن - چى؟ - ھەي، سوزادى بىر شەيخ ھەي، بىر شەيخ زەينەب دەن
 . . . آتايىك دەفعەتەن جاواب بىزەلمەي خاۋلى تامانغا قاراپ قويدى. . .
 . . . مېندەن ھەم، بىز ياخشى بىلەمىز! آ زىيە زەينەب دەن . . .
 آتايىك نىڭ آلا نىڭلا بىر جاواب بىر پىرىشى زەينەب نىڭ باياغى دەغواسىنى چىنگە
 چىقارغاندىك بولسا، كوشىم جودە ھەم تونىنى تىنسىكەرى كىيدى. ۋە يوزىنى
 چىتىكە يوردى ئۇ لىقەن، چىنە بىر شىلا آ . . . زەينەب نىڭ باياغى بىر شەيخ بىر شەيخ
 ھەي، يەنچە كىلىكى قويىڭ! بىر شەيخ بىر شەيخ ھەي، زەينەب بىر شەيخ ھەي،
 . . . آتايىك ئۇ چالگە توشۇنالمى، كوشىم نىڭ كوزايىگە چىق تولىغان، ياش
 يەنە اونى شاشىرب قويدى. شونداغ ھەم بولسا، كولىمىرەب: قاتتىق زەينەب
 - اويقودان سول يانگىز بىلەن تور بىسىز، دىدى بىر شەيخ بىر شەيخ . . .
 . . . چونكى مەنم اوڭ يانم بىلەن تورغوزادىرغان كىشىم يوق. . . شەيخ
 . . . عەداۋەت شونىڭ اوچونمى، ھەلى؟ - دىدى بىك ۋە كولىم بوباردى.
 كوشىم كوز ياشىسىنى ئەرتدى: شەيخ بىر شەيخ . . .
 - ھە، شونىڭ اوچون! بىر شەيخ بىر شەيخ . . .
 - شونىڭ اوچون بولسا، ئەر زىمەيدى. بىر شەيخ بىر شەيخ . . .
 كوشىم كوتەرىلب كىتدى:
 - ئىككى يوزلامالىغىز ۋە تىل تەگىدە تىل ساقلاغانگىز ھەم ئەر زىمەيدىمى؟
 - توشىمەي ياتىمەن. . .
 - ئەلبەتتە توشىمەيسىز ۋە توشىنىشىنى ھەم تىلەمەيسىز! بىر شەيخ . . .
 . . . ئول كوشىدەن موندەي تىرس گەپلەرنى غومرىدە بىر نىچى مەرتەبە آيشىتەر
 ايدى. بىر آندا نىچە خىل احتىماللەرنى اويلاپ چىقىدى: بىر شەيخ بىر شەيخ . . .
 - زەينەب سىز گە بىر نەرسە دىدىمى؟
 - دىدى، - "سىن سىز تورالمايمەن" دىب ئەيتكەن سوزلەرگىزنى ھەم دىدى!
 اونگە نىمە بولسا ھەم ئىككى كوندەش اورتاسىدان ئەنچە گەپلەر اوتكەنى
 بىر دەرىجە مەعلوم بولسا، زەينەب نىڭ يالغان - يەشق گەپلەر بىلەن كوشىم
 يورەگىگە اوت ياققاننى پايقادى. ئەمما باياغى يارام جىددى ۋە زەينەب تىنى
 بوزماي سوزادى: . . .

— زەينەب نىڭ سۆزىگە سىز اشاندۇڭمۇ؟
— اشانمايدىغان گەپمى؟
— ياخشى، مېن، اونىڭ شۇندەي، دېيىپ تەيتىگەن ھەم بولايىن، لېكىن شۇندە
ھەم سىزنىڭ خەفەلەنىشىڭىز مېنىڭ قىزىق تويىلەردىن. آينىقىدا سىزدەن بولماپتۇ.
كۈمۈش اينىدەمەدى. آتايىك اونىڭ آرقا ساچىدان توتىپ سېكىن گېنە يىرگە
باسدى. "قاننى گەپور كىچى مېنىڭ، آراڭزىدان بىر گەپ اوتدېمى؟" دېيىپ

سورايدى.
— ھە، اوتدېدى! دېدى كۈمۈش ۋە چىتەكە قاراپ كۆلمىسېرەدى.
— اون بېش كۈن بولماسدان؟!
— مېندەن باشقا خاتىن بولسا زەينەب كىز بىلەن بىر ئىچى كۈندە ئاق
ئەرەز لەشەر ايدى...

— خودا ھەيرىڭىزنى بېرىسن...
— كېسەتمەڭ!
— كېسەتمەسەم گەپور كىڭ!

كۈمۈش نىڭ رەقابەت اوتى بىر آرزۇ ئوچا توشكەن ايدى، اوچ - تورت
كۈننىڭ ماجىرەدەن ياخشىغىنا ھەسرەت آچىلدى. آتايىك ھەسرەتنى يازم جەددى
تەڭلەپ باردى. زەينەب نىڭ كېيىنكى سۆزى ۋە سۆڭى يىلپىتىش فاجىئەلەرى ھەم
ھەسرەت قالىپىغا بىر مەبر كىرىپ چىقىدى. ھەسرەت توگەلگەندەن سوڭ
ئاتايىك نىڭ يۈزىدە گى باياغى يارم جەددىلىك كىتەپ اونىڭ اورنىنى اويچانلىق
آلدى. ئول شۇ ھالەتدە نەچچە گېنە سۆزىنى قالدى ۋە آخىردە اوزىدەن نەتىجە
كوتىپ اولتورغۇچى كۈمۈشكە قاراپ كۆلۈپ قويدى.

— نېگە كۈلەسىز؟
— چۈنكى يىغلاماققا ئەر زىمەيدۇر!
— كۈمۈش نىڭ قاشلارى چىمىرلدى:
— زەينەب كىز نىڭ بوقىلىغىغا مېن چىدەلمەيمەن!

— چىدەش ۋە چىدەلمەسنى ھازىرچە بىر تەرەققە قويم تورايلق - دېدى
ئاتايىك، - ئەمما ھەممەدەن ئلگەرى سىزدەن سوراي مەن: مېنىڭ اشانچىڭىز يارمى؟

— بار، ھەم يوق! — دېدى كوش وە كۆلمسېزەب بىز آزا ئويلاپ ئالدى،
زەينەنىڭ ھەلىكىدىك گەپلەرى كېشىنى شۇبھە گە — سالار، ايگەن..

ئەمما سىزنى شۇبھەدەن چىقارتورغان خوججەتلەرگىز ئەلبەتتە يوق
ئىمەس ئايدى. شۇبھەدەن چىقارتورغان خوججەتلەرگىز ئەلبەتتە يوق
كوش ئويالغان ئەمما يوزىنى چىتكە بوردى آتايىك ئاوشىنى سېكىنلەتە
داوام ئايدى: شۇبھەدەن چىقارتورغان خوججەتلەرگىز ئەلبەتتە يوق

— ئوتكەن كۈن سىزدەن "تاشكەندە قالا سىزى، يوقى" دېب سوراغانم
ھەم فەقەت شۇنگە ئوخشاش گەپلەر بىلەن سىز خەفەلەنمەك، دېب ئەيتلگەن
ئايدى. ئەگەردە سىز سېقىلار ايگەنسز ھەلى ھەم تاشكەندە قالما سىلگىز مېنگە
مەفقول كورىنەدر. چۈنكى مېن سىزنى شۇنگە سىگگەرى اورنسىز آزار
چىكىشىگىزنى خاھلامايمەن!

— سىز قولاماساگىز مېن مەرغىلانغا بارمايمەن!

آتايىك كۆلدى:

— ئەگەر سىز شۇنگە ئوخشاش ئەرزىمەگەن گەپلەر اوچون مەنم اوستمگە
ھوجوم قىلايىرسەگىز ئەلبەتتە قولايىمەن!

كوش بىر خىل ئوپكەلەگەن باقىدا:

— سىز گە: اشانسام بولادىمى؟ — دېب سورادى.

— يۈرەگىزدەن سوراڭ! —

— يۈرەگىم.. يۈرەگىم، اشانما، دېدى!

— بولماسا بو يۈرەك سوزى ئىمەس.

— ئەلبەتتە يۈرەك سوزى!

— يۈرەگىزنىڭ اشانما، دېشىكە بىرەر ۋەجى باردى؟

— بار.

— بولسا ئەيتىڭ!

— يۈرەگىم: قولانىشقا كىم سەزاوار، دېب سىزدەن سورايدى.. سىز ھەم
اوز يۈرەگىزدەن آلب جاواب بېرىڭ!

آتابىك مەقسەد گە توشىدى، دەفەتەن جاواب بىرشكە حەيران بولب
قالدى. دەرھەقىقەت كوش ايك نازك جايدان اوشلاغان ايدى.

كوش آتابىكدەن جاواب كوتب اولتورماي يەنە ديدى:
— باشقالار يورە گىنى سىناب كورشكە قودرەتم يىتمەسە ھەم مەنم يورە گم
ئككى نەرسەنى اوز ايچىگە سغدىرا آلمايدىر...

— سىنك يورە گك ئككى نەرسەنى اوز ايچىگە سغدىرادىر، دىمە كچىسز!
— دىمە كچى ايمەسمەن - ديدى كوش، - چونكى بو ھىچ بر وەقت
بولادىغان گەپ ايمەس..

كوش ھامان يوقارىدا ئەيتلگەن بر مەعنانى گىنە ايفادە قىلماقچى بولار
ايدى. ئەمما ئاتابىك كوشنىڭ توسىدەن ئوز گەرب كىتكەن حەرە كتر قەتئىيەتتىگە
وہ بر كوندە ياق بونچەلك مەسافەنى اوتكەن كىسكىنلىككە جودە تەعەججوبدە،
قارشىسىداغى نك سورەتدە ايمەس سىردىدە قىزق بر ئوز گەرش كورەر ايدى،
— مەقسەدكز گە ياخشى توشونمەن - ديدى آخردا، - ھەر جىھەتدەن
قارالغاندا ھەم سز بو توغرىدا حەقلى سز. ئەمما اوشەنگەچە.. بەلكى بونى
اوزكز حس ئىتەرسز، دىب اويلايمەن...

كوش ايندەمەي قويدى. اھتىمالكى ئول كىيىنگى مەسئەلە توغرىسىدا
ايرىنك فكرينى بىلب قويماقچى ايدى..

— ۱۳ —

ايسان بولساق كوريشەرمز

تاشكەند گە كىلىش نك يىگرمە ئىنچى كونىدەن قوتىدار مەرغىلانغا قايتىش
فكريگە توشدى. حاجى وە آتابىكلەر يەنە بر نىچە ھەفتە قالشقا قىستاسالار
ھەم بولماي عوزر ئەيتدى: ”اوى يالغز، فەقەت توى بىكە بىلەن عايشە آنا؛
حاللەرى نىمە كىچتى - نىمە قويدى مەعلوم ايمەس. باشقا تەرەقدەن اوزمنك
سەودا ئىشلەرم ھەم ئولدە - جولدە؛ شونچەلك مەھمان بولدىق بەس، قىلغان
عززەت وە اكراملەرگز اوچون رەھمەت!“ ديدى. حاجى نك: ”ايندى كىلن
بالانى يوبارمايمز - دە!“ دىب كولىشىگە - ”مەنم بالام ايمەس - سزنىكى،

اوبىر ھەم، بويىر ھەم اوزىنىڭ اوبىسى، جەنابىڭز نىمەنى مووافق كورسەلەر
مىنگە ھەم مەعقولى اوشە! دىدى. حاجى بر مونچە گەپ ئەيلەنتىرب -
” اورتادان ئاناوى گەپلەر اوتەمە گەن بولسا ايدى ئەلبەتتە بو ىردە آلب قالماس،
زىراكى سزنىڭ باغرىڭنى بوش قوئىش انىسافدەن بولماس ايدى. ئە گەر سز گە
ئاغرى توشمەسە يورتدە گى گەپ - سوز باسلىغونچا برەر يىل تاشكەنددە تورسەن،
سوغرى مەرغىلان بارسەن، دىر ايدىم! دىدى. قوتىدارغا ھەم بو مولاھەزە
جودە مەعقول توشب - ” بو مولاھەزەلەرى بىئەندازە توغرى، ئەلبەتتە موندە
برەر يىل تورىشى لازم وە لاىد! دىب جاواب بىردى.

كومشنىڭ تاشكەنددە قالىشىغا آتاسى شوندى ياش قارادى، بو توغرىدا
آفتاب آيمىنىڭ فىكر وە رىزاليغى بىلەن حىسابلاشش ايمەس ھەتتا اونى
كوڭلىگە ھەم كىلتورب كورمەدى. حالبوكى مەرغىلاندىن چىقىشدا ئاقتاب ئايمىنىڭ
” كومشنى تاشكەنددە قالدۇرمايسز! دىب قوئىغان برىنچى شەرتىگە قايتا - قايتا
قول قوئىغونچى شو قوتىدار ايدى. سوزنى چوزماققا حاجەت يوق:
اىرلەرىمىزنىڭ آفتاب آيمىلارغا قاراشى ھەمىشە شوندىن باشقا ايمەس!
قايتىش خەبەرى آفتاب آيمى قولاغىغا يىتىشكەندەن كىين اونىڭ ئەوولغى
اوتۇرۇشى قىزى بىلەن ايدى. چونكى اىرىگە قاراغاندا ھەم كوبراق اختىيارنى
قىزىدا بولغانىنى ياخشى بىلەر ايدى.

شو خەبەرنى ھەسەنەلىدەن ايشىتىشى ايلە توغرى كومشنىڭ يانىغا كىردى:
كومش! - دىدى كولىمىرەب، - قايتار ايمىمىز، دەدەڭ ئەيتىپتىلەر!
كومش قولىدا نىمەدر تىكەب اولتۇرغان ايدى. كوزىنى ايشىدەن آلمادى:
- قايتىسالارڭز ھەيز - خوش!

بىچارە آنا قىزىنىڭ لاوبالى بو گەپىدەن بوشاشب كىتدى وە نىزەبىلدە
اولتۇرۇپ آلتاننى بىلمەدى:
- نىمە دىسەن؟؟

كومش ئىلجەيب آناسىغا قاراپ قويدى يەنە ايشىنى تىكە بىردى:
- كىتسەلەرڭز ھەيز - خوش!
- سىنچى؟

— مین قلامهن!

آفتاب آیم توشو نالمای قیزیغا بر نیچه وهقت تیکیلب توردی. کومش
اونکه قارامای نینه سهنچهر ایدی.

— هز یلگنی قوی!

— هز یلم ایمهس - چینم.

— اویات ایمهسمی؟

کومش کولدی:

— نیگه اویات بولسن؟

— قویچی...!

— قالسام اوز ایرمنیکی - دیدی: کومش، - بیگانه ایمهسکی اویات بولسا..

آفتاب آیم اوت ایچیده قالغاندیک: تابلاندی:

— بره و قال، دیمهسه هم قالا بیرسه نمی؟

کومش ایشنر: بانغا قوب انندی آناسغا قارادی:

— ئەوۋولا بۇ يىردە قالىشىمغا سزدەن باشقا ھېچ بىر قارشى كىشى يوق،
زەينەب سىزنىڭ يانگىزغا اوتسە ھەم بىراق اونىڭ خاھىشىنى مېنگە ئەھمىيەتتى
يوق!

— ئېسىڭ اوزگىدەمى، بالا؟

— اوزمدە! — دېدى كولىب، — مېن سىزنىڭ قىزىڭىز كوشمىس.. حازر تاشكەندە،

اوز ايرىنىكىدە اولتوربىمەن..

— ايرىم، دېب توققان آناڭدان كىچەسەنمى، يوزسىز؟

— يوق كىچەبىمەن، فەقەت بىر نېچە ۋەقت ساغىنىپ قىنا يورمەن..

آفتاب آيم قىزىنىڭ بوگەپىنى ايشىتب يىغلاب يوباردى:

— آناڭنىڭ اوشە ساغىنىشقا ئاقەتتى يوق! — دېدى، — مېن سىنى كوندەشلىك

اويىگە اشانمايمەن..

— كوندەشم بىتتە بولسا دوستلەرم سەككىزتە!

آفتاب آيم كوز ياشىسىنى ئەرتدى:

— كوندەش بىلەن ھەزل اويناما، قىزم!

- كوش گويا زەينەب اوستىگە ھوجوم ياسايتورغاندىك ھورپەيدى:
- ئول كوندەش بولغاندا مېن كوندەش ايمەسمى؟
- مڭ قىلغاندا ھەم - ديدى آناسى، - سېن چن كوندەش بولالمايسەن!
- نېمە گە؟
- نېمە گەكى ايرك سېن تەرەفدە؛ چن كوندەشك وە چن دوشمانلك زەينەب تەرەفدە!
- كوش كولمىرەب آناسى نڭ قولايغىغا شىورلەدى:
- بو توغرىدان خاتر جەمە بولك!
- نېمە اوچون خاتر جەمە بولاي؟
- ئە گەر زەينەب مېنگە كوندەشك قىلاپىرسە كوي اوڭز اونڭ جاوابىنى بىرمە كچى.. شونڭ اوچون ھەم مەنم بو يىزدە قالىشم مەعقول!
- جاوابىنى بىرسە قايتب كېلىشك قاچماس..
- مېن كىتسەم - ديدى كوش، - ھېچ قاچان زەينەبكە جاواب بىرمەيدىر.
- نېگە بىرمەيدىر؟
- شونڭ اوچونكى قوداچاڭز كېلىنسىز قالامەن، دىب آراغا توشەدر، ئەمما مېن شو يىردە بولسام ئەلبەتتە تېلىگە كەلتەك كېلەدر.
- آفتاب آيم ھامان آياغ اوزاتمادى، قىزىغا يالنىب كوردى:
- ياش جانڭ بار، قىزم! ديدى، - برەو گە يامانلق ساغنىما، مېن بىلەن بر گە كىت، نېمە قىلىشسا اوزلوك - اوزى قىلىشسەن.. زەينەب ھەم اومىد بىلەن بر ياستققا باش قويغان!
- سز توشنمەي ياتىسىز! - ديدى كوش وە ئىشكەن آياق تاوشىنى سىزب گەپنى شو يىردە توختاتدى. اوزىك آيم سوزلانىب كوردى:
- نېگە مونچە شاشماق، ياو قوولادىمى، ئەقەللى بر آي بولسەن.. مەرغىلان دېگەن يورتدەن آت - آتلاب، تويە قوملاب كىل ايمشە بر آيغىنا تورماي كىت ايمش! - آفتاب آيم بىلەن كوش اونڭ حورمەتتىگە اورنلەرىدەن توردىلەر. اوزىك آيم اولتورە - اولتورە سورادى، - ھەلى ايشتدڭلەرمى؟
- ايشتدىك - ديدى آفتاب آيم، - بز ھەم شونڭ ماجھراسىدە ايدىك.

— ئەخر شو ھەم گەپمى، خوددە ئەللە كەملەر گە اوخشاب! —
— آفتاب آيم عوزر ئەيتدى:

— اويىمىز يالغز، شونچەلك سز لەرنى آزار چىكدرىك.. بىگانه كىشىنىكىدە
ھەم بىگرمە كون تورايلىقچى.. خوددە اوز اويىمىزدىك يابىراب ياشنادق،
شەرافەتلەرگىز سايەسىدە كوب كىشىلەر بىلەن تاناشدق، عززەت اكراملەرگىز
تەعرفىدەن عاجزىمىز.. ايندى نەوبەت سز لەرنىك ھەم بىزنىك شەھەرلەر گە
بارشلارگىزغا كىلدى!

— بىكار گەپ - دىدى اوز بىك آيم، - ھەلى قودالارىمىزنى موددە عادە گىدىك
سىيلاي آلغانىمىز يوق، شو حالدە جوناتساق بىزنىك شەئىمىز گە ياخشى ايمەس..
مىن قودامنىك آلدىغا چىقامەن، بىز گە ناموس كىلترمە كچى بولسا ابرتە گە
جوناي بىرسىن!

— آفتاب آيم تە كرار، عوزر ئەيتتى: شونچە تورغانىمىز بەس، ايندى زەينەبىنى
قاراساگىز قويىك! كومىشىگىز ھەم: شونچە تورغانىمىز بەس، ايندى زەينەبىنى
آلب آيمنىك اوز لەرى بىزنىكىگە بارسىنلار، دىدى..

كىتىش آراستىغا كومىش ھەم كىلتورىل ب سىقلاغىچ اوز بىك آيمنىك ھەلىكى
آدەنگەر چىلكلەرى كىينكى نەوبەتكە قالدى:
— ھەلى كومىش ھەم كىتمە كچىمى؟

كومىش كولمىسېرەب آناسىغا قارادى. آفتاب آيم عوزر ئەيتدى:
— شو كر، سىزنىك آلدىگىزدا زەينەب نىسە بار. مەنم بولسا قانات قويرىغىم
شو كومىش. اينقسا كومىشىگىز گە جاواب بىرمەسەگىز بولماس، آيى!

اوز بىك آيم كومىشكە خومرايب آلدى: شونچە تورغانىمىز بەس، ايندى زەينەبىنى
— يوق - يوق آفتاب بانو - دىدى، - سىز لەر گە جاواب بىرسەم - دە
كومىشكە يوق!
— شو گەلچە جاواب بىرسىز، مىن سىزدەن سورايىمەن!

— سوزگىز بىردە قالادر بوو ئاقتاب، برآز ئەندىشە ھەم لازم! — دىدى
وہ کومشكە يوزىنى او گردى، — اويات ايمەسى كىلن؟ كىچە كىلدك سورىلب
بوگون كىتكىن بورىلب!

— مېندە اختيار يوق آيى جان! — دىدى كومش، — سز لەر نېمەنى مە عقول
كورسەلەرگىز مېنگە بەرى بر.

“اوزىك آيم باشى بېلەن كىلىنىگە رىزالتى بلىرىب ” بەرە كەللە “ دىب
قويدى. آفتاب آيم قىزىغا او قراينقىرآب يىر تىگىدەن قارادى:

— ئەلبەتتە كومش نېمە ھەم دېسن؟ — دىدى، كومشنىڭ ھەم ھەلىگىدىك قالالما سلىغى
فەقەت مېنى كوزى قىيماغانى اوچون.. بولماسا ئەلبەتتە كىتمەس ايدى!

اوبىك آيم بر گەپدەن تايمى ” كىتىشى اويات، آتابىك اوچ يىل
قاتناغاندا قىزگىز بر يىلگىنە تاشكەندە تورسا نېمە قېتى.. “ كەبى سوزلەرى
اوز گەرشىز بر مە قامدە ئەيتىلب تورغاندان كىين آفتاب آيم باشقا يول
توتماقچى بولب كومشنى اويدەن چىقب تورشكە بويردى. كومش چىغاندان
سوڭ، — قىزىنى مېنگە قالدېرشغا آبادى دېمەڭ، آيى! — دىب قويدى، — موندە
باشقا مولاھەزەلەر ھەم يوق ايمەس..

— ئەيتك!

— ئەيتسەم شوكى — دىدى بېچارە آنا، — كومىشىگىزنىڭ فعلى — خويى اوزمگە
مە علوم: اير كە اوسكەن، لەوزى تىز، كوندەشلككە چىدەيدىر گەن سىياقى
يوق، ھەر كون زەينەبگىز بېلەن غىدى — بىدى قىلابىرىب سزنى قىيناب
قويار مېكن دىمەن.. بر كونى كىلگەندە آناسى قورغور بر آغز ئەيتمە گەن
ايدى، دىب مېندەن رەنجرمىكسىز دىمەن.. تەنە بوزاقنىڭ تورقى توقغانىغا
تەمغە دېگەنلەرىدىك ئەلبەتتە مېنگە رەوشەن: ئەرەزچى دىسەگىز ھەم شو،
ئىچى قارالتى دىسەگىز ھەم شونىدە...

شونچە توقومادان اوزىك آيمنىڭ يوزىدە ھىچ بر اوز گەرش سىزلمەدى:

— ئەلبەتتە اوناقا گەپ ھەر كمدە ھەم بولادى — دىدى، — شوكر مېن بېلەن

حاجى آتابىك تىرك بولساق اونداغ گەپلەر گە يول قويمايمىز. زەينەب بولسا
خودانىڭ ياراتقان مەخلوقى: اورش وە ئەرەز دېگەن گەپنى بلمەيدىر!

— زەينەبگىزنىڭ فىلى ئەلبەتتە سىزگە مەلۇم، ئەمما مېن كوشنى
سىزگە ياخشى، دېيىپ ئەيتەلمەيمەن.

— اوز بالاسىنى يامانلاغۇچىنى - دېدى كۆلب اوزبېك آيم، - مېن اوز عومرمده
برنچى مەرتەبە كوردىم.. اوندەن كورە بالامنى سېنگە اشانمايمەن، دېيىپ ئەيتىڭ!
— نېگە اشانمايمەن، فەقەت قازانمداغىنى سىزگە سوزب قويدىم..

— نېمە بولغاندا ھەم كوشكە جاواب يوق!
— خوب قالسىن! - دېدى آفتاب آيم. جانى كويىپ عەسەبىلەشكەن ايدى، -
كوشدەن ھەرنە يامانلىق كورسەگىز مېندەن اوپكە قىلماڭ!

— قىزگىزغا يامانلىقنى اوزگىز ئورگەت كېتمەسەگىز سىزدەن اوپكەم يوق.
ئىككى قودا حاولى يوزەسېگە توشكەندە كوش سەحن بويلاپ يورىنىپ
تورار ايدى. اولەر زەينەبگە اوپكە توغرى كىردىلەر. زەينەب اولەرنى
قارشىلاپ اوتقازدى ۋە ئەچىنىش آھەزگىدە آفتاب آيمغا دېدى:

— قايتار ايمشسىزىلەر، دېيىپ ايشتىم. بىرەر آي ھەم تورماس اېكەنسزىلەر - دە!
— ئەنچە توردىڭ ئەيلەنەي بوو زەينەب - دېدى آفتاب آيم، - اېندى
نەوبەت سىزىلەرنىڭ بارشلاگىزغا قالدى.

اوپونچى سوزنى اوزبېك آيم آلدى:
— شونچە ئەيتتىم - بولمادى، ياو قوولاپتىمى بىلمەدىم. آپاق آيگە قالسا
كوش آپاگىنى ھەم بىرگە آلب كېتمەكچى!

زەينەب بىر تورلوك حالگە توشدى، كوچلەنگەندىك قىلىپ:
— اولە نېگە كېتىسىلەر! - دېدى.

آفتاب آيم قوداسىغا قاراپ قويدى:
— كېتمەسە بولمايدىر، بوو زەينەب! بىر چىككەسى سىزنىڭ ايس - ھوشگىز
جايدا: مەنم كوش آپاگىزدان باشقا ھېچ كېم يوق؛ قالسا - كو مەيلى -

بىراق مېنى كوشسىز اولدى، دېڭ! شونگە قالغاندا قاين آناگىز بىر آز
توشنىماي تورپىتىلە!

زەينەب بىر آستىدان قاين آناسىغا كوز يوباردى. اوزبېك آيم ھەنوز
ترتىشپ ياتقان قوداسىغا قارشى قىزىشى:

۱- قورچىچى؟
 ۲- قورچىچى؟
 ۳- قورچىچى؟
 ۴- قورچىچى؟
 ۵- قورچىچى؟
 ۶- قورچىچى؟
 ۷- قورچىچى؟
 ۸- قورچىچى؟
 ۹- قورچىچى؟
 ۱۰- قورچىچى؟
 ۱۱- قورچىچى؟
 ۱۲- قورچىچى؟
 ۱۳- قورچىچى؟
 ۱۴- قورچىچى؟
 ۱۵- قورچىچى؟
 ۱۶- قورچىچى؟
 ۱۷- قورچىچى؟
 ۱۸- قورچىچى؟
 ۱۹- قورچىچى؟
 ۲۰- قورچىچى؟
 ۲۱- قورچىچى؟
 ۲۲- قورچىچى؟
 ۲۳- قورچىچى؟
 ۲۴- قورچىچى؟
 ۲۵- قورچىچى؟
 ۲۶- قورچىچى؟
 ۲۷- قورچىچى؟
 ۲۸- قورچىچى؟
 ۲۹- قورچىچى؟
 ۳۰- قورچىچى؟
 ۳۱- قورچىچى؟
 ۳۲- قورچىچى؟
 ۳۳- قورچىچى؟
 ۳۴- قورچىچى؟
 ۳۵- قورچىچى؟
 ۳۶- قورچىچى؟
 ۳۷- قورچىچى؟
 ۳۸- قورچىچى؟
 ۳۹- قورچىچى؟
 ۴۰- قورچىچى؟
 ۴۱- قورچىچى؟
 ۴۲- قورچىچى؟
 ۴۳- قورچىچى؟
 ۴۴- قورچىچى؟
 ۴۵- قورچىچى؟
 ۴۶- قورچىچى؟
 ۴۷- قورچىچى؟
 ۴۸- قورچىچى؟
 ۴۹- قورچىچى؟
 ۵۰- قورچىچى؟
 ۵۱- قورچىچى؟
 ۵۲- قورچىچى؟
 ۵۳- قورچىچى؟
 ۵۴- قورچىچى؟
 ۵۵- قورچىچى؟
 ۵۶- قورچىچى؟
 ۵۷- قورچىچى؟
 ۵۸- قورچىچى؟
 ۵۹- قورچىچى؟
 ۶۰- قورچىچى؟
 ۶۱- قورچىچى؟
 ۶۲- قورچىچى؟
 ۶۳- قورچىچى؟
 ۶۴- قورچىچى؟
 ۶۵- قورچىچى؟
 ۶۶- قورچىچى؟
 ۶۷- قورچىچى؟
 ۶۸- قورچىچى؟
 ۶۹- قورچىچى؟
 ۷۰- قورچىچى؟
 ۷۱- قورچىچى؟
 ۷۲- قورچىچى؟
 ۷۳- قورچىچى؟
 ۷۴- قورچىچى؟
 ۷۵- قورچىچى؟
 ۷۶- قورچىچى؟
 ۷۷- قورچىچى؟
 ۷۸- قورچىچى؟
 ۷۹- قورچىچى؟
 ۸۰- قورچىچى؟
 ۸۱- قورچىچى؟
 ۸۲- قورچىچى؟
 ۸۳- قورچىچى؟
 ۸۴- قورچىچى؟
 ۸۵- قورچىچى؟
 ۸۶- قورچىچى؟
 ۸۷- قورچىچى؟
 ۸۸- قورچىچى؟
 ۸۹- قورچىچى؟
 ۹۰- قورچىچى؟
 ۹۱- قورچىچى؟
 ۹۲- قورچىچى؟
 ۹۳- قورچىچى؟
 ۹۴- قورچىچى؟
 ۹۵- قورچىچى؟
 ۹۶- قورچىچى؟
 ۹۷- قورچىچى؟
 ۹۸- قورچىچى؟
 ۹۹- قورچىچى؟
 ۱۰۰- قورچىچى؟

نېمه، مېن ته پته در گهن؟ -

نېمه در گهن؟ - مېن ته پته در گهن؟ -

مېن عالم سينگه کولگهي؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي: -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

نېشه آفتاب آتم ته چخه پنهاندي. مېن ته پته در گهن؟ -

— ئەخىر.. دىب قىزارندى كۈمۈش، — كوڭلۇم ئەينەر ايندى، دىب ئەيتەر
 ايدىڭز كۈن...
 — آفتاب آيمىڭ ھەم يۈزىدە بىر كۈلمىسەش كۈرلدى: —
 — توغرىمى؟
 — بىلمەدم.. دىدى، يىرگە قاراب قىزاردى، — اوتكەن كۈندەن بىرى كوڭلۇم
 ئەينە گەندىك بولادى.. آينقسا پالاو ئىسىدەن كوڭلۇم كىتەدى.. ئەچچىغ
 نەرسەلەر يىگم كىلەدى..
 — موبارەك بولسۇن! — دىدى آفتاب آيم، كۈلدى. كۈمۈش ئىجىرغانب
 اوزىچە ئەللە نەرسە سوزلاندى. آفتاب آيم ئىگگەش كۈمۈشنىڭ قولاغىغا
 شيورلادى، — بو سرنى ايرىگدەن باشقا ھىچكىمگە بىلمە، قاين آناڭھەم يىگىل
 خاتن، آينقسا كۈندەشك سىزە كۈرمەسۇن!
 كۈمۈش مەعقول اشارەسىنى بىردى. آنا، پالا بىر اورن يازب باتدىلار.
 كۈب وەقتكەچە آفتاب آيمىڭ ئور — شيورى نەبىرە توغرىسىدا بولب قالىدى،
 كۈزىگە اوبقۇ كىلمەي — ”شونى ھەم كۈرەر كۈن بولار مېكن!“ دىر ايدى.
 سەھەر پەيىتىدە تورب چاى ئچدىلەر. سوبىخ نامازىنى اوقب ئەرەوۋە
 قوشلدى. ئەرەوۋە گە چىقادىغان مەيدە — چۈيدە تاشىلب بتدى. آت جىلاويدا
 ھەسەنەلى، ئەرەوۋە يانىدا قوتىدار وە حاجى سوزلەش تۇرار ايدىلەر.
 آتابىك ئەرەوۋە آرقاسىغا نەروانچە چىقارب قويدى. خاتن — خالاج ھەممە
 يولەككە يىغىلب ئاقتاب ئايم بىر — بىر كۈزەتكۈچى خاتنلار بىلەن كۈرىش
 چقدى. ايك سوڭ كۈمۈشنى باغرىغا باسب يىغلاب يوباردى. كۈمۈش ھەم
 اوزىنى توتب تورالمادى. باشقالار ھەم يىغىدان نەسىبەسز قالمادىلار.
 — خودايغا تاپشردم كۈمۈش، قەزام يىتب كۈرەلمەي اولسەم مەندەن
 رازى بول! —
 — سز ھەم آيسى! —
 قوتىدار ھەم كۈچەدەن يولەككە كىرب قىزىڭ ماڭلايدان اوپدى: —
 — كۈرۈشكۈنچە قىزم... —
 — ھەير آتاجان! —

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. ھەممىسىمۇ جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. ھەممىسىمۇ جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. ھەممىسىمۇ جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

جوشروسى نىڭ بىرىنى زەينەب ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

قارندان تالاشب توشكەن بولسالار ھەم سەجىيە - ھەرە كتر دە تانب بولماسلق دەره جەدە بربرلەرىدەن فەرقلەك ايدىلەر. سەجىيەدە گىنە ايمەس سورەت وە سىما وەجىدە ھەم كەتتە اوز گەلكلەرى بار ايدى:

خوشروى اوزون بويك، قاتماراق وە زەرچە تەنك ايدى، زەينەب قسقا بوى، گوشتدار وە آق تەنك ايدى. خوشروينك ھەرە كەتى يىگل وە لەوزى تيز ايدى، زەينەب لاپپاس وە اونتە سوز گە ئەرەك بتتە جاواب قايتارادرغان ايدى. خوشروينك كوزى اويناب، ھەر سىكونتدە اون ياققا آلانغار ايدى، سگلىسى بولسا برەو بىلەن بىتمە - يىت كىلب سوزلاشقاندا ھەم كوزىنى ھەمىشە بر نوقتادان اوزماس ايدى. خوشروىگە بالالوق چاغىدە ياق اوى ايچى وە قونى، قوشنى "شەدداد" دىب ايسم بىر گەنلەر چونكى ئول كمدەن بولسا - بولسن ئەيتكەننى قلدردى قويماس ئەگەر برەرتە ايش اونك تىلە گىگە تىسكەرى كىتسە شاوقن، سوراننى خوددە باشىغا كىيب آلا ايدى. شونك اوچون خوشروينك رەعىنى بلمەسدەن قازان آسلماس، اونگە ياقماغان گەپكە آغز آچلماس، ئول بار جايدا قەدەم ھەم سانالب باسيلور ايدى.

زەينەب ئىگەچىسىنك ەكسىچە اوز ياقنلاريدان "پىسق" دىب ايسم آلان، آناسى بولسا ئەچچىغى چقغاندا "منغايماس اولگور" دىب اونسى قارغار ايدى. آينقسا قويدا زىكر قىلادرغان حالىمز بو ئككى آبا، سنگلنك ھەرە كتر دە گى فەرقلارنى آچب كورسەتش اوچون يىتەدر:

ماھىرە آيم ھەر بر ھەيتدەن برەر آبار ئلگەرى ايرىگە ئەيتب بالالارىغا كىيملك آلدىرار ايدى. آلدردغان كىيملك خوشروىگە ياقماسا دەررەو ياراماغانىنى ئەيتب آلماشدىرب بىرشكە دەدەسىنى مەجبور اينتەر وە كوگلىدە گىنى حاصل قىلب تىچر ايدى. ئەمما زەينەب بولسا اوزىگە كىلگەن كىيملككە قارشى باشدا بر نەرسە دىمەس، كىيملك بىچىلب وە تىكىلب ھەم ەرەفە كونلەرى كىلب يىتكەندەن كىين ھورپەيب ھىچكم بىلەن سوزلاشماي قوبار ايدى. ماھىرە آيم قىزىنك برەرتە ايشدەن نارازىلىغىنى پايقاب "منغايماس، پىسق اولگور، تاغن نىمە جن اوردى سىنى؟" دىب سوراغاندا زەينەب قاواق، دوداغىنى سالب بر آغز ھەم جاواب بىرمەس ايدى.

بز يوقارىدا آتابىك قوچاغىغا تاشلانغان حالده كورب ايدىك. خولاسه زەينەنىڭ بالاق ۋەقتى بىلەن حازرگى خالىنى چاقشدىرب قاراساق كورەمىز: ياش زەينەب بر آى ئلگەرى تىكىلب قويلغان كىيمنىڭ اوزىگە ياقماغانىنى فەقەت عەرەفە كونى ئەيتب يغلایدىر، بوگونكى زەينەب اوزىنىڭ موخەبەتىنى ايرىگە فەقەت كوندەشى كىلب يىتەر آلدیدا اعلان قىلادىر...

بز يوقارىدا ياش خوشروى بىلەن اوقوغوچىنى بر دەرەجە تاشدىرغان ايدىك. ايندى اونىڭ عائىلە خەياتى بىلەن ھەم تاشدىرىشكە مەجبورمىز: خوشروىنىڭ ايرىگە تىگىشى ھەم اوزىگە اوخشاش فەوقەلئاددە بولغان ايدى. مەسەلەن ئەكسەرىيەت قىزلارىمىز آتا، آنا كىمى مووافق كورسە شونىگە تىگىشكە مەجبوردرلەر. لىكن خوشروى نىكى مونداغ بولمادى. خوشروى اون سەككىز ياشكە يىتكەندەن كىين اونىگە ساوچىلار كىيلە باشلايدىرلار. (۵). تەبىئىي، خوشروىنىڭ فعلىنى ياخشى بلگەن آتا، آنا اونىڭ رەئىنى آلماسدان تورب بر ايش قىلماقدان قورقادرلار. عالم پانسەد باشىغا مەعقول بولغان نىچە يىگىتلەر، ماھىرە آيمىغا ياققان قانچا تىگو تەحتلك خانەدانلار خوشروى تامانىدان رەد قىلىنا بارادىر: "فەلانچىنىڭ اوغلىمى؟" دىب سورايىدىر خوشروى ۋە ئاناسىدان جاواب كوتەمەي: "خوداى كوتەرسن ايرىنى! اوشەنگە تىككەنمەن كورە قارا بىرگە تىككەنم ياخشى!" - دىدىر. بر نىچە ۋەقت شو بوسن خوشروىنىڭ رەئىگە قاراب اىرو خاتن زىرىكەدرلەردە اوزلەرىچە بر جاىگە قودالاشماقچى بولادىرلار. اولەرنىڭ ئەندىشەسىنى بلگەن خوشروى باشدا بونىگە قارشى بر نەرسە دىمەيدىر. ئەمما ئوزل - كىسل، فاتىجە اوقب، قودالاشش اوچون اويلەرىگە كىلگەن ساوچى ۋە قودا خاتىنلارنىڭ آلدىلارىغا كىلب بىتلەرىگە ئەيتەدر: "ھەلى مەن ايرىسىرەب قالغانم يوق، فاتىجە اوقب تەشويش چىكمەي اويلەرگە جوناي بىرگىلەر!" - ماھىرە آيم بو پوزىسزلكدەن بىر يارلىسا

(*) اورسلەر توركىستاننى باسقونچا قىزلار ۱۸ - ۲۰ ياشكە تولماسدان ابرگە تىگە آلماس ايدىلەر. ھەتتا كەمبەغەللەر قىزى ۲۵ گەچە ھەم ابر كوتەر ايدىلەر. بونىنگ سەبەبلەرى: اوز آرا اورش ۋە قىرىشلار بىلەن ايرلەر خاتىنلارغا قاراغاندا آز ايدىلەر ۋە ئول زامان نىنگ خاتن - قىزلارى حازرغىدىك غەزابدە ايمەس ابر كىراق ياشاب ياخشى اورچر ايدىلەر.

بیر گە کر گوندیک بولادر. ساوچیلار ایرسە مونداغ اویاتسز قزدان ئەلخەزەر
اوقوشب جونايدرلار. ئەلبەتتە آتا، آنانگ بونگە قارشى چارەلارى قارغش
وہ زەنجشەدن نەریگە اوتالمايدر. آغاسى عەزیم بىك نىڭ خوشروى اوستىگە
كوتەرگەن موشتى ھەم ”نىگە مینى اوراسز، مین فەلانك قلدەمى؟“ دىگەن
حەقك سوز بىلەن دەرمانسزلانادر.

شو واقىعەدەن سوڭ ساوچیلار آياغى اوزىلادر، خوشروى اوچون
ھىچكەم آغز سالماي قويادر. چونكى باياغى ساوچیلار بو فەوقەلەدە
موعامەلەنى كورنگەن برەو گە داستان قىلب اوقويدرلار. ماھىرە آیم تەعنە گە
تل آچادر: ”ايندى دونيادان ايرسز اوتاسەن قىزىم!“ — لىكن خوشروى
ھەنوز پىنە گىنى بوزمايدر: ”اير قورب كىتكەن ايمەسدر، خاھلاسام ايرتە گە
ياق اير گە تىگە آلامەن“ — دىدر.

اورتادان بز نىچە وەقت اوتب عەزىم بىك نىڭ اورتاقلارىدان بولغان
نوسرەت بىك آتلغ بز بىكىكىدەن خاتن اوستىگە ساوچیلار كىلەدر. ماھىرە آیم
ايرىدەن فىكر سوراش اورنىگە قىزىغا عەرز قىلادر وە خوشروى مونگە
قالغاندا قولاق قاقمايدر. بوزىزالقنى ايشىب آتاسى وە آغاسى جودە
سويىنىشەدرلەر. زىرا نوسرەت بىك، بىكلەر ايچىدە آبرولكراق كىشىنىڭ اوغلى
وہ حازرگى توتب تورغان ايشى ھەم ئەنچە دانغلك بولادر. شونىڭ اوچون
اونىڭ خاتنلىق بولش كەمچىلىگى ھەم اعتبارغا آلنمايدر. فاتىحەنىڭ ئككەنچى
ھەفتەسى توى، نىكاھلەرى بولب، خوشروىنىڭ نوسرەت بىك بىلەن چادردە
قالغان بزىچى موعامەلەسىدەن تل بىر كىتەب اير گە تىككەنسى خاتنلارغا
مەعلوم بولادر!

خوشروى چادردەن چقماسداناق چاى تاشب، خزمەت قىلب يورگەن
كۈندەشىگە كىسەتوك بىلەن ھوجوم باشلايدر. ئككەنچى وە اوچىنچى كۈنلەردە
توپپە توغرى كۈندەش اوستىگە سەپچىدر. ھەفتە، اون كۈن اوتماسدان
ايرىنى اوز تامانىغا آغشىدېر كۈندەشى يانىغا كر گزماياق قويادر. ئككەنچى
وہ اوچىنچى ھەفتەلەردە اوچاقباشىنى اوز قولىغا آلب كۈندەشىنى ئىكىتە ياش
بالاسى بىلەن تاماق وەجىدەن ھەم سىقا باشلايدر، نوسرەت بىك بولسا

كوچه گه چقغاندا بيكلك ده عواسيني قىلب اوييگه كر گهنده خوشروي بيككه
موتيع! بيچاره كه تته خاتن خوشروينلڭ دايمي هوجوميگه مه حكوم قالب،
ايريدن لائه قهل ئيكيته گوده كلهرى يوزى اوچون بولسن مهرحه مهت كورمه
عزابلهنه در. ئككنچى آيلاردان باشلاب خوشروي كونده شيني بوغب اورش
عاده تيني خيقارادر وه اورم - اورم كوندهش سناچيني ئه له فديك يولب آلدان
هم تارتمايدر.

ته نام جانيدن تو يگهن بيچاره كوندهش اوچولچى آيغا چيده بارالمى
ايريدن ته لاق سورايدر. ناعلاج نوسرهت بيك هم اونگه جاواب بيشكه
مه جبور بولادر. ئه له مزه ده بيچاره ئككى گوده كنى ايريگه تاشلاب كيمه كچى
بولغاندا خوشرويدن آچقچاسيغا شو گه پنى ايشته در: "ئيتدەن بولغان قوربانلققا
ياراماس! بالالارگدان اوميدگنى اوز گەن بولساڭ ئىت بەچچە لەرگنى
بو اويده قالدرا!" - خوشروينلڭ آغزىدان چقغان بو ته هديد بيچاره آنانلڭ
يوره گىنى اويوشديره در. دهرحه قيقهت خوشروينلڭ بو ايشدەن هم تايماسليغىنى
آنق بىلب يغلای - يغلای بالالاريني اوزى بيله ن بر گه آلب كيمه در.
خوشروي اوچ آي ايچيده تامر يايب قالغان بر عائيله نى ئلديزى بيله ن
يولب تاشلاب تنچيدر. موندەن باشقا نوسرهت بيك كه بى بر آده منى هم
اوز اشاره تيگه قاراتادر.

ايندى يتتى - سه ككز يل بار، ئول اوز كه يفيچه ياشاب كيله در، هر
نهرسه دن هم مهنون، براق.. شونچه مودده تده ن بيري آنا بولالماغانيدان
خه فه، هممه قاينغو، حهره تى ئه نه شو توغماسلقدا. موندەن ئككى يلچه
بورون ايرى نوسرهت بيك: "آلتى يلده ن بيري توغمايسەن، كورسه تمه گەن
تاووپڭ قالمادى. ايندى نيمه ده قىلامز؟" ديب كولگەن ايدى خوشروي ايرينلڭ
مه قسه دى نيمه ايكه نيني پايقاب: "بالاسز كيشى دونيادا تورالمايدرغان بولسا
پر آرزو ههرنى باشلاب سز گه بيره مەن، اونده ن كيين اوزم ييمەن!" - ديدى.
شونده ن كيين نوسرهت بيك مونداغ گه پنى ئككنچى گه پر مه ي قويدى.
دهرحه قيقهت خوشروينلڭ بو سوزىنى هزل ديب بولماس ايدى.

ايسىنى كىرگىزدى!

”كوندەشلىك اويدە كوندە جانجال!“ دىگەنلەر. ئەلبەتتە بونى ئەيتكۈچى كىشى اويلاماسدان ۋە بىلمەسەن ئەيتمەگەندىن. جىللە، ھەر كونسى جانجال بولماغاندا ھەم ھەفتەدە، اون كوندە بىر توپالان چىماسا ئەلبەتتە كوندەشنى كوندەش، دىب بولماس. نىگە، دىسە كىز بىزنىڭ بەغزى بىر كوندەشسىز، چىقتىسىز عائىلەلەردە ھەم ئىككى، اۈچ كوندە تاۋاق، قاشق سىنب، تاغارا يەنگىلەنگەننى ھەر قايسىمىز بىلەمىز، بەس ايندى كوندەشلىك عائىلەلەرىمىز گە كىلگەندە — چى، ئەلبەتتە يوقارىداغى — ”كوندەشلىك اويدە جانجال!“ مەقالىنى توغرىغا، چىنگە چىقارماسدان چارە يوق.

مىن — يازغۇچى، ”ئوتكەن كۈنلەر“ چىكايپەلەرىنى اتام مەرحۇمدەن نىچە قايتالاب ايشتەم ھەم زىركمەس، فەقەت بىر جايى گىنە مېنى زىرىكتىرەر ايدى. بوگون مىن شو ”ئوتكەن كۈنلەر“ نى قەلەمگە آلغاندا ھەم اوشە اوزمنى زىركىترگەن فەسلىنى تاشلاب اوتشكە مەجبور بولدم. دەرھەقىقەت اوز آرامزدا كوندەش جانجالىنى كىم بىلمەس؟ ئەرزىمەگەن گەپ اوستىدە دونيا بوزغان كوندەش توپالانلارى كىمنىڭ قولايغىغا ياقسن؟ — اوقوغۇچىنىڭ قىمەتلىك ۋەقتىنى اباغانمدىك قەلەمنى ھەم بوغىدى — بىدى دەن آزاد قىلىشنى موۋافىق كوردىم. مېنى كىچىرسىلەر.

زەينەب خەفەلىكى اشقان كىزلەردە قارنداش اورغلار نىكىگە يورب چىگىلىنى بىشەر ئىدى. اۈچ — تورت آينىڭ اىچىدە ئىككى مەرتەبە ئىگە چىسى خوشروى ئىكىدە ھەم مەمان بولب كىتىدى. ئەمما حازر گىسى اۈچىچى مەرتەبە كىلىشى ايدى.

— نوچوك خودا يارلاقادى! — دىب خوشروى سىگىلىنى قارشىلادى. سۈنۈپلە آينىڭ موغتەدىل ھەۋاسىگە قاراغاندىن زەينەب مەرجان مەرجان تىرلەگەن ئىدى.

— نىگە مونچە اوزىڭنى آلدىرب قويدىڭ، زەينەب! اويڭدەن تىنچ مېسەن، ئىرك ايسان، آمان يورۇپتىمى؟

— قوراب كىتسەن! — دىدى زەينەب، وە كوزىگە ياش آلدى. خوشروى ئەچىنىش اورنىگە كولدى.

— كىل، آيوانغا چق! — دىدى، — آيمىكىدە ئىدگىمى؟

— يوق،

— اويڭدەن كىلدگىمى؟

— ھە،

خوشروى سگلىسىنى اوتقازب چورىسىگە چاي بويردى. فاتىحەدەن كىين

”پاچچەم ايسان، آمانمىلەر؟“ دىب سوراغوجى سگلىسىگە:

— پاچچەك اولسن! — دىدى ئەچچىغلەنب خوشروى، — نەجمدەن بىك

دىگەننىڭ دەلەسىگە كىتكەن ايدى. تورت كوندەن بىرى داوو، دەرە كىز،

اولدىمى، قالدىمى بلمەيمەن!

زەينەب اوچ - تورت آينىڭ ايچىدە كىشى تانىماسلق حالگە توشكەن

ايدى. ئلگەرىگى تولالسىغىنىڭ يارمىسىنى يوقاتقاندىك توستىگە قارمىسلىك

كرگەن، كوز حەرەكەتتە ھەم بىر بى سەرەنجاملق زاھر وە بولەرنىڭ اوستىگە

ھەر قاچان اونىدە كورلگەن ”آغرلىق“ اورنىگە غەسەبىلككە ياقن بىر

وەزىيەت اولتورغاندىك ايدى. زەينەب ايگەچىسىنىڭ ھەلىكى گەپىگە

رىزاسلىق بىلدى:

— ناشوكر ايكەنسز، آيا! — دىدى، — پاچچەمدەن نالىشكز ياخشى ايمەس،

سزنىڭ ھەم باشكزغا مەنم كونمنى سالسا نىمە قىلار ايدگز؟

— مېن ھەم زەينەب بولسام ئەلبەتتە سالار ايدى! — دىب كولدى خوشروى،

مىنگە قالسا ھەر كىم اوز نەفسىگە ياخشىلىق ياكى يامانلىقنى اوزى حازرلايدىر!..

— تەوبە دىڭ، آيا! —

— مېن شوچاققاچا — دىدى خوشروى، — بەندەسىگە باش ئىگىشى وە بەندەسى

آلدىندا تەوبە قىلىشى عارىمىلدم وە شو عارلانىشىم آرقاسىدا ھەر كىمنىڭ

اوستىدە يوردم.

- كەتتە گەپ مەڭ! -
 - كەتتە گەپ سەم وە گەپ مەسەم - دېدى خوشروى، مەنم فەلىم ھەر
 كەمگە مەعلوم، وە ھەممە دەن ھەم سېنگە، آچق! - قويچى بو گەپلەرنى،
 اوزك تىنچمىسەن؟
 - تىنچلىگم قورسۇن...
 - ئەيتسەڭ، ئەيتسەڭ - دېدى آپاسى، ئەلبەتتە تىنچلىگك قورىغان!
 - قورتغان قورىسۇن...
 - سىڭ تىنچلىغىڭنى ھىچكىم قورتغان ايمەس، زەينەب! ھەممە جەبرىنى
 اوزك - اوزكگە قىلايەتسەن! -
 - ھەمىشە شو گەپنى ئەيتىپ قالغانسۇ! - دېب اوپكەلەدى زەينەب - دۇنيادا
 كىم اوزىگە جەبرىنى خاھلابدۇر؟
 - سىن وە سىنگە، اوخشاغانلار!
 - خودا اورەر..
 - ئەيتسەڭ، ئەيتسەڭ خودا، اورىپ قويىتى! -
 - شۇندەي كۈنلەرگە مېن قالاي دېدىمى؟
 - دېگەنسەن!
 زەينەب آپاسىڭنىڭ استىزەلك يوزىگە قارادى وە اونىڭ نىمە دېمە كچى
 بولغانىغا توشۇنالمادى.
 - دېگەن بولسام ئەيتك!
 - سىن مەنم قانداي قىلب ايرىگە تىككەنمى بىلەسەنمى؟
 - بىلەمەن...؟
 - بىلسەڭ بىلگەنگىچە تور! - دېدى خوشروى، - ايندى كىلە يلك سىڭ ايرىگە
 تىگىشكە، ئەلبەتتە تانا، آلماسسەن، سىڭ ايرى قىلىشدا تارقچا اختىيارك وە
 رىزاليغك يوق ايدى، احتمالكى اختىيار نىمە، آرزو نىمە اوزك ھەم
 پايقاماس ايدى. ئەلكى اختىيار وە آرزولار ك ھەم بولغاندۇر - براق اونى
 ھىچكىم مەيداندا كۆرمەس ايدى. شونىڭ اوچون تىگىڭنىڭ ايك بىلەن دەدەڭنىڭ
 قولىدا، باشقاچا ئەيتكەندە اولەرنىڭ تويەگە آرتقان يوكى، كەمگە ساتسا،

قايرغا جوناتسا اختييارسىز ايدىڭ. يادىڭدا بارمى، نيكاح كوفىم مېن كولى، چاقچاقلاڭ ئەرەوۋە گە مېنىدىم، سېنى بولساڭ اويدەن يىغلاڭ چىقىڭ ۋە ايرىڭنىكىگە يىغلاڭ بارىڭ. ياخشى، ايرىڭ سېنىگە ياقىدى، ئەمما ايرىڭ فەقەت سېنىگە ياققان بىلەن ايش بتمەسلىگىنى يەنە خاتىرىڭگە كىلتىرمەڭ. ايرىڭ سېنى تاشلاڭ قويدى، سېن چورق اىتمەڭ، استىبالڭ توغرىسىدا اويلاماڭ. فەقەت غالىور سودەن كوتەرلگەندەن سوڭ گىنە سېن اوزىڭنى ھەر تەرەفكە تاشلاي باشلاڭ... لېكىن اىندى بىر مڭ تابىلانساڭ ھەم نەتىجە اوزىڭنىڭ فعلگىچە - بىتە: سېنىڭ اوچون ھەر كون بىر اولم، ياكى اوشە اويدەن باشىڭنى آلب چىقىش! خوشروينىڭ رەھىمىسىز موخا كەمەسىدەن آققان بو حەقىقەتلەر زەينەبىنى يىغلاتىدى.

- مېن شۇندەي بولار، دىب اويلاماغان ايدىم..
- سېن اويلاشنى بىلەرمىدىڭ؟ - دىب كولىدى خوشروى.
- برەو اولەي دىسە سىز كولىسىز!
- مېن يىغلاشنى بىلمەيمەن! كىشىلەر يىغلاغاندا مەنم كولىگم قىستايدىر!
- مەنم اورنىمدە بولساڭىز سىز ھەم يىغىدان باش كوتەرمەس ايدىڭىز..
- سېنىڭ يىرىڭدە بولسام بىلەسەنمى نېمە قىلار ايدىم، زەينەب! - دىدى خوشروى، - دونىياسىنى آست، اوست قىلار ايدىم، بىر تامچى ياشىمنى يوز تامچى زەھەر بىلەن قوش تاشلار ايدىم!
- زەينەب كىيىڭى گەپ بىلەن ئىگەچىسىنىڭ يوزىگە كوتەزىلىپ قارادى ۋە خوشروينىڭ يوزىدە زالىمانە بىر استىھزا كوردى.
- ياخشى - دىدى زەينەب بىر خىل سىنىق تاوشدا، - ھەممە دوستلەرڭىز سىزگە دوشمان بولسىن، اوچ بىلدەن بىرى سىزنىڭ سوزىڭىزنى ئەيتىپ يانگىزدا كىلگەن قاين آناڭىز ھەم دوشمەنڭىز يانىغا اوتسىن، حەتتا سىزنى توققان آتا، آناڭىز ھەم "سەبىر قل، بالام!" - دىب قورق سوز ئەيتىپ اولتىرىشىڭىز. بىس شو حالەتدە سىز يىغلاماى نېمە قىلار ايدىڭىز؟
- خوشروى پىنە گىنى بوزماى يەنە كولىدى:

— دوشمان اوزى نېمە دېگەن سوز؟ — دېدى، — مېن سېنگە بايا ھەم ئەيتىم:
كېشىنىڭ دۇنيادا دوستى يوق، مەگەر نەفسىگە اوزى دوست؛ كېشىنىڭ دۇنيادا
دوشمەنى يوق، مەگەر نەفسىگە اوزى دوشمەن! مەسەلەن مېن اوزىڭ:
آتاڭغا، آناڭغا دوستىم، دېب اشاندىڭ، ئەمما اولەردەن نېمە ياخشىلىق كوردىڭ؟
بوگون اولەرنىڭ ”سەبىر قىل، بالام“ دېب بىر گەن كېڭەشلەرى سېنىڭ يەرەڭگە
مەلھەم بولارمى؟ — ئەلبەتتە بولماس. باشدا ياقايرىڭ سېنگە قارامى قويدى.
ئەمما مېن قاينىڭ ئاناڭنىڭ ۋە غەدەسىگە ۋە تاغنى ئەللە نەرسەلەرگە اشاندىڭ..
اوزىڭ اويلا، بالانىڭ ئانا توغادر، لېكىن اونىڭە موحەببەتنى ھەم ئانا توغىب
بىرەدىمى؟ — ئەلبەتتە بو مومكىن ايمەس. مېن بېچارە شونىڭە ھەم اشاندىڭ.
ايندى گەپ نېمە؟ — آتاڭ سېنگە سەبىر بېدىرەدر، قاينىڭ ئاناڭ بولسا كوندەشنىڭ
دوعاسىدا... مېن بولساڭ يېغى قوچاغىدا...

— سزدەن اوزمنى چاقدرغالى كېلگەن ايمەسمەن! — دېدى يىغلاغان كويى
زەينەب، — اوز اويىمىدە ھەم تېگمەي چاقدرغان گەزەندەلەرم بار.. سز ھەم
مەنم كويىگەن جانىمگە اوت ياقماڭدا ئەگەر قولكازدان كېلسە بو اورتانغان
سكلكزنى تىنچىتىڭ!

— مېن ھېچ تىنچى آلمايسەن..

— ھەر نەرسەگە غەقلىڭز بېتەدى.. لائەقەل بو بەختىز سكلكز اوچون
برگىنە باش آغزىساڭزچى... اوستىمگە شو بەلا كېلگەندەن بىرى ئېشىڭزگە
نېچە قايتا كېلىپ قورق قايتمى، ايندىگىنە سز ھەم..

خوشروى بر آرز زەينەبنىڭ يوزىڭگە قاراپ تورغاندان كېين:

— مەنم كېڭەشمىگە يورەسەنمى؟ — دېب سورادى.

— چويەلك بولسا نېگە يورماي!

— يورسەڭ — دېدى خوشروى، — چق ايرىڭدەن!

زەينەب ئوكرەب يوباردى:

— اوزم ھەم شونداغ دىيەرسىز، دېب تورغان ايدىم..

— نېگەكى سېنىڭ دەردىڭنىڭ دەواسى مېنىڭە قالسا فەقەت شو!

— قانداي قىلىپ چقاي، ئەخر... ..

— باير دەن چىققانلار قانداي قىلسا سىن ھەم شۇندەي قىلايسەن! بىنا زىندانىڭ...
 زەينەب جاواب بېرىمەدى. چۈرى خاتىن ئورتاغا دەستورخان يازىپ چاي
 كىلىتىدى، خوشىروى خىزمەتچىنى ئوچاقباشى يوشلەرىگە بويۇرۇپ چايىنى
 اوزى قويدى.
 — دەستورخانگە قارا، زەينەب! ھەي... ئۇ ئۇ... ئۇ ئۇ...
 — اشتىھام بوغلىدى...
 — مەنم ئەيتكەننى قىلساڭ اشتىھاڭ ھەم آچىلار.
 — ايرىم.. ايرىمنى كوزم قانداي قىيسن!
 — جاواب سوراساڭ - دىدى كۆلب خوشىروى، - سىنى تەلاق قىلىش اوچون
 ايرىڭنىڭ كوزى قىيادىمى؟
 — بىلمەيمەن..
 — ئەلبەتتە ياخشى بىلەيسەن، قىيادى! ئەمما سىن آخماق سەن، كورپەڭگە
 قاراپ آياق اوزاتىشنى، قەرس ئىككى قولدان چىقىشنى بىلمەيسەن!
 — ايتەڭگىنى قاقب كىتەبىر، دىسىزمى؟
 — چونكى شۇندەن باشقا چارەڭ يوق!
 — سىن ھەسرەتدە ئول، كوندەشك يىراپ ياشناسن، شومى مەقسەدڭىز؟
 — ھازر ھەسرەتدە ايمەسمى سەن، كوندەشك يىراپمايدىمى؟
 — توزك - دىدى زەينەب، - لىكن ھەر قەدەمدە اونىڭ حوزورىنى بوزامەن،
 بر چوقىتىپ اون قاراتامەن!
 خوشىروى كۆلدى:
 — بوندەن نىمە چىقادى!
 — ايش قىلب كىلگىندىنى تىنچتەيمەن.
 — سىن تىنچتەيسەڭ - دىدى خوشىروى، - باشقالار سىنى تىنچىتەر..
 — ئو نىمە دىگەنگىز؟
 — يەنى راجەتىنى بوزاويرسەڭ ايرىڭ سىنى قويار؟..
 زەينەب بو حەقىقەت آلدیدا اويلاپ قالدى. خوشىروى اوزىنىڭ وەھشى
 كوزلەرى بىلەن سىڭلىسىگە قاراپ كۆلمىسە ايدى. بو كۆلمىسەش آراسى

”قولگدان نيمه كيله دى؟“ دېگەندىك بولار ايدى. زەينەبىنىڭ توسى شو چاقچاچا كورلەمە گەن رەوشىدە اوز گەرب كىتدى. نىگە در تىنماي آقب توزغان كوز ياشىسى ھەم قورىدى ۋە تاوشىدا ھەم ھەنوز ايشىتمە گەن كىسكن بر آھەڭ بار ايدى:

— ايسمنى كىرتدگىز، آبا! — ديدى، — رەخمەت سز گە!
— رەخمەتنى مېنگە ئەيتمە! — ديدى خوشروى، — اشانساڭ بورە كىگە
ئەيتمە سەن... —

— ۱۶ —

آي - كونى ياقن ايدى.

كومشنىڭ آي - كونى ياقن ايدى. نەبىرەلك بولادرغان اوزبىك آيمنىڭ ايشى باشىدان آشقان، كومشنىڭ آيى توغماسىداناك ئول پىشك ياساش بىلەن مەشغول ايدى. دايمە چە كم، عەقىقە گە نىچتە قوى كىرەك، نىچەنچى كوندە توى اوتكەزىلەدر، نىچتە ايركەك، نىچتە خاتن ئەيىتىلەدر ۋە كىملەر؟ - مەنە شونگدىك مەسئەلەلەر بىلەن اوزبىك آيمنىڭ مېيەسى جودە شىكەن ايدى. كومشنىڭ كورلگەن بەغزى نىشانلەر گە بىنائەن نەبىردىنىڭ ئاغل بولىشىدا شوبھە قىلماس - ”اوغل توغاسەن كومش، مېن ھەم آتابىكنى سىنگە اوخشاش يىگىل كوتەرگەن ايدىم.“ دېر ايدى. كومشنى خزمەتدەن بوشاتىلپ بەغزى اوچاقباشى يوشلەرىنى زەينەب ئىدارەسىگە تاپشۇرغانىغا ايدى بر آيلاپ بار. اوزبىك آيم نەبىرە مەسئەلسىدە قانچا خورسەند بولسا، آتابىك شونچەلك خەفە چونكى كومشنى كورگەن ساين اوستا غەلىم فاجىعەسىنى خاتىرلار ايدى. يوسف بىك حاجى مەعلوم آلداندىغان سوڭ يورت ايشىدەن قول يوغان، كۆب ۋەقتىنى مەھمانخانەدا قورآن ۋە دەلايل اوقى كىچىرەر، كوندەش آراسى بوزىلپ، اورتادان سوز چىققانىنى گاھا ايشىتسە ئىككەلە كىلنتى اوز آلدىغا چاقىرتىرب اولەرنى قاتار اوتقازار ايدى. ئەو ۋەلا كومشنىڭ اوتپكە قىلپ: ”آيم، ھەر نيمە سز كەتتە سز، زەينەب ياش، كەتتە دەن كىچىككە شەفەقەت لازم، موندەغ ياخشى ايمەس!“ ۋە زەينەبكە قاراپ:

”بالام زەينەب آتن! سزدەن ھەلى ياشلىك غوروزى كىتمە گەن، لېكىن مەنم
 بالام بولغانلىغىڭنى سىز ھەم اونىماڭ!“ دېر ۋە شونىڭ سىنگەرى يوشاق
 گەپلەردەن كىين ئىككىسىنى دوعا قىلىپ بىر بىرىگە سەلام بېرىدۇر - ”ئەنە،
 شونداغ بولسۇن آپاق قىزىلارم!“ دېيىپ كىتىشكە روخسەت بېرەر ايدى. اولەر
 كىتكەندەن كىين ئەلبەتتە اوزىيىك آيم ايرى، يانىغا كىرەر، حاجى بولسا
 خاتونىغا سىز سىرەب: ”سىز ئىككى كىلن اوشلەشنى بىلمەيسىز، زەينەب كەچە بىر
 قىلغان كورىنەسىز، آينقسا زەينەبنىڭ كوڭلىگە قاراشكۇ كىرەك، آتايىككە ھەم
 نەسىحەتگىز لازم!“ دېر ايدى. اوزىيىك آيم شوندىكى كىز لەردە كومىشنىڭ
 يانىنى آلب - ”زەينەبنى خوداى كوتەرسىن، غەيب اوزىدە...“ دېيىپ باشلاسا
 حاجى اونىڭ آغزىنى ئەرەك توختاتۇر: ”سىكىن - سىكىن، اويات!
 قاين آنا دېگەننىڭ غەدل تۇرىشى لازم! زەينەب سىز بىلەن مەنم
 آرزو - ھەۋەسىمىز ايمەسىمىدى؟!“
 ئەمما نەبىرە مەسئەلەسىدە گى اوزىيىك آيمنىڭ بەغزى بىر قوشقاندىن
 تاشقارى چەرەكەتلەرىنى ھەم باسقۇچى يەنە حاجى ايدى: ”زەينەب بار،
 زەينەبنى اونىڭز مى، اوزى كىلىنكىز زەينەبنى!“
 موندەن اون بىش كۈنچە ئىلگەرى كومىش آناسىغا بىر خەت يازغان
 ايدى، كىم ئەھمىيەتلىگە كۈرە بىز بو اورىدە كوچىرەمىزنىڭ ئىسمى لىلەن
 ”آنا جان! كوي اوڭزنىڭ يازغانلاريدان تاشقارى مېن سىزگە شو بىلەن
 آلتىنچى خەت يازدىم. ئەمما سزدەن اوچتە ۋە دەدەمدەن ئىككىتە خەت آلدىم.
 آينقسا دەدەمنىڭ كىيىنگى خەتىدە گى قارا خەبەر بىلەن دارى دونيا كوزىمگە
 تارىدى. اولم خەق، ئەمما بىچارە بووم جان بىرەر ايكەن يانىدا تورىپ
 دوعاسىنى آلب قالماغانم اوچون كۈب خەسەت چىكىم. آينقسا موسافر چىلىگىم
 يامان ئەسەر قىلدى. كوزا ياشلارم بىلەن يوزمىنى يۇدىم. بو گۈن بىشنىچى
 كۈندەن بىرى رەھمەتلىك بووم ئەرواحىگە آتاب قۇرآن باشلادىم، خەتم قىلىپ
 باغشلايمەن خودا غەرىبىقى رەھمەت قىلسىن، سىزگە سەبىر بىرسىن. ايدى
 موسافر قىزىڭزنىڭ بەختىگە سىز اولمەڭ، آمىن“

بەعدە مەعلوم بولسنىكى الحمد لله كويباوگىز نو قودالارگىز سەلامەتدەرلەر
ۋە اولەرنىڭ سايبەلەرىدە مېن قىزگىز ھەم اويناب، كولىب يوربمەن. سىزنى ۋە
آتامنى جودە ساغىندىم، ئەگەردە: آغىر آياق بولماسام ايدى قىش بولىشىغا
قاراماسدان مەرغىلانغا جونار ايدىم. قوداڭىز - قاين آتامنىڭ سوزىگە قاراغاندا
كىلەسى آيغا كوزم يازار ايمىش قوداڭىز مېنى نە يىرگە ۋە نە كوككە اشانادر،
اون بېش كوندەن بىرى قولمى ساوق سوگە ھەم اوردرماي قويدى. اوزى
كويباكى تويگە حازرلانغاندىك بېشك ياساب، سەرپە تىكېت يورىدى. مەنم
بولسا نىمە اوچوندر يوزە كمدە بىر قورقوبار... اوتكەن خەتلەرمە كوندەشم
بىلەن مىراسنامز كىلشمەي تورگەننى كولاكولوك تېەرزىدە يازغان ايدىم.
نەفسلەمردە ايرىسە آرامز جودە - بوزلغان، مېن ھەم اوشەل ۋەقتلاردا چن
كوندەشلك تونىنى كىيگەن ايدىم. زەينەبنىڭ بتمەس خوسومەتى ايسە غالبا مەنم
ئىككى قاتلىغىم آشكار بولغان كوندەن باشلاندى. سىزنىڭ باشكزدان كوندەشلك
سەۋداسى اوتمەگەن بولسا ھەم توشىسەگىز كىرەك: بىز ايكەۋ ئەگەر قويب
بىرسەلەر كويبا بىر بىمىزنى يىب ئچمە كچى ايدىك.. ئو كونلەردە گى خالمدەن
اوزمگە ايندى حساب بىرشكە ھەم اويالامەن. ياخشىلىكى بىزنىڭ ماجەرالەردەن
قاين آتام جودە سىرەك خەبەرداز بولدى. شونداغ ھەم بولسا بو جانجاللەر
گاھا اونىڭ قولايغىغا يىتب قالار ۋە بىز ئىككى ياۋ اونىڭ ئالدىغا چاقىرىلب
نەسپەتەننى ايشىتەر ۋە لىكن يەنە يامانلىغىمىزدان قالماس ايدىك. سىز رەنجىسەگىز
ھەم ئەيتەي: قاين آتامنى اوز دەدەمدەن ھەم ياخشى كورەمەن. بو ياخشى
كورىشم كويباوگىزنىڭ دەدەسى بولغانى اوچون ايمەس، يەلكى اونىڭ نور
ايچىگە چوملغاندىك بولب كورنگەن سىماسىنى، ايم، دىب خىتاب قلغانداغى
مولايىم، بى آزار ۋە موئەسسەر سوزىنى ياخشى كورەمەن. ئول نەسپەت
اوچون آغىز آچسا ووجودم ايرب كىتكەندىك ۋە بىر تورلوك اوخلاب
حوزورلانغاندىك.. قىسقىسى زەينەب بىلەن جانجاللاششنىڭ اوزى بىر حوزور
ۋە جانجالدان بوشالغاج قاين آتامنىڭ قارشىسىغا اولتورب نەسپەت ايشىتىش
اوندەن ھەم ياخشى حوزور... سىز مەنم تىلبە سوزلارمىدان ئەچچىغانماڭ.
ئەگەر بو گەپنىڭ توغرىلىغىنى بىلمە كچى بولساڭىز تاشكەند كىلگەنگىزدە

كوش اوز خەتيدە يازغانىدىك دەر حەقىقەت زەينەب شو كىيىنگى
كونلەردە ياواشكە تارتقان، اون آغزغا بر آغز سوز قايتارماس تىنچكىنە،
مولايىمكىنە يەنى موندەن بر يل بورنغىچە ايدى. قاين آنا تەرەفدەن - آپاك
نك كوزى يارر وەقتى يىتدى، اوچاقباشى ايشلەرگىنى ايندى اوز قولگىغا آل!
دېب قىلغان تەكلىفنى مەمنونىيەت بىلەن قەبول ايتب حەتتا آياداق آنانى ھەم
اوچاقباشى يومىشىدەن خەلاس ايتە يازغان، اونگە فەقەت حاۋلى سوپورش،
اوى يىغش وە شونگە اوخشاش مەيدە ايشلەرنى گىنە قالدوغان ايدى.
زەينەب دەگى بو اوز گەرش فەقەت ھەلىكى تەرەف بىلەن گىنە قالماي ايرى
توغرىسىدا ھەم شونداغ ايدى. آتابىك اوز يانىغا كرسە - كردگىمى، دىمەس
وہ كرمەنە - كرمەك دىمەس ايدى. ايرىنك بەغزى بر سەمىمىيەتى
قارانغوراق موعامەلەلەرگە قارشى زەينەب ھەم موھمەلرەك قىلب
كولب قويان ايدى.

آى توغى، مولجەل ياقن يىتدى. مەرغىلاندىن ھەم آفتاب آيمىنك
بولغا چىقىش خەبەرى كىلدى. لىكن كوشمىدە مەعلوم آغرق باشلانغان ايدى.
آغرقنك برنجى كوشى ھىچكىمگە سىزدەرمەي يوردى، ئەمما ئككىنچى
كون بونى باشلاپ آتابىك، اوندىن كىين اوزبىك آيم سىزدى. آتابىك
مەعلوم خەوف آستىدا بو سىردەن كىشىگە آغز آچش اوچون اوزىدە مەجال
تاپماسا ھەم اوزبىك آيم دەررەو ھەسەنەلىنى موندەن آلتى آى ئلگەرى
بلگولەن قويلغان داىە خاتىغا يو گرتدى.
داىە كىلگەندەن سوڭ ئچكەرى حاۋلى ايركەك زاتىدەن تازالاندى.
كوشنى ئوقتن - ئوقتن آغرق اوشلەمەك دە، داىە خاتىن وە اوزبىك آيم
اونگە اوزلەرى بلگەن ئودملەر بىلەن ياردەملاشماقدا ايدىلەر. كىچكە تامان
دەرد جودە كوچەب كىتدى، ئوقتن - ئوقتن دەم بەدەمگە آلىشندى.

تاشقارىدا آتابىك يوق ايدى. ھەسەنەلى داربازە بىلەن مەھمانخانە
آراسىدا قولىنى - قولىغا اشقاب يورىنىب تورار وە قايتا - قايتا ئەختەخانەغا

كىرىپ تورق يورغانڭ ئو-يىر، بو يىرىنى سوپىرەر ايدى. حاجى بولسا خورسەند وە خەفەلىكى نامە علوم بر قىيافەتدە دەلاپل او قور، ھەر بېش دە قىقادا ئىچكەرى تامانغا قولاق سالپ توختار، گاھا دەرىچە دەن ھەسەنەلىنى چاقىرب "تىچاكىمى" دىب سورار ايدى.

اولەر مەسجد دەن شامنى اوقب كر گەج ئىچكەرىدەن آىباداق كىچكك آلب چقدى. اوندەن نە ھەسەنەلى وە نە حاجى آغز آچب حال سورامادىلار. تەعام اوستىدە آتابىك نڭ يوقلىغى ھەم جس ايتلمەدى. سوزلاشماسدان غىنا لە گەندەن بر مونچە چوقىغان بولدىلار - دە قول ئەر تشدىلەر...

- خوفتەن ئەيتلدىمى؟ - دىب سورادى حاجى.
- ايشتمەدم... چىقا بىرسەك ھەم بولار! - دىدى ھەسەنەلى. شو وەقت ئىچكەرىدەن خاتنلار نڭ فەوقەلەدە قىچو تاوشلارى ايشىتېلپ ئككىسى نڭ ھەم قولاقلارى تىككەيدى وە قورقا پىسە بر برلەر يگە قاراشدىلار. قىچو آراسىدان زە عىف يىغى تاوشى ھەم كىلپ قويدى... ئككىسى بر مونچە كۆلمسىرەب آلدىلار، لىكن شونداغ بولسا ھەم يەنە چورق ايشب آغز آچمادىلار. آرادان كوب فوزسەت اوتمادى، ئىچكەرىدەن آىباداق يو گورب چقدى وە دەرىچە دەن تورب "سوینچى!" دىدى. حاجى يانچىغىنى كەولەى تىرب "الحمد لله" دىب قويدى. ھەسەنەلى ھەم ئلجەيب يانچق كەولەشكە توتىندى وە:

- اوغلمى، حالوا؟ (*) - دىب سورادى خاتونىدان.
- اوغل!
- بارەك الله.

حاجى كۆلمسىرەب قولىداغى اوچ - تورتتە آق تەنگە بىلەن بستتە تللەنى آىباداققا اوزاتدى. "تەنگەلەرنى اوزك آل، تللەنى داىچە گە بىر!" دىدى. ھەسەنەلى سوینچىسىنى تاپشرغاندان سوڭ دوغاغا قول آچدى:

(*) تاشكەنددە "قز توغدى" اورنىگە "حالوا توغدى" دىدرلەر.

- اوياغى؟
- آتى قورسەن... ھە، ئەيتكەندىك آشكەرنى بېسىمى؟
- بېمەن.
- ساوب قالماغان بولسا - شو.
- آتابىك ايرتە دەن بېرى ھېچ نەرسە بېمەب ايدى:
- قانداغ بولسا ھەم! - ديدى.
- حازر زەينەبىنىڭ چەرەسى آچقىدىك كورنە ھەم ئەمما بو آچق چەرەنىڭ زەمىرىدە اونى جددىراق مەشغول قلغان يەنە بر گەپ باردىك بەعنى كورىنىش دەن شاشقانلق وە يا شونىڭ سىنگەرى بر حال اونىڭ شو آچق چەرەسى آستىغا ياشىرنغاندىك ايدى. زەينەبىنىڭ اون بېش دەقىقالق موعامەلەسىدە - آتابىك يوقارىغى كەبى "ئىسدەن چىقارش" حالەتىگە بر نېچە قايتا اوچرەدى وە آخردا سوراماققا مەجبور بولدى:
- نېگە حالگىز - پەرىشان؟
- زەينەب كولدى:
- نېگە پەرىشان بولسەن.
- مەنم كوزمگە پەرىشان كورىنەسەز! -
- توغرى! - ديدى زەينەب، - قورقۇم -
- نېمە دەن قورقۇڭىز؟
- توغشەن... -
- قىنالىدىمى؟؟
- قىنالىش ھەم گەپمى - ديدى زەينەب، - اوز كوزگىز بىلەن كورمە گەنگىز آ
- اوچون اشانمايسەز!
- آيم مونداغ دېمە گەن ايدى - كو؟
- سز دەن ياشرغانلار.
- آتابىكنىڭ يورەگى جودە او يوشب كىتدى. ھەتتا كوندەشنى پەرىشانى خاتىر قىلغان بو گەپ آتابىككە قانداغ تەئسىر قىلىشى كوپ تەفسىلگە موحتاج ايمەس. بو توغرىدا زەينەبكە يەنە سەوال تاشلاپ تەفسىلات آلىشەن

قورقدى ھەم اوزاق اولتورالمادى. چايىنى نەرىدەن يىرى ايچىپ، اوزونىنى
 توشەتب ياتدى. زەينەب شەمەنى اوچردى. ھەلى ياتماققا ۋەقت ايرتە
 ايدى. زەينەب كومشلك اويگە. خاتنلار آلدیغا چىقب كىتدى.
 آتابىك اوخلاش اوچون ياتقان بولسا ھەم ھەلىگى گەپ اونى كوز
 يومدرمەي قويدى، اوڭ، سول، چالقانچا ياتىپ باقار. ايندى. ليكن
 زەينەبنىڭ. "قىنالش ھەم گەپمى؟" جوملەسى قولاغى، آستيدان كىتمەس ايدى...
 كومشنىڭ اويىدەن كىتى اوزلماي كىلب تورغان. خاتنلارنىڭ غونغر. غونغىرى
 ھەم اونىڭ اويقوسىغا ھەلەل بىزەر ۋە آرا. چارا گۈدەكنىڭ يىغلاغان تاوشى،
 ھەم ايشىتىلەر ايدى. بو مەسوم تاوشقا قارشى اوندە بىر خىل ياقىلىق. آتالۇق
 حىشى قوزغالغاندىك بولسا ھەم ئەمما باشقا قارا خەياللەر ايچىدە تىز يوقالور
 ايدى. شو يوشن ئيور. جيور ئەچچىغ ۋە سوچۇك ھالەت ايچىدە اوخلاب
 كىتدى. بىر ئىككى كون مېئانە سىدە گى كىچتمەلەر تورلك زەنگ بىلەن اونىڭ
 اويقولۇق دىماغىدا ەكسەنە باشلادىلار... سوچىپ اويغاندى...
 يانيدا كومش.. زەينەب يوق ايدى. اويقولۇق كوزى بىلەن نەرىگى اويگە
 قولاق سالدى، ھەنوز باياغى تاوشنى اىشتى ۋە اوڭ ياننى باسب كورپە گە
 بوركەندى موندەن كىين تىچ اوخلاب كىتدى...
 توش كورەر ايدى: "چەمەندە گوللەر آچلغان ايمش.. بو گولشەن
 اونىڭ اوزىنىكى ايمش.. ئول رەنگا رەنگ چىچەكلەر دەن كوزىنى، آلالماس
 ايمش.. تيوەرەككە كىلگەن يادان خەوف بار ايمش.. خەنجەرىنى اوشلەب
 ياوغا قارشى چىققان ايمش.. ياو قاچقان ايمش.. ياو آراسىدا آناسى ھەم بار،
 آناسى ھەم كورينەر ايمش.. قايتىپ چەمەنگە كرسە بىر سىگر گولنى باسب،
 يەنچب اوتلاب يورغان ايمش.. بو ھال دەن اوزىنى اونتكەن ۋە قولداغى
 خەنجەرى بىلەن سىگر گە يوگر گەن ايمش.. سىگر ايمەس. سارق ساچلك
 آلباستى ايمش.. دەرمانسىزلانغان ۋە خەنجەرى قوليدان توشكەن ايمش...
 دونيانى قارانغولۇق باسقان ايمش... "سوچب اويغاندى ۋە اوز يانيدا اوخلاب
 ياتقان زەينەبنى كوردى. ھەلىگى باسىرنقىراشدان يورەگى گوپ. گوپ
 اورار ۋە ووجودىنى تىز باسقان ايدى. سىكن گىنە اوڭ يانغا آغدارىلب

اوز بىك آيم:

كىچى دەن بىرى ايچىگە اسىغ كر گەنى يوق. زەيسەنەبكە ئەيتەى سوتلك ئەتەلە قىلب بىرسن! - دىدى.

- ئەلبەتتە! - دىدى آتابىك وه آناسىغا بر تللە سوينچى بىر گەندەن سوتلك خاتر جەمەلك بىلەن اويدەن چقدى.

توشلككەن كىين آتابىك مەخانەخانەدا كىتاب مواتالەعە قىلور، دەهلىز دە جەسەنەلى اوزلغان آت ئەسبابىلەر بىنى اولاب تىكەر، حاجى مەسجد گەمى باشقا غامى كىتكەن اىلدى. شو وهقتدا ئچكەرىدەن آىداداق چىقب آتابىك يانىغا كىلدى:

- بىك، سز اويگە كىرب چىقار ايمشسز - دىدى.

آتابىك كىتابنى بلگولوك قىلب ياپدى:

- تىنچلكمى؟

آتايىك آيباداق بىلەن كىتىمە - كىت ئىچكەرىگە كەردى. زەينەب رەنگى
ۋە چىكەن خالدا كوشىنىڭ ئويىدەن چىقىپ كىلەر ايدى.
— نىمە گەپ؟ - دىب اوندەن سورادى آتايىك.

— بىلمەدم - دىدى، - آپام كوڭلەرى ئەينەب قوشىپاتىلار...

آتايىك ايشىك يانىغا كىلگەندەن سوڭ ئويىدەن بىر نىچە خاتىن پەرەنجى
ياپىنىپ چىقىلار - دە ئول اويىگە كەردى. اوزبىك آيم جام اوشلاغان، كوشى
جامىگە اوقچىب قوسار ايدى.

— نىمە بولدى؟

كوشى جاواب بىرەلمەدى.

— بىلمەدم باياتدان بىرى توختاۋسىز قوشىپاتى! - دىدى اوزبىك آيم. قوسىب
چارچاغان كوشى خالىز لانسى باشىنى باستىقا تاشلادى، اوقچىب ياشلانغان
كوز لەرى بىلەن ايرىگە قاراپ آلدى.

— ياقمايدىغان خورەك بىر گەنسز!

— ياقمايدىرغان ھېچ نەرسە يېگەنى يوق! — دېدى آناسى، — ئوشە ئەنەلە دەن باشقا خورەك قىلمادى، اوندىن ھەم يارم كاسە گىيىنە ئىچدى، قالغانى ئەنە، تاقچادا...

اوز بىك آيمىنڭ گەپى تو گەمەسدەن كوش بەنە جامگە ئىنتلدى. آتابىك اونڭ باشىنى توتدى.

— تەبىب ئەيتدېرەيمى؟

— ئەيتدېر. مەنم ھەم كوڭلەمگە شو كىلب تور گەن ايدى.

آتابىك كوشنىڭ قوسوغى بتكۈنچە توردى. دە سوڭرە يو گورب تاشقارىغا چىدى. جەسەنەلى ھەنوز باياغى ايشدە ايدى.

— آتا، سز يو گورب تەبىبكە بارڭىچى! جەسەنەلى ايشىنى تاشلادى: — نېمە گەپ؟

— كىلىنڭز بايادان بىرى قوسار ايمىش.

جەسەنەلى تەبىبكە يو گوردى. آتابىك قايتىپ اوزىگە كوردى. چاقالاقنى

زەينەب كوتەر گەن، كوش ھامان قوسماقدا. كوشن حالىز لەنەن اوزىنى

ياستىققا آلدى. قاواق آستلارى كو كەر گەن، يانىغا كىلگەن آتابىككە ھەم

قاراماققا مەجالىز ايدى.

— توز كىمىسز؟

— كوڭلەم...

آتابىك نڭ ھەممە بەدەنى تترەب كىتدى، شونداغ بولسا ھەم اوزىنى

قاتىغ اوشلەدى:

— قاتق اىچىرب كوردىڭمى؟ — دېدى آناسىغا.

— يوق.

— قاتق بو بورك!

آيباداق قاتق كىلتور گۈنچە كوش بەنە جامگە ئىنتلدى. بر — ئككى اوقچب

قوسقاندا كىين. آتابىك نڭ قولداغى سو بىلەن آغزىنى چايدى ۋە پىيەلەدە گى

قاتقان بر — ئككى ھوپلەب اوزىنى ياستىققا تاشلادى. ھەرارەتى كوچلك،

يورەك اورىشى فەوقەلئاددە تېز ايدى. آتابىك اونىڭ ماڭلايىنى قولى بىلەن باسپ اوشلەگەن ايدى بر آز تىنچىگەندىك بولدى. اوزبىك آيم بورچەككە بالا كوتەرب اولتورگەن زەينەبدەن چاقالاقنى آلب اونى جامنى توكب كىلىشكە بويردى. آتابىكنى ماڭلايدا تورغان قولى قىزب كىتب ئىككىنچى قولىنى آلماشدېرشغا مەجبور بولدى. ماڭلايدا ساوغلاق حس ايتب كوش كوزىنى آچدى.

— كوڭلگىز باسلىدىمى؟
كوش جاواب اورنىدە ياستقدان قوزغالدى. جام يوق ايدى. آتابىك شاشب تاقچاداغى خىتايى نارن تاواقنى آلدى. كوش قوسدى. بو گەل قوسق باياغى قاتق آزالاش كوكتل وە سارغمتل نەرسەلەر ايدى. آغزىنى چايغاندان كىين آتابىك قاتقنى تەكلىف قلغان ايدى ئىچمەدى وە اوزىنى ياستققا آتدى...

تەبىب كىلدى، خەبەرىنى ايشىتب آتابىك جانلانغاندىك بولدى. اوى ايشىگىگە جام كوتەرب كىلگەن زەينەب كىينىگە قايتدى. اوزبىك آيم ھەم چاقالاقنى كوتەرب اويدەن چقدى. آتابىك تەبىبنىڭ حورمەتىگە تورشنى اونوتب كومشنىڭ ماڭلايىنى باسقانچا اولتورەر ايدى. تەبىب آتابىككەن واقىعەنى سوراب بىلگەندەن سوڭ كومشنىڭ تامىرىنى كورب لەبىنى تىلەب قالدى وە تاواقداغى قوسقنى ھىدلەب قارادى:

— بو گون نىمە خورەك قلغان ايكەن؟

— اوشە تەعامدەن بر آز قالغانى بارمىكن؟

— بار! دىدى آتابىك وە بايا آناسى كورسەتكەن جايدان كاسەنى آلب تەبىب قولغا بىردى. تەبىب كاسەدەن بارماغىغا بر آز ئىلەشدىرب يالادى وە دەررەو توفلەب تاشلادى:

— زەھەر اىچپتى!!

آتابىك سەپچب كىتدى، توسى قورقنچ حالگە كرگەن ايدى...
— بىكار گەپ!

زەينەب چىتلەنب اويىدەن چىقىدى. حاجى كومىشنىڭ باشىغا كىلىپ اولتوردى.
آتايىك ۋە ئانىسى آياغ: اوستىدە ايدىنلەر، كومىشنىڭ كوزى يوق، ساچلارى
يوزى اوستىدە پەرىشان ايدى. حاجى اوز قولى بىلەن ساچلارنى تۈزەتەت
كومىشنىڭ كوكتل تاوانغان يوزىنى كوردى ۋە ماڭلايىنى باسدى..

— آيم.. آيم! - ديدى حاجى. كومىش كوزىنى آچىپ بى سەرەنجام اونگە
نەزەر تاشلادى ۋە تانب... قوزغالماقچى بولدى.

— قوزغالماڭ آيم.. قوزغالماڭ!
كومىشنىڭ كوز ياشىسى چەككەسىدەن آقب توشىدى... حاجى ھەم اوزىنى
توختاتالماي، كومىشنىڭ ياشىنى ئەرتىپ، باشىنى سىلەدى:

— خودا شىفا بىرەر بالام!
كومىش جامگە قوزغالدى، آتايىك كىلىپ قولتقلادى، حاجى ھەم اونىڭ
باشىنى توتىدى.. بو گەل قوسق قانغا ئەيلەنگەن ايدى، بورنىدەن ھەم بىر نىچە
تامچى قان آقىدى... قوسب ياتىغاچ كوزى يارقىلاب آچىلىپ كىتىدى
ۋە تۈرە گىگە بىتاقەت قازاندى: *بىر نىچە تامچى قان...*
— آيى... دەدە! - ديدى، سوگرە، - يىگم! - دىپ ئىگرەندى... ايرىتنىڭ

يوزىنى يوزىگە قويىدى، اوبالغان سومان كوزىنى يومىدى...
سەننىڭ ياشىڭدا...

ايرتەسى كون دەفن مەراسىمى بولدى. جەنازە گە تاشكەندىڭ ھەر بىر
مەھەللەسىدەن دىيەرلىك كىشىلەر اشتىراك قىلدى. فەقەت مەقتولەنىڭ اياڭ
ياقنلارى غىنا بو تەنتەنە گە ئېتىب كىلەلمەدىلەر!
— بېچار آنا، بېچارە آتا!..

اوچونچى كون اولەر ھەم كىلىپ ئېتىدىلەر... اولەرنىڭ حازر گىن حالىنى
تەسۋىر مومكىنىمى؟! *بىر نىچە كۈن...*
يىتتىنچى كون خەتمى قورآن قىلىنىپ خەلقغا آش بىرىلدى ۋە شوموناسەبەت
بىلەن چاقالاققان "يادگار بىك" دىپ ائىسىم قويىلدى.

كوشىنىڭ ياقىنلار يىغىنا. ايمەس بەلكى فاجىئە دەن خەبەر دارا بولغان شەھەر
 نىڭ كەنتى - كىچىكى زەينەبكە بىرىلەدر گەن جەزائى - ئايرىتە - كىچى كۆتمە كدە
 ايدىلەر. بىراق فاجىئەنىڭ اۆنچى كۆنلەرىدە زەينەبنىڭ جىنى بولب ئاچق كۆيسى
 كۆچەدە يور گەن خەبەرى وە ئاغاسى تامانىدىن اوشلەنب كىشەنگە سالغان
 ماجهراسى ايشىتىلدى. زەينەبنىڭ چۆنۆنى قازىلار وە تەبىيەلەر تەرەفىدەن ھەم
 تەسدىق ايتلەگەچ اۈنلگۈ اۈستىدە گى جەزا كوتەرلدى. دەرىخە قىتەت غەقلىدەن
 يازب كۆچەلەردە آتچق كىزىش وە كىشەنگە توشىشنىڭ اۈزى ھەم زەينەب
 اوچون كىچكىنە جەزا خىسابلانماس ايتىدى. *بۇ يەردە خەت تەكشۈرۈلگەن*
 فاجىئەنىڭ يىگرمە ئىچى كۈنىدە يەنە خەتمى قورآن قىلىنبت بوتىن يورتكە
 آش بىرلەگەندەن شوڭ بېچارە بالۈپسەرىدەن ايرلغانلار مەرغىلانغا قايتىش
 خەرەكەتەگە توشدىلەر. يادگار بىك ھەم آفتاب آيمىنىڭ قوچاغىدا كىتە كىچى
 اۈنلگۈ آلب كىتلىشىگە قارشى ھىچكەم يۈق ايتىدى. *بۇ يەردە خەت تەكشۈرۈلگەن*
 ايلگ كىيىنگى ويداعلاشش كۈنى يىتىدى. آتايىك، قوتىدار وە آفتاب ايم
 (...) قەبرستانىڭ ئىككى توپ قورىغان چىنار ياغاچى ئاراسىغا تورغوزلغان
 يەنگى خىشتىن ساغانا قارشىسىدا توختادىلار. ساغانانىڭ اۈڭ باشىداغى تاشدان
 اۈيىپ ياسالغان لەۋجە كۈزگە چاقىلىپ تۈز ايتىدى. *بۇ يەردە خەت تەكشۈرۈلگەن*

لا اله الا الله محمد رسول الله
هذه الرقدة المنورة المظلومة
المشهودة العقوورة
 كوشىنىڭ ئىككى ئۆلۈك ئۇيغۇر قىزى
 ئىمىن قىزى ۋە ئايسى قىزى
 تارىخى توغرىسىدا دىنىي رىئايە بىلەن
 بۇ خەتنى تۈزگەن ۋە نىشان قىلغان
بۇ خەتنى تۈزگەن ۋە نىشان قىلغان
بۇ خەتنى تۈزگەن ۋە نىشان قىلغان
بۇ خەتنى تۈزگەن ۋە نىشان قىلغان
بۇ خەتنى تۈزگەن ۋە نىشان قىلغان
بۇ خەتنى تۈزگەن ۋە نىشان قىلغان

ھەم بېچارە ئانا چىدەلمەدى قەبرىنى قوچاغلاب ئوۋواس تارتتى. آتابىك ھەم
 قەبرى يانىغا تىز چوڭ كوز ياشىسى بىلەن توپراقنى لاي قىلا بىردى.
 قوتىدار لەۋىچە قارشىنىدا ايدى. لەۋىچەنى اوقى چىغاندان كىين ئول ھەم
 پوق ئوق. يىغلاب يوباردى. بارم ساعەت چاماسى شول حالدا قالدىلار. قورآن
 اوقشغان ھېچكىمدە مەجال يوق ايدى. قاز شىداغى بىنا گەر يوسىف بىك حاجى
 تەرەقدەن قوبىلغان قارى بولەرنىڭ حالىگە توشىدى، سېكەن كە سېكەن قارىخانەدەن
 چىقىپ كىلدى. ۋە نەۋىدە اۋلتورب قورآن اوقودى. آفتاب آينىڭ نالەسى
 باسلسا ھەم لىكن كوز ياشىسى تىلمەدى. بىر ئول گىنە ايمەس ئاناۋلار ھەم
 شول حالدا ايدىلەر. فاتىحە تارتلغاندان سوڭ قوتىدار ۋە آفتاب آيم قارىغا
 پول بىردىلەر. قارى كىتكەندەن كىين ھەر قايسىلارنى اوزلەرنىنى باسپ
 ەلاچىدە ەلاچىدە قورآن اوقى باغشادىلار، سوڭرە آھستە - آھستە يول
 آلب قەبرى بىلەن ويداغلاشدىلار. گوي كوش "مىندەن رازى بولڭ!..."
 دىپ آناسىغا خىتاب قىلار آفتاب آيم آرقاسىغا قاراي. قاراي
 يىغلاب كىلەر ايدى. (.....)
 ئاتاىك اولەرنى اۋىگە قۇيىپ تەزە قەبرى يانىغا كىلدى ۋە تونى بىلەن
 شوندا قالدى. اىرتە بىلەن ھەسەنەلى تەرەۋەنى قوشىپ تاييارلاغان،
 مەيدە - چۈيدە تەرەۋە گە تاشىلار ايدى. اىك كىيندە آفتاب آيم كوشنىڭ
 كىملىرى بىلەن يادگار بىكنى كوتەرب چىدى، كىينراق يوسىف بىك حاجى
 بىلەن قوتىدار كورندىلەر. قوتىدار ويداغلاشپ تەرەۋە گە چىغاندا كوچە
 تەرەقدەن آتابىك كىلە بىردى، كىلپ آتنىڭ خىلاۋىنى اوشلەدى ۋە آت
 اوستىگە مىنگەن ھەسەنەلىگە "توشىڭ آتدان!" دىدى. ھەسەنەلى آتدان
 توشدى. آتابىك ئرغىپ آتقا مىندى. ۋە قوتىدار دان سورادى:
 - آتنى ھايدامى؟
 قوتىدار بىلەن حاجى توشونىشالماي بىر بولەرنىگە قاراشدىلەر. يولە كىدە
 تور گەن اوز بىك آيم داربازەدەن موزالاب قويدى. قوتىدار ئىندە مەگەنى
 اوچون آتابىك اوز بىچە آتنى ھايداب يوباردى.
 - ھەير!

— خوش!

مەرغىلانغا جونايدىرغان ھەسەنەھلى گەنگىب كوچەنىڭ اورتاسىدان حاجىغا قارادى. حاجى يولەككە گى آيمغا يىر آستىدان كوز قىرىنى تاشلادى...
آتايىك آرتىغا قاراماسدان ئەرەۋەنى ھايدار ايدى...
— ۱۷ —

— ۱۷ —

خاتىمە

بر يلدەن سوڭ آتايىك اوستا ەلېم بىلەن بر گە تاشكەند كېلدى.
حاجى ۋە اوزبېك آيم آغز آچب اوندەن رەنجى آلمادىلار. ئول مەھمانلەر كەبى ايدى، نە آتاسى ۋە نە آناسى بىلەن آچىلب سوزلاشمادى. اوستا ەلېم بىلەن بر ھەفتە چاماسى تاشكەنددە تورب اىڭ سوڭغى كىچ يالغز كويى كوش قەبرى يانىدا بولدى. كىچە آيدن، قەبرىستان تب - تىنچ، اوزاغراقدان قورآن تاوشى اىشىتىلەر ايدى. ئككى توپ چىنار بوتاقلاريدا قونب اولتور گەن اوج - تورتتە بايقوشلار، قەبر يانىغا تزلەنگەن آتايىك ۋە يوقارى، قويى دومبەيگەن قەبرلەر بو تىلاۋەتكە سامع كەبى ايدىلەر. قورآن آيەتلەر قەبرىستان اىچىگە آغز آھەڭدە آقار ايدى. قەبر يانىغا تزلە چوككەن يىگت نڭ كوز ياشلارى ھەم قورآن آيەتلەر يگە قوشىلىشپ آقار ايدى. برەر ساعەتدەن كىين تىلاۋەت توختالدى، آتايىك حالسزلەنب آياغ اوزرە توردى ۋە آرقاسىداغى يارم يالانغاچ كوله گەنى كورب بر نىچە قەدەم قەبر تامانغا تىسلەندى.. كوله گە يالانغان سومان اونگە ياقن يورب كېلدى...

— كم بو؟

— مېن كوش!

آتايىك تاوش ئىگەسىنى تانىدى. بو مەجنونە زەبىنەب ايدى.

— كىت موندەن!

— مېن كوش! - دىدى يەنە زەبىنەب، ئەمما كىتمەي عىلاجى قالمادى زىراكى دونىاداغى اىڭ ياقن كىشىسى اونگە "كىت!" ئەمرىنى بىر گەن

ايدى. زەينەب آرقاسىغا قاراي - قاراي آتابىك دەن اوزاقلاشدى. آتابىك قايتىپ اونگە قارامادى، قەبر يانىغا تىز چوكدى...
ايرتەسى كون اوزىك آيم يىغلاي - يىغلاي يادگار بىك اوچون تكدىر گەن كىملىرىنى اوغلىغا تاپشردى. آتابىك اوستا عەلىم بىلەن بىر گە مەرغىلانغا جونادى. بوندەن سوڭ آتابىك تاشكەند گە قايتىپ كىلمەدى، بىر نىچە قايتا اوزىك آيمنىڭ اوزى مەرغىلان بارىپ كىلدى.

۱۲۷۷ نچى يىلنىڭ كوز كىزلەرىدە بولسا كىرەك يوسف بىك حاجى قەناعەت شادەن بىر خەت آلدى. قەناعەت شادەن ئوليا آتادان يازار ايدى:
”اوغلىڭز آتابىك يەنە بىر كىشى بىلەن بىزنىڭ قوشوندا ايدى. آلماتا اوستىدە گى اورووس بىلەن توقونشامزدا بىر نچى سەفيمزنى شو ئككى بىگت آلدى وە قەھرامانانە اورووش شەھىد بولدى. مېن اوز قولم بىلەن ئككىسىنى دەفن ايتدم..“

يوسف بىك حاجى خەتمى قورآن قىلىپ يورتكە آش بىردى، اوزىك آيم قارا كىيب تەغزىبە آچدى.

ياز غوچىدەن

كىيىنگى مەرغىلان بارىشدا ياقن اورتاقلاردان يادگار بىك توغرىسىنى سورشتىر بىلدىم: يادگار بىك اوشبو عەسرنىڭ اون توققۇز وە بىگرمە ئنچى آچلق يىللەرى مېئانەسىدە وەفات قىلىپ اوندەن ئككى اوغل قالبدر. اوغللارىدان بىتتەسى بو گوندە مەرغىلاننىڭ مەسئول ئشچىلەرىدەن بولب، ئككىنچىسى فەرغانە باسماچىلارى آراسىدە ئىكەن. بو گوندە نامونىشانىز، اولوك تىرىگى مەعلوم ايمەس، دىدىلەر.

توغرى وه يانگلىش

كهره چى نوسخه مزده:

تاشكهنده نوسخه سينده:

يول	بيت	توغرىسى	يول	بيت	يانگلىش
۵	۱	شلسه -	۵	۳	شلسه
۲۰	۲	قارشيسيدا	۱۸	۴	قارشيسيدا
۱۲	۳	موزر -	۸	۵	موزر
۱۹	۴	موسته قللك	۱۶	۵	موسته قه للك
۲۷	۴	كيلومو؟	۲۴	۵	كيلور مو
۲۷	۴	آليشب	۲۱	۶	آليشب
۱۲	۵	تنچلگچه	۹	۷	تنچلگچه
۲۲	۵	اورده ده	۱۷	۷	اورده ده
۶	۶	پانسه د	۲۴	۷	په نسه د
۱۷	۶	ئيت	۸	۸	ئيت
۱۷	۶	ئيت	۸	۸	ئيت
۲۵	۶	ئيتلەر	۱۷	۸	ئيتلەر
۴	۷	نيگه	۲۲	۸	نيگه
۱۲	۷	يوبارش	۴	۹	يويش
۲۵	۹	ئيتديك	۱۳	۱۱	ئيتديك
۲۲	۱۰	بوگون	۱۲	۱۲	بوگون
۲۴	۱۰	روخسه ت	۱۴	۱۲	روخسه ت
۱	۱۱	كوگلى	۱۷	۱۲	وگلى
۹	۱۱	پابقاغان	۲۴	۱۲	پابقاغان
۱۶	۱۱	مومكن	۳	۱۳	مومكر
۳	۱۳	اول	۱۵	۱۴	ول
۱۲	۱۴	نهو كهر له رگنز	۲۵	۱۵	نهو كهر له رگنز
۱۵	۱۵	كورساتالماغانلارى	۲۱	۱۶	كورساتالماغانلارى

۰	۳	۱۹	۱۷	۱۶	۲۸	۲۸	۲۷	۱۷	۱۲	۱۰	۱۶	۱۴	۷	۵	۲۵	۲۷	۲۱
۳۱	۳۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹
۲۱	۲۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹	۱۵

توغر سى

۰	۳	۱۹	۱۷	۱۶	۲۸	۲۸	۲۷	۱۷	۱۲	۱۰	۱۶	۱۴	۷	۵	۲۵	۲۷	۲۱
۳۱	۳۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹	۱۵
۲۱	۲۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹	۱۵

۰	۳	۱۹	۱۷	۱۶	۲۸	۲۸	۲۷	۱۷	۱۲	۱۰	۱۶	۱۴	۷	۵	۲۵	۲۷	۲۱
۳۱	۳۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹	۱۵
۲۱	۲۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹	۱۵

ياگلىش

۰	۳	۱۹	۱۷	۱۶	۲۸	۲۸	۲۷	۱۷	۱۲	۱۰	۱۶	۱۴	۷	۵	۲۵	۲۷	۲۱
۳۱	۳۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹	۱۵
۲۱	۲۱	۲۹	۲۹	۲۹	۲۸	۲۸	۲۷	۲۷	۲۶	۲۴	۲۳	۲۳	۲۲	۲۲	۲۱	۱۹	۱۵

(ج)

بیت	یول	یاڭلش	بیت	یول	توغریسی
۳۱	۱۹	تیر گهو	۳۲	۱۹	تیر گهو
۳۲	۲۷	عه یینی - کو	۳۳	۲۵	عه یینی - کو
۳۴	۲۰	آ کلاتب	۳۵	۱۶	آ کلاتب
۳۴	۲۱	که نگب	۳۵	۱۸	که نگب
۳۵	۰۵	کوڭکلك	۳۵	۲۹	کوڭکلك
۳۶	۰۷	هیدله گهن	۳۷	۰۱	هیدله گهن
۳۷	۰۸	کیچه کی	۳۷	۲۸	کیچه کی
۳۷	۰۸	که وده	۳۷	۲۸	که وده
۳۷	۱۷	کوچر لگهن	۳۸	۰۷	کوچر لگهن
۳۹	۰۲	بوز وده	۳۹	۱۷	بوز وده
۳۸	۲۵	از تقچا	۳۹	۱۵	از تقچا
۴۱	۲۰	بو کون	۴۲	۰۷	بو کون
۴۴	۰۸	آگپ	۴۴	۱۹	آگپ
۴۴	۱۲	اتا	۴۴	۲۴	اتا
۴۵	۱۰	آ تاکنز	۴۵	۲۲	آ تاکنز
۴۶	۲۰	نه خر؟	۴۷	۰۱	نه خر!
۴۶	۲۵	اغزم	۴۷	۰۶	اغزم
۴۷	۱۷	بو کون	۴۷	۲۵	بو کون
۵۰	۱۶	نوچکه له ننگه نی	۵۰	۱۸	نوچکه له ننگه نی
۵۰	۱۹	قویاشنک	۵۰	۲۱	قویاشنک
۵۱	۰۹	افتاب	۵۱	۰۹	افتاب
۵۲	۰۲	گوتب	۵۱	۲۸	گوتب
۵۲	۱۰	زه ینه یگه	۵۲	۰۷	زه ینه یگه
۵۲	۱۴	یور بسز منی	۵۲	۱۰	یور بسز منی؟! ...
۵۳	۰۴	اللهم	۵۲	۲۷	اللهم
۵۳	۰۴	دعاء	۵۲	۲۷	دعاء
۵۳	۲۴	بو کون	۵۳	۱۹	بو کون
۵۴	۰۱	ساوونمگه	۵۳	۲۲	ساوونمگه
۵۴	۰۹	ماهیره آیم	۵۴	۰۲	ماهیره آیم

يول	بیت	توغریسی	يول	بیت	ياڭلش
۲۱	۵۴	گینه	۱۵	۵۴	کینه
۱۶	۵۵	باياغيديك	۱۰	۵۵	باياغيديك
۱۹	۵۵	کیريشگدهناق	۱۳	۵۵	کيزشگدهناق
۲۲	۵۵	چوقندی	۱۵	۵۵	چوقندی
۳	۵۷	توختانداگنز	۲۳	۵۶	توختانداگنز
۹	۵۸	بوگون	۱	۵۸	بوگون
۲۱	۵۸	سورادی	۱۳	۵۸	سورادی
۲	۵۹	قاین	۲۱	۵۸	قاین
۱۱	۶۰	”اذا وسدالامر“	۲۴	۵۹	اذا وسدالامر
۱۴	۶۰	دیب،	۲	۶۰	دیب
۱۹	۶۰	اذا وسدالامر	۷	۶۰	اذا وسدالامر
۱۵	۶۲	گهنگب	۲۸	۶۱	گهنگب
۲۴	۶۳	ناماز	۵	۶۳	تهرابيع
۲۵	۶۴	تاجمانده کورپهله،	۵	۴۴	تاجمانغا کورپوش
۲۷	۶۴	اورتو	۸	۶۴	کورپوش
۲	۶۵	اورتو	۹	۶۴	کورپوش
۳	۶۵	کولمسیره	۱۰	۶۴	کولمسیره
۵	۶۵	ئیسلك	۱۴	۶۴	ئیسلك
۲۶	۶۸	توختاڭلارچی	۱	۶۸	توختاڭلارچی
۶	۷۰	غولی لیغیدهن	۷	۶۹	غوللیغیدان
۲	۷۲	گون	۱	۷۱	گون
۱۹	۷۳	اویوشدیرشنى	۱۸	۷۲	اویوشدیرشنى
۲۶	۷۳	اوخشایسز - کو!	۲۶	۷۲	اوخشایسز - کو.
۱۵	۷۴	مودر اشدان	۱۳	۷۳	مور اشدان
۱۷	۷۴	آتاييك	۱۵	۷۳	اتاييك
۲۵	۷۴	ئەیتمه سهله رگنز	۲۳	۷۳	ئەیتمه سهله رگنز
۷	۷۶	بیرگنز!	۱	۷۵	بیرگنز
۲۴	۷۶	سوزگنز	۱۸	۷۵	سوزگنز
۸	۷۸	تیوره ره کدهن	۲۶	۷۶	تیوره ره کدهن

۱۰	۲۶	۱۶	۱۵	۳	۹	۲۰	۲۵	۱۴	۲۵	۱۸	۱۰	۲۵	۱۹	۱۹	۱۸	۱۷	۱۸	۱۶	۱۰	۱۹	۱۰	۱۹	۱۰	۱۴	۱۴	۱۸	۱۱	۱۳	۱۳	۱۳	۱۰	۲۳	بول	
۹۹	۹۸	۹۸	۹۸	۹۸	۹۵	۹۳	۹۲	۹۱	۸۹	۸۸	۸۸	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷

۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	بول
بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین

۱	۱۷	۷	۶	۲۱	۳	۱۵	۲۲	۱۳	۲۶	۱۹	۱۲	۲۲	۲۱	۲۱	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	بول	
۹۷	۹۶	۹۶	۹۶	۹۵	۹۳	۹۱	۹۰	۸۹	۸۷	۸۶	۸۶	۸۵	۸۵	۸۵	۸۵	۸۵	۸۴	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲

۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	۱۱۱	بول
بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین	بورسین

بیت	یول	توغریسی	بیت	یول	یا گلش
۹۹	۱۸	۱۷ مەھ	۹۷	۹	۲۸ مەھ
۹۹	۲۴	۶۷ آنا گز	۹۷	۱۵	۱۸ آنا گز
۱۰۰	۶	۶۷ ساو قچیلق	۹۷	۲۴	۱۱ ساو قچیلق
۱۰۰	۲۰	۱۸ بوغرساق	۹۸	۱۰	۲ بوغرساق
۱۰۱	۱۲	۱۸ چیتلەب	۹۹	۱	۶۸ چیتلەب
۱۰۱	۱۵	۲۱ بوگون	۹۹	۵	۵۱ بوگون
۱۰۱	۲۰	۲ آنا گنی	۹۹	۱۰	۵۸ آنا گنی
۱۰۲	۴	۲۸ سرزینی	۹۹	۲۱	۵۸ سرزینی
۱۰۲	۱۲	۲۸ خەزەر	۱۰۰	۱	۵۸ خەزەر
۱۰۳	۱۶	۵۱ مەیدە	۱۰۱	۳	۶۸ مەیدە
۱۰۴	۴	۵۸ میندی	۱۰۱	۱۸	۷۸ میندی
۱۰۴	۶	۵۸ میندی	۱۰۱	۲۰	۷۸ میندی
۱۰۶	۵	۵۰ وەقت	۱۰۳	۱۸	۷۸ وەقت
۱۰۶	۱۱	۵۸ نینگە	۱۰۳	۲۴	۷۸ نینگە
۱۰۸	۲۰	۵۰ بىراكتىرب	۱۰۶	۲	۷ بىراكتىرب
۱۰۹	۱۰	۵۸ ئىتدەن	۱۰۶	۱۹	۷۸ ئىتدەن
۱۰۹	۱۱	۶۸ ئىت	۱۰۶	۲۰	۸۸ ئىت
۱۰۹	۱۶	۶۸ يولب	۱۰۶	۲۷	۸۸ يولقب
۱۰۹	۱۷	۷۸ اشارە	۱۰۶	۲۸	۶۸ ایشارە
۱۰۹	۱۸	۶۸ يىل بار	۱۰۶	۲۷	۱۶ يىل بار
۱۱۰	۱۳	۵۰ بوگون	۱۰۷	۱۹	۶۶ بوگون
۱۱۲	۱۹	۵۰ ئەيتەڭ!	۱۰۹	۲۲	۵۲ ئەيتەڭ!
۱۱۳	۲	۶۶ میندم	۱۱۰	۳	۵۶ مندم
۱۱۳	۷	۵۶ بىرمەڭ	۱۱۰	۸	۸۶ بىرمەڭ
۱۱۳	۲۷	۶۶ پىنە گىنى	۱۱۰	۲۸	۶۶ پىنە گىنى
۱۱۴	۱۴	۷۰ ياقماڭدا	۱۱۱	۱۳	۶۱ ياقماڭدا
۱۱۷	۲۴	۶۶ بوگون	۱۱۴	۱۵	۸۶ بوگون
۱۱۹	۳	۶۶ ئىت	۱۱۵	۹۱	۶۶ ئىت
۱۲۱	۵	کر گەج	۱۱۷	۱۳	کر گەج

يول	بىت	توغرىسى	يول	بىت	ياڭلىش
۲۵	۱۲۵	آتايىكنى	۲۸	۱۲۱	اتايىكنى
۲۷	۱۲۵	قلىگزمى	۱	۱۲۲	قلىگزمى
۱۶	۱۲۷	قاواق	۱۵	۱۲۳	قاواق
۲	۱۲۸	اوشلهگەن	۲۸	۱۲۳	اوشلهگەن
۷	۱۳۲	مىنگەن	۹	۱۲۸	مىنگەن
۸	۱۳۲	مىندى	۱۱	۱۲۸	مىندى
۱۵	۱۳۳	آغر	۴	۱۲۹	آغر

ئىككىنچى بولم :

كەرەچى نوسخە مز دە : تاشكەند نوسخە سىندە :

يول	بىت	توغرىسى	يول	بىت	ياڭلىش
۹	۶۴	پايقامادى	۱	۶۵	پايقادى
۱۴	۸۲	بويورامز؟	۲۳	۸۳	بويوراسز؟

تەرقە توچىدەن :

”ئوتكەن كۈنلەر“ نىڭ اوچونچى بولومى تاشكەند باسماسىدە كورلگەن خەتالار يىنى يەزىكى نوسخە مز دە تۈزەتلىگەن قازشىيىغى بىلەن يوقارىسىدا كورساتىب اوتىدىك. تىرىشلىرىدە ياڭلىشلىگەن بولسىمىز، موختەرم يازوچى وە اوچۇچىلەر كىچىرغايلاز!

جۈرە قارى

171	موندەر يجه	۵۶۱	۵۶
۲۶۱	۱	۵۶۱	۷۶
۲۶۱	۵۱	۲۶۱	سەناق
۲۶۱	۱۶	۱۶۱	۱ - موسلمانقول استبداد يگە خاتىمە.
۱۶۱	۶	۲۶۱	۲ - قارانغى كۈنلەر.
۱۶۱	۱۱		۳ - قىچاققا قرغن.
۲۶۱	۵		۴ - ئاي ئىتەك بىلەن ياپلاماس.
			۵ - مەكتوب.
			۶ - ئوزبېك ئايم - ئاغما، زەينەبىنىڭ دەردى.
			۷ - قودالارنى كوتب ئالش.
			۸ - زىمەن عەداۋەت.
			۹ - حاجى ئىتەك سىلككەن.
			۱۰ - جەسەنەلنىڭ جىلەسى.
			۱۱ - كۈمىشنىڭ سوز ئويونى.
			۱۲ - كۈندەش - كۈندەشدر.
			۱۳ - ئىسان بولساق كۈر يىشەرمز.
			۱۴ - حوشروى بى بى: ۋە زەينەب.
			۱۵ - ئىسىنى كىرگزدى.
			۱۶ - آى - كۈنى ياقن ئىدى.
			۱۷ - خاتىمە.
			۱۸ - ياز غوچىدەن.
			۱۹ - تەر قە توچىدەن.